

St. Winyajin

A
MAGYAR KÖZÉPISKOLÁK
STATISZTIKÁJA
AZ 1932/33. TANÉVIG

SZERKESZTETTE ÉS KIADJA A
M. KIR. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

SZÖVEGÉT IRTA:
ASZTALOS JÓZSEF D^r
MINISZTERI OSZÁLYTANÁCSOS

ÁRA: 2 PENGŐ

PRIX: 2 PENGŐS

LA STATISTIQUE
DES ÉCOLES SECONDAIRES
HONGROISES JUSQU'A L'ANNÉE
SCOLAIRE 1932/33

RÉDIGÉE ET PUBLIÉE PAR
L'OFFICE CENTRAL R. H. DE STATISTIQUE

AVEC UNE ÉTUDE DU
Dr JOSEPH ASZTALOS
CONSEILLER DE SECTION MINISTÉRIEL

BUDAPEST
STEPHANEUM NYOMDA R. T. — IMPRIMERIE STEPHANEUM S. A.

1934

ELŐSZÓ.

A M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal közoktatásügyi kiadványainak sorában újabban négy éven át (1930-tól 1933-ig) közölte a főiskolai hallgatók adatait. Főiskolai oktatásunk problémái szorosan összefüggnek a középiskolai oktatás kérdéseivel, gyökerei a középiskoláig nyúlnak le. Sikeres megoldásuk csak úgy lehetséges, ha a két oktatási fokozat adatösszeségét egészben és együttesen tekintjük és a köztük levő összefüggéseket feltárjuk.

A közoktatási törvényhozás egyik kiemelkedő alkotása, az 1883. évi XXX. t.-c. a múlt évben 50. évfordulójához jutott el és kevéssel utána ismét egy új határköhöz, az 1934. évi XI. t.-c.-hez értünk. A középiskolák szervezete és tanterve az utolsó húsz év alatt egyébként is sok változtatáson ment keresztül, amelyeknek a statisztika körében való összefoglaló ismertetése, statisztikai adatokkal való megvilágítása, minthogy kultúrtörténeli szempontból is tanulságos, nem mulasztható el.

Ezért volt időszerű a főiskolai adatközléseknek, egyéb iskolafajokat megelőzve, a középiskoláival való folytatása, annál is inkább, mert a hivatal a közoktatásügyi statisztika gazdag és értékes adattárából 1913 óta, amikor a Népoktatásügy c. kiadvány megjelent — a Statisztikai Évkönyv és a Statisztikai Szemle közléseit nem számítva — részletesebb alakban csak a főiskolai adatokat közölte, a középiskolai adatok közzétételének tervével viszont már régen foglalkozott.

A középiskolák régebbi és mostani állapotát ismertető tanulmány, valamint a kiadvány szerkesztése Asztalos József dr. miniszteri osztálytanácsos, a II. részben foglalt részletes kimutalások tervezése és összeállítása Já n k i Gyula dr. miniszteri fogalmazó munkája.

Budapest, 1934. évi szeptember hó.

Kovács Alajos dr.

h. államtitkár,

a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal elnöke.

TARTALOM.

Table des matières.

	Oldal Pages		Oldal Pages
Előszó	3	11. tábla. A magyar anyanyelvű tanulók nyelv- ismerete. — <i>Connaissance de langues étran- gères des élèves de langue maternelle hon- groise</i>	23
I.			
Általános jelentés.			
1. A középiskolák története	7	12. tábla. A tanulók szüleinek foglalkozása (%). — <i>Profession des parents des élèves (%)</i>	25
2. A középiskolai adatgyűjtés története....	9	13. tábla. A tanulók szülei foglalkozása szerint főcsoportokban (%). — <i>Les parents des élèves suivant les principaux groupes de professions (%)</i>	26
3. A középiskolák számszerű fejlődése	10	14. tábla. A tanulók osztályok szerint (%). — <i>Les élèves suivant les classes (%)</i>	28
4. A középiskolák fenntartói	13	15. tábla. A nyilvános és magántanulók osz- tályok szerint az 1932/33. tanévben. — <i>Les élèves réguliers et privés suivant les classes, dans l'année scolaire 1932/33</i>	29
5. A tanári személyzet	16	16. tábla. A tanulók tanulmányi eredménye (rendes tantárgyakból). — <i>Résultat d'études des élèves (en matières obligatoires)</i>	30
6. A tanulók létszáma. A magántanulók ...	17	17. tábla. A IV. osztályt végzett nyilvános tanulók pályaválasztása (%). — <i>Choix de carrière des élèves réguliers ayant fait les quatre classes de l'école secondaire (%)</i> ..	31
7. A tanulók nem, kor, honosság és lakóhely szerint	19	18. tábla. Az érettségi vizsgát tett tanulók. — <i>Elèves ayant subi avec succès l'examen de baccalauréat</i>	32
8. A tanulók vallása, anyanyelve és nyelv- ismerete	20	19. tábla. A középiskolai érettségi vizsgák főbb adatai. — <i>Principales données des baccala- auréats</i>	33
9. A tanulók szülei foglalkozása szerint ...	25	20. tábla. Az érettségit tett tanulók pályá- választása. — <i>Choix de carrière des élèves ayant subi avec succès l'examen de baccala- auréat</i>	35
10. A tanulók osztályok szerint	28	21. tábla. A középiskolai tanulók a megfelelő korú népesség ezrelékes arányában. — <i>Pro- portion pour mille des élèves des écoles secon- daires dans la population d'âge respectif</i> ..	36
11. Tanulmányi eredmény	30	22. tábla. A középfokú iskolát és főiskolát vég- zett népesség. — <i>Population ayant achevé une école secondaire ou une école supérieure</i> ..	37
12. A IV. osztályt végzett nyilvános tanulók pályaválasztása	31	23. tábla. A középiskolai tanulók Európa egyes országában. — <i>Les élèves d'écoles secon- daires dans les différents pays de l'Europe</i> ..	38
13. Az érettségi vizsgát tett tanulók	31		
14. A középiskolai tanulók és a középiskolát végzettek aránya népességünkben. Nem- zetközi összehasonlítás	35		
Rapport général (Résumé)	40		
Szövegközötti táblák. — Tableaux contenus dans le texte.			
1. tábla. A gimnáziumok, reálgimnáziumok és reáliskolák főbb adatai. — <i>Données prin- cipales des gymnases, réa-gymnases et écoles réales</i>	11		
2. tábla. A leányközépiskolák (felsőbb leány- iskolák) főbb adatai. — <i>Données principa- les des écoles secondaires (écoles moyennes supérieures) de jeunes filles</i>	12		
3. tábla. Az 1932/33. tanévben működött fiú- középiskolák alapítási év szerint. — <i>Ecoles secondaires de garçons fonctionnant dans l'année scolaire 1932/33, suivant l'année de fondation</i>	12		
4. tábla. A középiskolák jelleg szerint. — <i>Les écoles secondaires suivant le caractère</i>	14		
5. tábla. A felsőbb leányiskolák jelleg sze- rint. — <i>Ecoles moyennes supérieures de jeunes filles suivant le caractère</i>	14		
6. tábla. A szerzetesrendi középiskolák főbb adatai. — <i>Données principales sur les écoles secondaires congréganistes</i>	15		
7. tábla. A tanárok az iskolák neme és jellege szerint. — <i>Les professeurs suivant le genre et le caractère des écoles</i>	16		
8. tábla. A tanulók főbb adatai. — <i>Données principales des élèves</i>	18		
9. tábla. A tanulók vallása (%). — <i>Religion des élèves (%)</i>	21		
0. tábla. A tanulók anyanyelve (%). — <i>Lang- ue maternelle des élèves (%)</i>	22		
		II.	
		Statistikai táblák. — Tableaux statistiques.	
		I. Összefoglaló adatok. — I. Résumé des données.	
		1. A középiskolák fontosabb adatai az 1865/66 —1919/20. tanévekben. — <i>Données prin- cipales des écoles secondaires dans les années scolaires de 1865/66 à 1919/20</i>	50
		2. A középiskolák fontosabb adatai a meg- maradt és elszakított területek szerint az 1899/1900—1913/14. tanévekben. — <i>Don- nées principales des écoles secondaires suivant les territoires laissés à la Hongrie et enlevés à celle-ci dans les années scolaires de 1899/1900 à 1913/14</i>	50

I 1 @ 2 / 91

	Oldal Pages		Oldal Pages
3. A sikeres érettségi vizsgát tett tanulók vallás szerint az 1909/10—1932/33. tanévekben. — <i>Elèves ayant subi avec succès l'examen de baccalauréat suivant la religion dans les années scolaires 1909/10—1932/33</i>	51	14. A tanulók tanulmányi eredménye, honossága és szüleinek lakóhelye. — <i>Résultats d'études, indigénat des élèves et lieu de domicile de leurs parents</i>	84
4. A sikeres érettségi vizsgát tett tanulók száma az érettségi bizonyítvány fokozata szerint százalékban az 1909/10—1932/33. tanévekben. — <i>Nombre des élèves ayant subi avec succès l'examen de baccalauréat suivant la mention du certificat de baccalauréat en pour cent dans les années scolaires 1909/10—1932/33</i>	51	15. A tanulók szülei foglalkozása szerint. — <i>Elèves d'après la profession de leurs parents</i>	85
5. A középiskolák száma jelleg szerint az 1920/21—1932/33. tanévekben. — <i>Nombre des écoles secondaires suivant le caractère dans les années scolaires de 1920/21—1932/33</i>	52	16. A középiskolák alsó és felső osztályainak nyilvános és magántanulói nem szerint; az összes tanulók vallása és anyanyelve. — <i>Les élèves réguliers et privés des classes inférieures et supérieures des écoles secondaires suivant le sexe; religion et langue maternelle des élèves totaux</i>	108
6. A középiskolák fontosabb adatai iskolanemek szerint az 1920/21—1932/33. tanévekben. — <i>Données principales des écoles secondaires suivant le genre d'école dans les années scolaires de 1920/21 à 1932/33</i>	52	17. A középiskolák alsó és felső osztályainak tanulói nyelvtudás és kor szerint. — <i>Elèves des classes inférieures et supérieures des écoles secondaires suivant la connaissance de langues étrangères</i>	109
7. A középiskolák fontosabb adatai intézetenként az 1910/11., 1924/25. és az 1932/33. tanévekben. — <i>Données principales des écoles secondaires par établissements d'enseignement dans les années scolaires 1910/11, 1924/25 et 1932/33</i>	53	18. A középiskolák alsó és felső osztályainak tanulói tanulmányi eredmény, honosság és szülei lakóhelye szerint. — <i>Elèves des classes inférieures et supérieures des écoles secondaires suivant les résultats d'études, l'indigénat et le lieu de domicile de leurs parents</i>	110
8. A nyilvános és magántanulók nem szerint, az összes tanulók vallása és anyanyelve. — <i>Les élèves réguliers et privés suivant le sexe; religion et langue maternelle des élèves totaux</i>	58	19. A középiskolák alsó és felső osztályainak tanulói szülei foglalkozása szerint. — <i>Elèves des classes inférieures et supérieures des écoles secondaires suivant la profession de leurs parents</i>	111
9. A tanulók nyelvtudása és kormegoszlása. — <i>Répartition des élèves par connaissance de langues étrangères et par âge</i>	58	20. A IV. osztályt végzett nyilvános tanulók pályaválasztása az 1927/28—1932/33. tanévekben. — <i>Choix de carrière des élèves réguliers ayant achevé la IVe classe dans les années scolaires 1927/28—1932/33</i>	112
10. A tanulók tanulmányi eredménye, honossága és szüleinek lakóhelye. — <i>Résultats d'études, indigénat des élèves et lieu de domicile de leurs parents</i>	59	21. Az érettségi vizsgálatok fontosabb adatai 1927/28—1932/33-ig. — <i>Données principales des examens de baccalauréat de 1927/28 à 1932/33</i>	113
11. A tanulók szülei foglalkozása szerint. — <i>Les élèves suivant la profession de leurs parents</i>	59	22. A sikeres érettségi vizsgát tett tanulók vallás szerint, egybevetve az érettségi bizonyítvány fokozatával az 1927/28—1932/33. tanévekben. — <i>Elèves ayant subi avec succès l'examen de baccalauréat suivant la religion, par rapport aux mentions du certificat de baccalauréat dans les années scolaires 1927/28—1932/33</i>	114
II. Részletes adatok. — II. Données détaillées.		23. Az érettségi vizsgát tett tanulók pályaválasztása az 1927/28—1932/33. tanévekben. — <i>Choix de carrière des élèves ayant subi l'examen de baccalauréat dans les années scolaires 1927/28—1932/33</i>	115
12. A nyilvános és magántanulók nem szerint; az összes tanulók vallása és anyanyelve. — <i>Les élèves réguliers et privés suivant le sexe; religion et langue maternelle des élèves totaux</i>	60		
13. A tanulók nyelvtudása és kormegoszlása. — <i>Répartition des élèves par connaissance de langues étrangères et par âge</i>	61		

A magyar középiskolák statisztikája az 1932/33. tanévig.

*La statistique des écoles secondaires hongroises jusqu'à l'année scolaire 1932/33. *)*

1. A középiskolák története.

A magyar középiskolák története a magyar királyság kezdetéig nyúlik vissza; a keresztény vallás elterjedésével egyidejűleg a mai középiskolák ősei is életrekeltek, amikor püspökeink és a *szentbenedekrendi* szerzetesek több latin iskolát alapítottak nagybárára a papi pályára készülők számára. Ezeknek az iskoláknak a tanítási rendje épolyan volt, mint a nyugati államok hasonló iskoláé: nyolc évig tartott a tanítás s a tantárgyak száma szerint két részből állott, triviumból és quadriviumból; az előbbinek a latin nyelvtan, a retorika és a dialektika (vitatkozást), az utóbbinak a számítás, a csillagászat, a mértan és a zene voltak a főtárgyai. Az esztergomi *szentbenedekrendi* gimnáziumot a mai gimnáziumok közt alapítás sorrendjében az elsőségi jog illeti meg, amennyiben mint káptalani iskola már az ezredik év körül fennállott.

A középiskolai tanítás először az olasz *humanizmus*, később pedig a *reformáció* idején és annak hatása alatt jelentős lépéssel fejlődött tovább. A reformáció terjedése alatt számszerint is erősen gyarapodtak középiskoláink és emellett szervezetben és tanítási módszerben is nagy változáson mentek keresztül. A XVI. században keletkezett a protestáns fiúközépiskoláknak egész sora: így, ha csak az ország mai területét tekintjük, a debreceni, hódmezővásárhelyi, mezőtúri, nagykovácsi, pápai és sárospataki református gimnázium, a békési, kecskeméti, miskolci református reál-gimnázium, valamint a soproni ág. h. ev. reál-gimnázium. Az ellenreformáció viszont a katolikus iskolák gyarapodását idézte elő. A *jezsuiták* 1561-ben átvették a nagyszombati gimnáziumot s innen kezdve kollégiumaik és konviktusaik száma gyorsan szaporodott, amennyiben a rend több mint 200 éven át vezető szerepet töltött be középiskolai oktatásunk történetében. Mellettük különösen a *kegyesrendi* szerzetesek váltak ki a XVII. század II. felétől kezdve. Végeredményben a két vallás versengése csak jótékonyan hatott a középiskolai oktatás továbbfejlődésére.

A mai Magyarország területén fennálló

középiskolák közül így 6 a XVII. században, 14 a XVIII. században mint szerzetesrendi (nagyobbrészt jézustársasági és kegyesrendi) iskola alakult s ugyancsak a mai református fiúközépiskolák közül 7 iskola szintén ebben a két században létesült. A régi Magyarország egész területén egyébként a XVIII. század derekán a jezsuitáknak 31, a kegyesrendieknek 22 középiskolájuk állott fenn s a többi 12 iskolában is szerzetesrendek tanítottak. A jezsuita iskolák fennállásának idejében a *Ratio Studiorum* szabályozta a gimnáziumok szervezetét és tanításrendjét; a szellem teljesen megfelelt a középkori humanisztikus iránynak.

Új korszak indult meg a középiskolák történetében Mária Terézia alatt a *Ratio Educationis* kiadásával (1777), amikor az állam vette magához a közoktatás irányítását a megelőző évben szervezett 9 tankerületi királyi főigazgatóság útján. A középiskolák ezidőben öt osztályos latin iskolák voltak. A mai területen levő *állami* középiskolák közül csak a gyöngyösi és a jászberényi reál-gimnázium viheti vissza az 1800-as éveknél korábbi időszakra az eredetét és pedig az előbbi az 1634., az utóbbi az 1767. évre, de ezek is mint római katolikus jellegű iskolák kezdték meg működésüket. Ugyancsak a XIX. század első felében létesült kaposvári és szolnoki iskola is — ma mindkettő állami reál-gimnázium — római katolikus jellegű volt.

A *Ratio* kiadása előtt nevezetes esemény volt még a Jézustársaság feloszlatása (1773), amely után az eddig jezsuita kézben levő középiskolák legtöbbszörében a tanítást átmenetileg részben világi, részben pedig más szerzetes papok látták el. Ezzel a tanterv is átalakult, bővült, változatosabb lett s inkább *nemzeti* irányban kezdett fejlődni, jóllehet a latin nyelv maradt továbbra is a tanítás nyelve és alapja. Említésre méltóak ezidőből az 1790—91-i törvények, amelyek a protestáns egyházak nemzeti ellenállásának következményeként jöttek létre, a nemzeti törekvéseknek tettek engedményeket és a protestáns iskolákat egyházaik autonóm hatásköre alá helyezték.

*) Voir résumé français pages 40—48.

A XIX. század elején (1806) lépett életbe a II. Ratio Educationis, amely után a *magyar nyelv* is a rendes tárgyak közé jutott s amelynek alapján a gimnázium hat osztályos volt: négy évből állott a grammatikai és két évből a numaniora-fokozat. E fölé volt helyezve a két-éves bölcséleti tanfolyam, amely már a felső-fokú oktatáshoz számítható.

Az ezután következő 42 évig, az 1848-i alkotmányreformig, tartó korszak alatt a magyar nyelv tanítását és művelését illetően a többi középiskola is követte a protestáns iskolák példáját, úgyhogy a magyar nyelv, különösen az 1843/44-i törvényes intézkedések hatása alatt, egyre inkább érvényesült a tanításban és az ismeretek terjesztésében is hatékonyabban közvetítette. Az 1848. évben Eötvös József báró az iskolák szervezetét teljesen új alapokra akarta fektetni, a terv kivételét azonban a szabadságharc meghiúsította.

Az abszolút kormány 1849-ben idegen mintára szervezte középiskoláinkat az ú. n. *Organisations Entwurf* alapján. Ekkor (1851-ben) lépett életbe az *érettségi* vizsgálat, valamint a tanári képzés és szaktanítás rendszere; ugyanez (1850-ben) létesültek a 6 osztályú *reáliskolák* is. A gimnáziumban az évfolyamok száma nyolc volt, de az Entwurf igen sok középiskolánkat kevesebb osztályúvá fokozta le. Egyébként azonban több ma is fennálló állami iskolánk erre a korszakra teheti keletkezési idejét. Az Entwurf 1860-ig volt érvényben s el kell ismernünk, hogy tanulmányi rendszeréből az újabb reformok is sok életrevaló gondolatot vettek át.

A közoktatás vezetése 1861-től kezdve a helytartótanács, 1867-től pedig a vallás- és közoktatásügyi minisztérium kezébe került. A tanítás nyelve 1861-ig német s innen kezdve ismét a magyar volt. Középiskoláink ekkor nemcsak számos új hajlékkal gazdagodtak, hanem belsőleg is új, korszerű változásokon mentek keresztül s valóban a nemzeti művelődés bástyáivá lettek. Trefort Ágost minisztersége alatt nagy körültekintéssel, rendkívüli alaposággal szerkesztette meg a törvényhozás az 1883. évi XXX. t.-c.-et, az *első szerves középiskolai törvényt*, amelynek intézkedései nagyrészt még ma is érvényben vannak. Államkormányzati szempontból ez a törvény a középiskolákat *három* csoportba osztja: ú. m. 1. az állam rendelkezése, 2. az állam vezetése és 3. az állam főfelügyelete alatt álló csoportra.¹⁾

A nevezett törvény életbeléptétől kezdve

¹⁾ Korábbi adatközléseink ebbe a három csoportba osztva mutatták ki középiskoláink adatait s ezért itt megjegyezhetjük, hogy az első csoportba az állami és a kir. kat., a második csoportba a községi, a római katolikus, izraelita, egyesületi és magánjellegű, a harmadik csoportba pedig a református és ág. h. ev. jellegű iskolák tartoznak;

41 éven keresztül az iskolai helyiségek kiépítésére, a belső szervezet továbbfejlesztésére, iskoláink színvonalának egyre magasabbra való emelésére fordult a figyelem. Ebben az időszakban, főképp a 90-es években, állami iskoláink is már nagyobb számmal nyílnak meg. Mint újabb intézkedést itt csak az 1890: XXX. t.-c.-et említhetjük meg, amely a görög nyelvet viszonylagosan kötelező (fakultatív) tárggyá tette.

A világháború után nagy erővel indult meg az újjászervezés munkája s néhány év múlva életbelépett a második szerves középiskolai törvény: az 1924. évi XI. t.-c. s ennek alapján a fiúközépiskolák *trifurkációja*; ekkor létesült ugyanis a humanisztikus gimnázium mellett a reálgimnázium, mely a német mellett még egy modern idegen nyelvet tanít rendszeres tárgyként; harmadik típusként megmaradt a reáliskola, amelyben a modern nyelvek mellett a számtan és a természettudományok tanításán van a súlypont. A törvény másik fontos alapelve az *egységes jogosítás*, amely szerint valamennyi középiskola egyformán képesít a különféle főiskolai szakokra. Egyidejűleg a középiskolai *tanárképzés* is jelentős reformon ment keresztül az 1924. évi XXVII. t.-c. útján, amelynek lényege az, hogy tanár csak az lehet, aki négy éven át tagja valamely középiskolai tanárképzőintézetnek. Ugyanez *új tanterv* is készült a fiúközépiskolák számára s ehhez képest az új rendszer az 1924/25. tanévben életbe is lépett.

Külön fejezetet érdemelnek a középiskolák történetében a *leányközépiskolák*, amelyek meglehetősen változatos multra tekinthetnek vissza. A felsőbb leányiskolákat csak a század első évtizede óta számíthatjuk a középiskolák közé, korábban a népiskolák közt szerepeltek, minthogy a múlt század 70-es és 80-as éveiben a felső nép- és polgári iskolákból és a különféle nőnevelő intézetekből fejlődtek ki.

Az első felsőbb leányiskola 1875-ben Budapesten alakult meg s innen kezdve egyre nagyobbodott ezeknek az intézeteknek a száma. A felsőbb leányiskola eredeti célja, mint hét osztályosnak szervezett, de csak hat évfolyammal működött iskoláé, pusztán a magasabbfokú, nemzeti szellemű nőnevelés volt; később azonban ennek az iskolatípusnak is egyre inkább alkalmazkodnia kellett a gyakorlati élet követelményeihez és tantervének is inkább a kenyérkereső foglalkozásokra való előkészítést kellett szem előtt tartania.

ezenkívül külön csoportban szerepelt még az erdélyi róm. kat. status szintén autonóm jellegű 7 középiskolája; a most fennálló iskolák között viszont különleges helyet foglal el a németbirodalmi iskolaegyesület 1916 óta fennálló német tanítási nyelvű reáliskolája, mely szintén az állam főfelügyelete alatt áll.

Az 1895. évtől kezdve az egyetemek egyes karai (orvosi, bölcsészeti kar, gyógyszerészeti tanfolyam) a nők előtt is megnyitották kapukat; a leányok mint magántanulók, a fiúgimnáziumokban tették le az érettségi vizsgát. Így alakultak 1896-tól kezdve a felső leányiskolák mellett a kisegítő gimnáziumi tanfolyamok s ezek *1901-től kezdve önálló leánygimnáziumokká* fejlődtek. A háború alatt (1916-ban) történt meg ezeknek a középfokú leányiskoláknak *leányközépiskolák* néven való egységesítése, amely a tanítást ezekben az iskolákban a *közös* 4 osztályú alpra fektette; a *felső tagozat* viszont háromféle volt: 3 osztályú felső leányiskola, 3 osztályú felső kereskedelmi iskola és 4 osztályú leánygimnázium, oly módon, hogy egy-egy intézetnél két tagozat is volt felállítható.

A gyakorlati követelményeknek ez a rendszer nem sokáig felelt meg, mert a felső tagozatok közül egyre inkább csak a gimnáziumi népesedett be és a másik két tagozat lassankint elsorvadt, úgyhogy az 1926/27. tanévben már négy (budapesti) felső leányiskola kivételével valamennyi leányközépiskola tisztán *gimnázium* volt külön (felső leányiskolai vagy felső kereskedelmi) tagozat nélkül. A leányközépiskolák helyzetének a szabályozása végett lépett ezután életbe az 1926. évi XXIV. t.-c., az első magyar leányközépiskolai törvény. A leánygimnáziumok mellett innen kezdve új típus: a *leányliceum* működik, amely a leánygimnáziummal ellentétben a latin nyelvet csak mint rendkívüli tárgyat tanítja, a tanítás súlypontját pedig a modern nyelvekre és irodalomra helyezi. A leányközépiskolák tanítási rendjét természetesen szintén külön tanterv szabályozta (1927).

2. A középiskolai adatgyűjtés története.

A középiskolákra nézve szórványos statisztikai adatokat Schwartner Márton és Fényes Elek munkáiban egészen *1809-ig visszamenőleg* találhatunk. A múlt század hatvanas éveiben pedig már rendszeres és részletes adatgyűjtés folyt a középiskolákról a középiskolai felügyelők útján. Jóval részletesebbek voltak az 1867-ben felállított statisztikai *szakosztály* által gyűjtött adatok, amelyeknek közzététele elsősorban a Hivatalos Statisztikai Közlemények I. évfolyamának 5. füzetében (az 1865/66. iskolai évről), majd jóval bővebb alakban VII. évfolyamának 3. füzetében (az 1869/70. iskolai évről) történt meg. Innen, azaz 1869/70-től kezdve 1896/97-ig a vallás- és közoktatásügyi

¹⁾ Az említett utolsó tanévben ennek az intézetnek nyolc osztálya és három párhuzamos osztálya volt, a tanév végén 426 növendékkel és 41 sikeres érettségi vizsgát tett tanulóval. Minthogy a *leánykollégium* nem sorolható a szorosan vett középiskolák közé, hanem csupán a középfokú iskolákhoz, *közleményünkben ez az intézetfaj nem szerepel.*

Ugyanez a törvény létesítette a *leánykollégiumot* is, amelynek célja az volt, hogy a magasabb műveltségre, esetleg a főiskolai tanulmányokra készítse elő növendékeit anélkül, hogy az egyetemi és a műegyetemi tanulmányok folytatásához képesítést nyújtana. Ez az iskola-faj azonban nem bizonyult életképesnek; eleinte (1927/28-ban) három leánykollégium is működött, de a következő tanévtől kezdve az 1932/33. tanévig bezárólag, tehát hét éven keresztül, már csak a budapesti ág. h. ev. leánykollégium állott fenn; a múlt tanévben ez az intézet is leánygimnáziummá alakult át s így a leánykollégium mint intézetfaj meg is szűnt.¹⁾

A leányliceumok és a leánykollégiumok az új törvény alapján az 1927/28. tanévben kezdték meg működésüket.

Amidőn még megemlíthetjük az 1920/21. tanévtől kezdve *négy éven át életben volt*, az első osztályba lépő tanulóktól megkívánt felvételi vizsga rendszerét, továbbá azt, hogy az említett új tantervvel kapcsolatban az érettségi vizsgálatok rendje is új szabályozást nyert, középiskoláink történetében még csak a legutolsó reformra, a középiskolai tanítás *egységesítését* célzó új törvényre, az 1934. évi XI. t.-c.-re kell utalnunk. Ez a törvény a most folyó (1934/35.) tanévben a maga egészében még nem lép életbe, a közoktatásügyi minisztérium csupán bizonyos rendelkezéseit hajtja végre. Ennek értelmében a reáliskolák első osztályában a reálgimnáziumi, a leányliceumok első osztályában pedig a leánygimnáziumi tanterv lép életbe, jelölül annak, hogy a középiskolai tanítás a jövőben e két iskola-típus tanterveinek megfelelően fog kialakulni.

minisztérium *jelentéseiben*, majd a Statisztikai Évkönyvekben (1871-től 1889-ig, majd 1893-tól megszakítás nélkül) találunk részletes adatokat. A miniszteri jelentések közül a középiskolák szempontjából különösen az 1877. és 1878. évi jelentések emelhetők ki rendkívül bő adatközléseik miatt.

Az adatgyűjtés rendszere az 1882. és 1884. évben megejtett nagyobb változtatások után az *1909-ben végrehajtott újjászervezésig*, amikor az adatgyűjtésnek a hivatal munkatervébe való felvétele is megtörtént, lényegében nem sokat változott. A nevezett reform után középiskolai statisztikánk rendkívül részletes, úgyszólván kimerítő volt; az adatgyűjtés köre minden lényegesebb körülményre kiterjedt, köztük a pénzügyi viszonyokra is. A *közoktatásokról* (internátus, externátus, konviktus, diákasztal stb.) külön kimutatás, a tanárokról és az érettségit tett tanulókról pedig külön egyéni lap útján gyűjtötte a hivatal az adatokat. Mondhatni, hogy a magyar középiskolai

statisztikai adatgyűjtés színvonala ezidőben külföldi viszonylatban is mintaszerű magaslatra emelkedett.

A háborút követő években az egyre szűkebbre szabott költségvetési keretek és munkálati lehetőségek szükségessé tették ennek az adatgyűjtésnek is kisebb keretek közé való szorítását. Így mindenekelőtt az 1918/19. tanévtől kezdve az adatgyűjtésnek az iskolák pénzügyi viszonyairól (vagyon, bevétel, kiadás) szóló része és a köztartásokra vonatkozó külön adatgyűjtés maradt el. Ez az utóbbi adatgyűjtés, csupán néhány adatra szorítkozva, a középiskolai adatgyűjtésbe olvadt bele.

A háború után a középiskolák (polgári, felső kereskedelmi, felső mezőgazdasági iskolák és képzőintézetek) szervezete a középiskolákkal együtt lényeges változásokon ment keresztül s ehhez képest az idetartozó adatgyűjtéseknek is kisebb-nagyobb reformok kellett átészniök. Minthogy a többi középiskolák szervezete is a középiskolák szervezeteinek a mintájára alakult át, adatgyűjtési rendszerüket is a középiskolai adatgyűjtés kereteihez mérten kellett megállapítani; ehhez képest ezidő szerint az összes középiskolák adatgyűjtése nagyjában véve azonos rendszerű.

A statisztikai adatgyűjtések általános egyszerűsítésével és azzal a tervvel kapcsolatban, hogy egyes eddig évenként végrehajtott adatgyűjtések ezenül csak nagyobb időközökben (5—10 év) ismételtessenek meg, az Országos Statisztikai Tanács ülésein megtett javaslatok és a Tanács véleményezése alapján a középiskolai adatgyűjtés legutóbb ismételt szűkebb keretek közé szorult. Ennek következtében

elmaradt a kérdőminta eddig szereplő általános kérdések nagyrésze, valamint a táblás kimutatások több rovata, sőt több táblás kimutatás is, így a szülők lakóhelyének részletezése, az iskolával kapcsolatos köztartásokra, az iskola telkére, épületére és helyiségeire vonatkozó adatok. A sikeres érettségi vizsgát tett tanulók egyéni lapja szintén több-kevesebb változtatást szenvedett. Végül a táperőkre vonatkozó és külön egyéni lap útján végrehajtott adatgyűjtés teljesen elmaradt s a jövőben csak minden 5. évben kerül végrehajtásra.

Mostani középiskolai adatgyűjtésünk, ha nem is nyújtja az adatoknak azt a csaknem mindenre hiánytalanul kiterjedő bőségét, amelyet a háború előtti adatgyűjtés szolgáltatott, de így, ebben a leegyszerűsített alakban is, szakszerűség, belső tartalom, valamint rendszer tekintetében kiforottnak és teljesnek mondható és nem marad mögötte más államok hasonló adatgyűjtéseinek.

A jelen kiadvány a középiskolai tanároknak és tanulóknak csak a legfontosabb adataira terjeszkedik ugyan ki, azokra az adatokra, amelyek évi adatgyűjtésünknek ma is tárgyai, de ezeket az adatokat bő részletességben, évekre visszamenőleg, valamint intézetenként is, nemkülönben iskolanemek, az iskolák jellege és osztályok szerint is közli.¹⁾ A mondott adatokhoz csatlakoznak azután az érettségi vizsgát tett tanulók adatai, ugyancsak hat évre visszamenőleg,

3. A középiskolák számszerű fejlődése.

A középiskolákról szóló régi adataink rendkívül hiányosak és rendszertelenek. A vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak a közoktatásügy 1870. és 1871. évi állapotáról 1872-ben kiadott második jelentése szolgáltat adatokat Schwartzner és Fényes alapján a XIX. század első felére nézve. Ezek közül megemlíthetjük azt, hogy a század első évtizedében közel 80 középiskolánk volt és hogy a tanárok száma a 30-as évek derekán meghaladta a 600-at, a tanulóké pedig mintegy 21 ezer volt. Az Entwurf idején (1857-ben) a határvidék nélkül 121 középiskolánk (109 gimnázium, 12 reáliskola) állott fenn 1.266 tanárral és közel 20 ezer tanulóval. Az 1864/65. tanévben Hunfalvy adatai szerint 156 középiskola működött 1.310 tanárral és 28.476 tanulóval. A további fejlődésre nézve az 1870/71. tanévig a Hivatalos Statisztikai Közlemények s innen kezdve a kulturális miniszteri jelentések és a Statisztikai Évkönyvek tájékoztatnak. (L. az 1. sz. táblát.)

A gimnáziumok számszerű gyarapodása a múlt század utolsó évtizedében vett erősebb lendületet, főképpen az új állami iskolák felállítását útján és innen kezdve középiskolai oktatásunk erőteljes fejlődése párhuzamos az intézetek számának az állandó növekedésével. A 90-es évek elejétől kezdve a háború kezdetéig 46-tal gyarapodott a középiskolák száma. A reáliskolai oktatás kifejlődése ezzel szemben még a 70-es években történt meg s azóta számszerűleg ezek az intézetek alig gyarapodtak.

A háború után az ország szétDarabolása alkalmával középiskoláinknak a felénél nagyobb részét veszítettük el. Hogy erről a veszteségről pontosabb képet nyerjünk, az 1913/14. tanévi

adatoknak elszakított területek szerint való megoszlását kell vizsgálnunk, minthogy a háború utolsó évről rendelkezésünkre álló adatok az akkori ellenséges megszállás miatt nem teljesek. Az 1913/14. tanévben fennállott 229 gimnázium és reáliskola közül 109 (47%) esett a mai Magyarország területére, 43 (19%) a cseh-szlovák, 11 (5%) a jugoszláv és 62 (27%) a román elszakított területre. Ausztriához mindössze egy középiskolánk jutott: a felsőlövői ág. h. ev. gimnázium, míg Olaszország Fiume megszerzése útján három középiskolát kapott tőlünk, egy állami (olasz-magyar tanítási nyelvű) gimnáziumot, egy községi (olasz tanítási nyelvű) alreáliskolát és egy állami (nem teljes) leánygimnáziumot.

A veszteség annál fájdalmasabb, mert az elszakított középiskolák a magyar nemzeti művelődésnek értékes és nagyrészt már hosszú idő óta

¹⁾ Ehhez képest a részletes táblás kimutatások zömét tevő, osztályok szerint kimutatott adatok összeállításához hat évre, azaz az 1927/28. tanévig visszamenőleg nemcsak a rendelkezésünkre álló adatgyűjtő kimutatásokat kellett felhasználnunk, hanem ott, ahol ezek a feldolgozások nem szolgáltatottak elegendő adatot, az intézetek által évenként szintén beterjesztett és az adatokat osztályonként részletező összesítő segédanyagokat is. Ezek az utóbbi (osztályonkénti) adatok csak az 1927/28. tanévtől állanak hiánytalanul rendelkezésünkre s ezért kellett a részletes adatok összeállítását is ezzel a tanévvel kezdenünk.

1. A gimnáziumok, reálgimnáziumok és reáliskolák főbb adatai. — Données principales des gymnases, réél-gymnases et écoles réales.

Table with columns: Tanév / Année scolaires, A gimnáziumok / Gymnases, A reáliskolák / Réal-gymnases, etc. Rows include Régi Magyarország / Hongrie ancienne and Mai Magyarország / Hongrie actuelle with data for years 1865/66 to 1932/33. Includes a footnote at the bottom explaining data sources and religious teacher exclusions.

jennálló tényezői voltak; a magyarságnak a kultúráért századokon át hozott áldozatkészsége hozta létre ezeket a többnyire igen jól felszerelt iskolákat. Volt köztük olyan (a nagyszombati ág. h. ev. gimnázium), mely a XV. századra vihethet vissza keletkezési idejét és találunk közöttük 14 olyan iskolát, amely a XVI. században létesült, többnyire protestáns jelleggel, a Felvidéken és Erdélyben. A többi elszakított középiskolák közül 24-nek a XVII. századra, 15-nek a XVIII. századra esik az alapítási éve s a többiek is nagyrészt a XIX. században alakultak, úgyhogy mindössze 20 olyan középiskolánk volt az elveszettek közt, amelyeknek az alapítási ideje újabb keletű (XX. század).

Minthogy a mai területen, különösen a fővárosban és a nagyobb vidéki városokban, a népesebb iskolaegységek nagyobb számmal maradtak meg, a tanulók száma szerint vizsgálva a szétDarabolás folytán előállott helyzetet, valamivel kedvezőbbek az arányszámok: a tanulóknak a régi Magyarországon volt 1913/14. évi létszámából ugyanis 52% esik a mai területre, 16% pedig a cseh-szlovák, 5% a jugoszláv és 25% a román elszakított területre s ez érthető is, mivel a háború előtt hosszabb időn át éppen a mai területen gyarapodott leginkább a tanulók száma; ha az 1913/14. tanévi tanulólétszámot az 1899/900. tanévvél hasonlítjuk össze, azt látjuk ugyanis, hogy a szóbanlevő 14 év alatt

Magyarország régi területén 34%-kal
Magyarország mai " 39 " "
a Cseh-szlovákiaihoz csatolt területen ... 18 " "
a Jugoszláviához " 30 " "
a Romániához " 36 " "

gyarapodott a tanulók száma; a mai területen levő középiskolák részben a kisebbségi nyelvterületekre gyakorolt vonzóerejüknek, részben pedig a népesség erősebb gyarapodásánál fogva tehát a tanulólétszám tekintetében a legerőteljesebb fejlődést mutatták fel.

Ha a felsőbb leányiskolákat is számításba vesszük, az 1913/14. tanévben 264 középiskolánk működött a régi területen 4.098 rendes és helyettes tanárral és 84.316 tanulóval, a mai területre ebből 129 középiskola (49%) jutott 1.955 tanerővel (48%) és 44.674 tanulóval (51%).

A háború után (az 1918/19. tanévben) 129, majd a következő tanévben 137, 1920/21-ben pedig, amikor a forradalmi idők után közállapotaink már eléggé megszilárdultak és a tanítás rendje visszatért a maga medrébe, már 152 középiskolánk működött. A háborút követő két első tanévben az ország határainak változtatása, a katonai megszállások és ennek folytán az iskolák működésének a beszüntetése miatt nagyon eltérő és hiányos volt a statisztikai kép, amit az adatgyűjtések szolgáltatottak. (Emiatt a jelen ismertetésünket kísérő tábláinkon is az adatok összehasonlítását általában az 1920/21. tanévvel kezdjük.) Az emelkedés tehát, ami a háború után az iskolák számánál észlel-

hető, nagyrészt a *szünetelő* iskolák újból való megnyitására tulajdonítható. Különösen a leányközépiskolák gyarapodtak jelentősen; már az 1916-ban történt átszervezés után (a régi Magyarország területén) egy év alatt 39-ről 47-re emelkedett a leányközépiskolák száma. A mai területen az 1924/25. tanév után viszont mindössze öt gimnázium, illetőleg reálgimnázium létesült (a hatvani állami, az esztergomi ferencrendi, a szeghalmi református, a mátyásföldi egyesületi és egy szegedi magániskola), míg a leányközépiskolák száma, a leánytanulók számának erős növekedése és a leányok középiskolai oktatásának új alapokra fektetése következtében, ugyanezen idő alatt 12-vel gyarapodott. (L. a 2. sz. táblát.)

Az 1932/33. tanévben fennállott 121 fiúközépiskola *keletkezési idejére* és így a mai területen levő középiskoláink számszerű fejlődésére nézve is a 3. sz. tábla nyújt áttekinthető képet. Fiúiskoláink közül eszerint 44 az 1800-at megelőző, 45 az 1800-as években, 32 pedig a jelen században létesült.

A leányközépiskoláknál, ha alapítási év szerint óhajtjuk azokat részletezni, vissza kell mennünk arra az időre, amikor még mint polgári iskolák vagy felsőbb leányiskolák kezdtek meg működésüket s ezt az évet kell alapítási évnek vennünk; egyébként hét régebbi (1915-ig alakult) leánygimnáziumunk kivételével, valamennyi leányközépiskolánk csak az 1916. évben lett tulajdonképpen középiskolává.

A most fennálló 44 leányközépiskola közül eszerint 25 mint leánygimnázium vagy mint leányliceum kezdte meg a működését és pedig kevés kivétellel a háború alatt vagy után; ezek közt csupán egy van, amelyik a jóval korábbi évekre vihethet vissza keletkezését: az Országos

2. A leányközépiskolák (felsőbb leányiskolák) főbb adatai.¹⁾ — *Données principales des écoles secondaires (écoles moyennes supérieures) de jeunes filles.¹⁾*

Tanév Années scolaires	Az iskolák száma Nombre des écoles	A tanítók száma Nombre des professeurs	A tanulók száma — Nombre des élèves	
			Árztolul szám — Nombre absolu	Növ. (+) v. csökk. (—) % Accr. (+) ou dim. (—) %
Régi Magyarország Hongrie ancienne				
1875/76	1	7	41	—
1879/80	3	28	422	—
1889/90	18	223	2.112	—
1899/900	27	385	4.902	—
1904/05	27	459	5.206	+ 6,2
1909/10	35	401	6.233	+19,7
1914/15	35	452	6.313	+ 1,3
1915/16	35	432	6.784	+ 7,5
1916/17	39	482	9.899	+45,9
Mai Magyarország Hongrie actuelle				
1920/21	31	655	9.796	—
1924/25	32	644	10.410	+ 6,3
1929/30	36	697	11.955	+14,9
1930/31	42	750	13.046	+ 9,1
1931/32	44	780	13.477	+ 3,3
1932/33	44	814	13.683	+ 1,5

¹⁾ Az 1914/15. tanévig bezárólag *felsőbb*, az 1915/16. tanévben *felső* leányiskolák, az 1916/17. tanévtől kezdve pedig *leányközépiskolák*. — Jusqu'à l'année scolaire 1914/15 inclusivement, écoles moyennes supérieures; en 1915/16, écoles de degré supérieur, et, à partir de 1916/17, écoles secondaires de jeunes filles.

²⁾ A régi Magyarországon a rendes és helyettes tanárok, a mai Magyarországon az összes tanárok, az óraadó hitoktatók nélkül. — Pour l'ancienne Hongrie, professeurs ordinaires et adjoints; pour la Hongrie actuelle, tous les professeurs sans les maîtres de religion enseignant dans l'école respective.

Nőképző Egyesület «Veres Pálné» leánygimnáziuma, amely 1868-ban nyílt meg, mint közép-fokú leánynevelőintézet; ezenkívül 13 leányközépiskolánk mint nőnevelőintézet vagy felsőbb leányiskola alakult nagyrészt a XIX.

3. Az 1932/33. tanévben működött fiúközépiskolák alapítási év szerinti. — *Écoles secondaires de garçons fonctionnant dans l'année scolaire 1932/33, suivant l'année de fondation.*

Jelleg Caractère	A középiskolák összeszáma — Nombre total des écoles	Az alapítás éve szerint Selon l'année de fondation																			
		1500 előtt avant 1500	1500—50	1551—600	1601—50	1651—700	1701—50	1751—800	1801—50	1851—60	1861—70	1871—80	1881—90	1891—900	1901—05	1906—10	1911—15	1916—20	1921—25	1926—30	1931—33
Állami — D'État . . .	49	—	—	1	—	1	3	9	2	4	2	13	3	2	2	5	1	1	—	—	
Kir. katolikus — Royales catholiques . .	6	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	1	—	—	
Községi — Communales . .	5	—	—	—	—	—	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Róm. katolikus — Cath. romaines	28	1	—	3	3	8	6	—	—	—	—	—	1	1	2	—	2	—	—	1	
Református — Calvini- nistes	19	—	4	5	2	2	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	
Ág. hitv. ev. — Luthéri- ennes	7	—	—	1	—	—	1	3	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Izraelita — Israélites	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	
Egyesületi — De So- ciétés	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
Magán — Privées	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
Összesen — Au total	121	1	4	6	6	6	12	9	8	13	3	5	2	14	4	4	7	6	6	2	3

században, illetőleg a jelen század első évtizedében, végül 6 leányközépiskolánk eredetileg polgári iskola volt s köztük 5 szintén még a múlt századból való.

Az 1932/33-ban fennállott 165 középiskola között csupán 18 volt *nem teljes*, azaz 8-nál kevesebb évfolyamú intézet. Ezek közt szerepel a rabbiképzőintézet gimnáziuma, amelyenél 5 felső osztály (4—8) áll fenn, valamint az 1806-ban alapított gyönki református gimnázium, amelynek hosszú idő óta csak a négy alsó osztálya áll fenn, tehát tulajdonképpen a régi értelemben vett algimnázium. A többi nem teljes iskolák több-kevesebb már fennálló osztályból fokozatosan teljesséfejlődő intézetek.

A középiskoláknak *teljes* intézetekké való alakulása többszöri szervezetrá változás és hosszabb időszakon át tartó fejlődés eredménye. A már említett 1806-i II. Ratio a gimnáziumokat *kis és nagy gimnáziumokra* osztja fel, az előbbieket 4 nyelvészeti osztályból állottak, az utóbbiaknál ezenfelül még 2 új n. humaniorosztály volt. Az 1850. évi Entwurf állítja fel a 4 osztályos al- és a 8 osztályos főgimnáziumot, valamint a 3 osztályos al- és a 6 osztályos főreáltanodákat. Ezenkívül voltak 6 osztályúnak nevezett gimnáziumok is. Érettségi vizsgát természetesen csak a főgimnáziumok tarthattak. A 6 osztályú reálistól 1875-ben 8 osztályúvá bővültek s ugyanekkor az érettségi vizsgálatok tartásának a jogát is megkapták. Ezek után érthető, hogy — míg régebben a középiskoláknak *csak jó 1/3 része* volt teljes középiskola — a nem teljes középiskolák számának állandó csökkenésével egyre több középiskola fejlődött teljessé, megszervezte az érettségi vizsgák tartásának jogát.

4. A középiskolák fenntartói.

A középiskolák államkormányzati szempontból, mint láttuk, három csoportra oszlanak, aminek tulajdonképpen csak a legfőbb vezető gyakorlására nézve van jelentősége. Eszerint a középiskolák közül 65 az állam vezetése, 66 az állam rendelkezése és 34 az állam főfelügyelete alatt áll. A statisztikai vizsgálódásra nézve jóval fontosabbak azok, a középiskolai oktatást történelmi szempontból is megvilágító adatok, amelyek az intézeteket ezen a csoportosításon belül *fenntartóik* szerint részletezik. Ebben a csoportosításban különösen az érdekelhet bennünket, hogy a különféle jellegű iskolák miképpen fejlődtek ki és a középiskolai oktatás nagy feladatából mekkora rész hárul az államra és a községekre s mekkora az, amelyet az egyes vallásfelekezetek vállalnak magukra és végül, hogy miképpen vesznek részt az oktatásnak ebben a munkájában az egyesületek és a magán-személyek is.

Ehhez képest a nem teljes középiskolák (ideértve az algimnáziumokat, alreálistólakat, a 6 osztályú gimnáziumokat és a több-kevesebb osztályból tovább fejlődő iskolákat) száma következőképpen alakult:

A régi Magyarországon:

1865/66-ban	106	azaz	64,2%
1879/80-ban	80	"	43,2%
1891/92-ben	61	"	33,3%
1899/900-ban	60	"	30,5%
1909/10-ben	39	"	18,6%

A mai Magyarországon:

1920/21-ben	27	azaz	17,8%
1924/25-ben	17	"	11,2%
1929/30-ban	19	"	12,2%
1932/33-ban	18	"	10,9%

Eltelkintve a közelmúlt tanévektől, amikor több újonnan felállított és így még nem teljes iskola szerepelt adataink közt, látható, hogy a nem teljes iskolák száma állandóan csökkent és hogy ez a folyamat hosszabb idő alatt ment végbe.

A középiskolák számával kapcsolatban megemlékezhetünk a velük kapcsolatos *köztartásokról* (internátus, externátus stb.), amelyekről az 1929/30. tanévig bezárólag állanak adatok rendelkezésünkre. A régi Magyarországon (1913/14-ben) 100 köztartás működött középiskoláink mellett, tehát az intézetek 44%-a volt kapcsolatos ilyenmő intézménnyel. Az 1929/30. tanévben a mai Magyarországon 71 köztartásunk volt, tehát a középiskoláknak 43%-a mellett működött azzal kapcsolatos köztartás. Megjegyezhetjük azonban azt, hogy míg a háború előtt a köztartások fele kintlakással egybekötött volt (externátus), a legutóbbi adatunk szerint a köztartásoknak csak 1/4 része (összesen 14) volt kintlakásos. A bentlakásos köztartások legnagyobb részét a róm. kat. és a ref. (17—17), valamint az állami iskolák (13) mellett működnek.

Az állami iskolákat egybefoglalhatjuk a kir. kat. iskolákkal, amelyeknek amazokéval megegyező a szervezetük, azzal a különbséggel, hogy fenntartásuk a kultuszminisztérium kezelése alatt álló róm. katolikus tanulmányi alap terhére történik. Felekezeti iskoláink közt is van olyan (a budapesti érseki kat. reálgimnázium), amelyet nem az egyház, hanem egyesület tart fenn, s így tulajdonképpen egyesületi intézet; a rabbiképzőintézet gimnáziuma viszont felekezeti iskola, de az állam tartja fenn. Több olyan szerzetesrendi iskolánk is van, amelynek a fenntartásához az egyházi hatóságok is hozzájárulnak. A fenntartó és a jelleg fogalma tehát nem mindig fedí egymást.

Tekintetbe kell vennünk azt is, hogy az állam évente tekintélyes összeggel járul hozzá a nem állami iskolák fenntartásához, leginkább a személyzeti kiadások fedezése útján. Az 1932/33. tanévben 60 középiskola részesült *államsegélyben*, köztük 24 róm. kat., 21 ref., 8 ág. h. ev. jellegű s ezenkívül 4 községi és 3 egyesületi iskola. Az utóbbi hat év alatt növekedett is az államsegélyt kapott iskolák

4. A középiskolák jelleg szerint. — Les écoles secondaires suivant le caractère.

Table with 30 columns showing school characteristics (Religion, Nationality) and student statistics (Number of schools, Number of students, Percentage) from 1879/80 to 1927/28. Includes sub-sections for Old Hungary and Modern Hungary.

1) A felsőbb leányiskolák nélkül. — Sans les écoles moyennes supérieures de jeunes filles.

aránya, amely a nem állami iskolák közt az 1926/27. tanévben 55%-ot, az 1932/33. tanévben pedig 60%-ot tett.

A középiskolák jelleg szerint való megoszlására nézve az 1879/80. tanévig visszamenőleg közlünk adatokat. (L. a 4. sz. táblát.) Kitűnik, hogy állami iskoláink száma (a kir. kat. iskolákkal együtt) 35 év alatt a 80-as évek elején volt létszámnak két és félszerezésére emelkedett, míg a más jellegű iskolák száma valamennyi csoportban visszaesett. Nyil-

vánvaló tehát, hogy a nem állami iskolák államivá való fejlesztése is nagy szerepet játszott az új iskolák felállítása mellett. Még inkább szembevetendő az állami középiskolai oktatásnak ebben az időszakban végbement hatalmas fejlődése, ha a tanulók számát tekintjük. Az állami és kir. kat. gimnáziumokba, valamint az állami reáliskolákba járó tanulók együttes száma ugyanis a jelzett 35 év alatt közel négyszeresére emelkedett, míg az iskolák többi csoportjainál, az egyesületi és magán-

5. A felsőbb leányiskolák jelleg szerint. — Ecoles moyennes supérieures de jeunes filles suivant le caractère.

Table showing statistics for higher girls' schools by religious denomination (State, Communal, Catholic, Reformed, Protestant, etc.) with columns for schools and students in numbers and percentages.

iskolákat kivéve, csak jóval kisebb mérvű növekedés mutatkozott.

A felsőbb leányiskoláknak erre a szempontra rávilágító adatait külön kimutatáson (l. az 5. sz. táblát) közöljük. A felsőbb leányiskoláknak a fele része szerint állami intézet volt s a tanulók számából több, mint a fele rész jutott az állami intézetekre. Az állami felsőbb leányiskolák tanulólétszáma, amint látható, a tízes évek első felében apadt s ezzel szemben a községi és a református iskolák népeisége nőtt meg.

A háború után ez a helyzet megváltozott. A forradalmak után megnyílt ugyan több állami iskola (a budapesti II. ker. állami reálgimnázium, a kispesti reálgimnázium, a pestszent-erzsébeti reálgimnázium 1919-ben, a csongrádi reálgimnázium 1920-ban, a nyiregyházi kir. kat. gimnázium 1921-ben), de több állami iskola (így a fehérgyarmati, a rákosligeti gimnáziumok, a nagykanizsai reáliskola stb.) megszűntette működését, úgyhogy az 1924/25. tanévig apadt az állami iskolák száma s újabban is (1927-ben) csak egy új intézetet állított fel az állam, a hatvani reálgimnáziumot. Az állam nehéz pénzügyi viszonyai és a közép-iskolát végzettek számának amúgyis túlságos megduzzadása mellett közoktatási kormányunk tartózkodott az állami iskolák nagyobb számú felállításától, látva egyébként azt, hogy az egyes vallásfelekezetek továbbra is nagy odaadással vesznek részt a középiskolai oktatás fejlesztésében. Ez időben olyan neves intézetek létesültek, mint a budapesti szentbenedek-rendi (1923), a gödöllői premontreirendi (1924),

az esztergomi szentferencrendi (1931) reál-gimnázium. Ezenkívül a református egyház a szeghalmi reálgimnáziumot nyitotta meg (1926) s két izraelita reálgimnázium is megnyílt (1919 és 1921); végül az új leányközép-iskolák is nagyszámúak (6) róm. kat. jellegűek, de van köztük 2 református és 3 magán-iskola is.

Ha a tanulók számát vesszük mértékül, az utolsó nyolc év alatt, eltekintve a kisebb számmal szereplő izraelita és a nagyrészt leányiskolákból álló egyesületi és magánintézetektől, a középiskolai oktatás terén a róm. katolikus iskolák szerepe erősödött legjobban. Az 1932/33. tanévet az 1924/25. tanévhez viszonyítva ugyanis azt látjuk, hogy a tanulók száma

Small table showing percentage changes in student numbers for various denominations: 1.4% for state, 8.6% for Catholic, 22.9% for Roman Catholic, 5.1% for Reformed, 35.2% for Jewish, 35.7% for association, 73.2% for private schools.

növekedett; a községi iskolák tanulólétszáma ugyanezen idő alatt 11.2%-os és az ág. h. ev. iskoláké 2.2%-os apadást mutat.

Az államnak és a vallásfelekezeteknek a középiskolai oktatás terén való szerepét a következő adatokkal világíthatjuk meg:

Table showing student numbers per school for different denominations from 1924-28 to 1932-33, including a separate column for Jewish schools.

6. A szerzetesrendi középiskolák főbb adatai. — Données principales sur les écoles secondaires congréganistes.

Table with 12 columns showing data for religious order schools, including school names, number of schools, teachers, total students, and students per school, categorized by type (Boys' and Girls' schools).

1) Az óráadó hitoktatók nélkül. — Non compris les maîtres de religion enseignant dans l'école respective. 2) A mai Magyarország területén. — Sur le territoire de la Hongrie actuelle. 3) A női szerzetesrendek felsorolását l. az 56. lapon. — Voir l'énumération des ordres pour religieuses à la page 56.

Adataink rámutatnak a felekezeti oktatásnak a középiskolákban való nagy szerepére és arra is, hogy az utóbbi évek folyamán ez a szerep még sokat nyert jelentőségében.

Nem lesz érdektelen ezzel kapcsolatban szemügyre vennünk azt, hogy az ezen a téren oly nagy hivatást teljesítő róm. kat. iskolák fenntartásában az egyes szerzetesrendeknek mennyi részük van. Róm. kat. jellegű iskoláink ugyanis kettő (t. i. a már említett budapesti érseki kat. reálgimnázium és az egyházközség által fenntartott gyulai róm. kat. reálgimnázium) kivételével valamennyien szerzetesrendiek. A szerzetesrendek közül a fiúközépiskolák közt a kegyesrendieknek, a leányközépiskolák közt az angol kisasszonyoknak (összesen négy iskola) van legtöbb iskolájuk. (L. a 6. sz. táblát.) Az egyes

iskolákat tekintve aránylag a cisztercita és a jézustársasági intézetek a legnépesebbek: ez egyébként az egy tanárra jutó átlagos tanulólétszámából is kitűnik. Szembetűnő, hogy a különféle női szerzetesrendek újabb időben milyen intenzíven kapcsolódnak bele a leányok középiskolai oktatásának a munkájába. Kitűnik ez különösen akkor, ha a szerzetesrendi középiskolák tanulólétszámának az 1924/25. tanévtől az 1932/33. tanévig elért emelkedését vizsgáljuk; a szerzetesrendi fiúiskolák közt ugyanis a premontrei és a bencésrendi intézetek tanulólétszáma mutat a jelzett nyolc esztendő alatt legerősebb (36, illetőleg 30%-os) emelkedést és ugyanekkor a szerzetesrendi leányiskoláknál a jelzett növekedés még ennél is jóval nagyobb: 71%-os volt.

5. A tanári személyzet.

A középiskolai tanárok létszámára nézve eddig közölt adatokból (l. az 1. és a 2. sz. táblát) láthatjuk, hogy a múlt század II. felében középiskolai oktatásunk fejlődésével a tanári személyzet létszámának a gyarapodása párhuzamosan haladt. A háború alatt, mint-hogy a tanárok nagyrésze hadbavonult, a létszám jelentékenyen apadt; az 1913/14. tanévhez képest a háború végéig ez az apadás a gimnáziumok és a reáliskolák tanári személyzetében közel 900 főt tett, ami a háború előtt volt létszámnak több, mint $\frac{1}{5}$ része.

A felsőbb leányiskolákat is beszámítva, az 1913/14. tanévben a mai területen közel kétezer főnyi tanári személyzet működött. Ehhez

mérten a háború után (különösen 1921/22-ben) a mai Magyarország területén jóval nagyobb, a háromezer főt is meghaladó létszámot találunk; ez a gyarapodás egyrészt a háborúból visszatért, másrészt az elszakított területekről menekült és itt elhelyezést talált tanárok útján történt s ez az első években szükségszerű volt, mert az addig szünetelt iskolák egymásután újból megnyitak és ezenkívül új iskolák is létesültek a háború után. Az 1922/23. tanévtől kezdve azután a szanálással kapcsolatban fokozatosan csökkennie kellett, bár ez az apadás a legutóbbi években (l. a 7. sz. táblát) az új iskolák felállítása és a meglévő iskolák

teljessé fejlesztése miatt az összes létszámban nem jut kifejezésre. Középiskoláink mostani tanári személyzete így is csak 21%-kal kevesebb, mint a háború előtt volt a régi területen, ami azonban, ha a középiskolai oktatás azóta végbement erős fejlődését tekintjük, teljesen érthető is.

A tanári személyzetre nézve részletesebb adatok csak az 1929/30. tanévig állanak rendelkezésünkre, addig, míg az erre nézve évenként, egyéni lapok útján végrehajtott adatgyűjtés fennállott. Eszerint 1929/30-ban a tanári személyzet 88%-a tanított a középiskolákban főfoglalkozásként és 12%-a mellékfoglalkozásként. A további adatok csupán a főélethivatású tanárokról szólnak; ebben a létszámban 25%-kal részesedtek az egyházi egyének, akiknek az aránya az 1920/21. tanévben 20% volt. Az igazgatókra és a rendes tanárookra 88%, a helyettesekre 5%, az óraadókra a bejáró hitoktatókkal együtt¹⁾ 7% jutott. A tanári személyzet 77%-ának középiskolai tanári, 13%-ának rajz-, torna-, ének-, gyorsírás-stb. tanári oklevele volt, 10% viszont másféle képesítéssel működött.

A tanári létszámában egyre nagyobb számmal részesednek a nők. Amíg a háború előtt a főélethivatású tanárok közt alig 10%-ot tett a nők száma, ez az arány a háború után 13—14%-ra, sőt 1929/30-ban 16%-ra emelkedett. A tanárnők létszámának ez a nagy emelkedése a leányközépiskolai oktatás már ismertett és különösen a háború alatt nagy erővel megindult fejlődésének a következménye; ennek következtében a tanárnők aránya az 1929/30. tanév után még tovább emelkedett s 1930/31-ben (az összes, nem csupán a főélethivatású tanárok közt) 17,5%, 1931/32-ben 18,3% s 1932/33-ban már 19,3% volt.²⁾

6. A tanulók létszáma. A magántanulók.

A középiskolai tanulók száma³⁾ a háborút követő öt tanéven keresztül 56—57 ezer közt váltakozott és csak 1923/24-ben haladta meg az 57 ezret. Innen kezdve két tanéven át emelkedett a létszám (részben az I. osztályos felvételi vizsga eltörlése folytán), de 1926/27-től kezdve 1928/29-ig, tehát három tanéven át ismét visszaesett, évente egyformán 1—2%-kal. Ez a visszaesés a háború alatt elmaradt születéseknek, az ú. n. «háborús kiesés»-nek a következménye. Az 1925/26. tanévig bezárólag a tanulók kevés kivétellel a normális születésű évfolyamokból kerültek ki, az 1926/27. tanévben pedig már az 1915—1916. években,

Igen érdekesek azok az arányszámok, amelyek a nyilvános tanulóknak egy tanárra eső arányszámait (az óraadó hitoktatók nélkül) tüntetik fel s így tulajdonképpen a tanítás intenzitására mutatnak rá. A középiskolai tanárok száma és az egy tanárra jutó tanulólétszám a következő volt:

		Tanári létszám	Egy tanárra jutott nyilvános tanuló
Régi Magyarország	1909/10	3.658	18·2
	1913/14	4.093	19·7
Mai Magyarország	1920/21	3.005	17·0
	1924/25	2.955	18·9
	1929/30	3.046	18·7
	1930/31	3.004	20·1
	1931/32	3.036	20·3
	1932/33	3.089	20·1

A régi Magyarországon és a háború utáni évtizedben a mai Magyarországon is, ami a tanítás intenzitását illeti, eszerint kedvezőbb volt a helyzet. Minél kevesebb tanuló jut egy tanárra, annál inkább van biztosítva a tanítás intenzitása, annál eredményesebb a tanár munkája. A tanári személyzetnek a létszámcsökkentéssel kapcsolatos apasztása ellentétben állott a tanulók számának időközben történt megnövekedésével. Adatainkból látható, hogy a tanári létszám a háború óta alig emelkedett, míg a nyilvános tanulók létszáma (l. a 8. sz. táblát) az 1920/21. tanév óta 11 ezerrel (22%-kal) gyarapodott.³⁾

7. A tanárok az iskolák neme és jellege szerint.¹⁾ — Les professeurs suivant le genre et le caractère des écoles.¹⁾

Az iskolák neme és jellege Genre et caractère des écoles	1924/25	1929/30	1932/33	1924/25	1929/30	1932/33	Egy tanárra jut nyilvános tanuló — Proportion des élèves réguliers pour un professeur		
	szám — nombre			%			1924/25	1929/30	1932/33
Gimnázium — <i>Gymnases</i>	545	585	618	18·4	19·2	19·0	22·3	22·1	22·0
Reálgimnázium — <i>Réal-gymnases</i>	1.293	1.300	1.384	43·8	42·7	43·0	19·4	19·5	20·7
Reáliskola — <i>Écoles réales</i>	473	464	405	16·0	15·2	12·4	18·7	16·6	16·8
Leányközépiskola — <i>Écoles secondaires de jeunes filles</i>	644	697	814	21·8	22·9	25·6	15·0	15·9	16·0
Mindössze — Total général	2.955	3.046	3.221	100·0	100·0	100·0	18·9	18·7	19·2
Ebből: — <i>Dont:</i>									
Állami — <i>D'État</i>	1.264	1.263	1.272	42·8	41·4	39·7	18·4	17·7	19·4
Kír. katolikus — <i>Royales catholiques</i>	118	124	116	4·0	4·1	3·6	20·0	20·8	23·3
Községi — <i>Communales</i>	245	238	243	8·3	7·8	7·6	20·4	19·0	18·8
Róm. katolikus — <i>Cath. romaines</i>	613	657	737	20·7	21·6	22·8	19·2	20·9	20·1
Református — <i>Calvinistes</i>	377	401	431	12·8	13·2	13·2	20·3	18·5	19·3
Ág. hitv. ev. — <i>Luthériennes</i>	158	157	160	5·3	5·2	4·9	19·2	19·5	19·0
Izraelita — <i>Israélites</i>	63	76	78	2·1	2·5	2·3	19·6	20·9	20·4
Egyesületi — <i>De Sociétés</i>	49	59	78	1·7	1·9	2·5	19·3	17·3	16·4
Magán — <i>Privées</i>	68	71	106	2·3	2·3	3·4	8·7	10·1	9·0

¹⁾ Az óraadó hitoktatók nélkül. — *Non compris les maîtres de religion enseignant dans l'école respective.*

²⁾ Kimutatásaink a tanári létszámot általában a bejáró óraadó hitoktatók nélkül veszik számításba, minthogy az óraadó hitoktatók rendszerint csak a tanulók egy kisebb részével foglalkoznak; az óraadó hitoktatók levonása után fennmaradó tanári létszám úgy összehasonlítható, mint a megfelelő arányszámok kiszámítására alkalmasabb.

³⁾ A tanárok egyéb adataira, különösen nyelvtudására és szakképzésére nézve l. a Magyar Statisztikai Szemle 1927. évi 3. számában közölt «Középiskolai tanáraink és szakképzésük» c. cikket.

⁴⁾ A tárgyalt adatokra nézve általánosságban még meg kell jegyeznünk, hogy azok a tanárok, akik több intézetben is tanítanak, annyiszor szerepelnek a tanári létszámban, ahány intézetben tanítanak,

minthogy az adatok feldolgozása is *intézetenként* történik. Az ismertett tanári létszám tehát nem a *személyek* (egyedek) számát tünteti fel, hanem az intézeteknél működő *tanárok* összességét, amely természetesen több, mintha minden tanárt csak egyszer vennénk figyelembe. A követett rendszer a *tanárral való ellátottságra* mutat rá és így helyesebb, mintha számításon kívül hagynánk a tanárokat ott, ahol csak mellékfoglalkozásként tanítanak.

⁵⁾ Amennyiben erre nézve külön megjegyzés nincs, a tanulók száma alatt az ismertetés keretében, valamint a részletes táblákon mindenütt a *tanév végén osztályozott* (a tanév végi összefoglalásokon résztvevő) tanulók számát kell értenünk.

8. A tanulók főbb adatai. — *Données principales des élèves.*

Tanév, az iskolák neve és jellege — <i>Années scolaires, genre et caractère des écoles</i>	Az osztályok száma ¹⁾ — <i>Nombre des classes¹⁾</i>	Nombres des élèves			Ezek közül leány — <i>Données jeunes filles</i>	Proportion % des élèves		Proportions des élèves répartis pour	
		A nyilvános — <i>régulières</i>	A magános — <i>privés</i>	A összes — <i>totaux</i>		A magános — <i>privés</i>	A leányos — <i>jeunes filles</i>	Egy lakóhárra — <i>une école</i>	Egy osztályra — <i>une classe</i>
		tanulók száma				tanulók %-ban		jut nyilvános tanuló	
Régi Magyarország¹⁾ — Hongrie ancienne²⁾									
1909/10	2.005	72.981	2.428	75.409	7.316	3.2	9.7	348	36.4
1913/14	2.228	80.753	3.563	84.316	8.856	4.2	10.5	323	36.2
Mai Magyarország — Hongrie actuelle									
1920/21	1.403	50.928	5.999	56.927	11.068	10.5	19.4	335	36.3
1924/25	1.430	55.855	4.987	60.842	11.297	8.2	18.6	368	39.1
1929/30	1.488	56.953	3.842	60.795	12.981	6.3	21.4	365	38.3
1932/33	1.577	61.954	3.373	65.327	14.956	5.2	22.9	375	39.3
Iskolanevek szerint : Suivant le genre des écoles :									
Gimnázium — <i>Gymnases</i>	295	13.566	524	14.090	204	3.7	1.4	468	46.0
Reálgimnázium — <i>Réal-gymnases</i>	695	28.602	1.948	30.550	897	6.4	2.9	386	41.2
Reálskola — <i>Ecoles réales</i>	191	6.798	206	7.004	172	2.9	2.5	389	35.6
Leányközépiskola — <i>Ecoles secondaires de jeunes filles</i>	396	12.988	695	13.683	13.683	5.1	100.0	295	32.8
Jelleg szerint : Suivant le caractère :									
Állami — <i>D'Etat</i>	632	24.715	1.348	26.063	4.003	5.2	15.4	419	39.1
Kir. kat. — <i>Royales catholiques</i>	59	2.703	117	2.820	35	4.1	1.2	450	45.8
Községi — <i>Communales</i>	120	4.564	174	4.738	2.531	3.7	53.4	456	38.0
Róm. kat. — <i>Cath. romaines</i>	338	14.776	811	15.587	3.248	5.2	20.8	361	43.7
Református — <i>Calvinistes</i>	215	8.328	471	8.799	2.336	5.4	26.5	347	38.7
Ág. hitv. ev. — <i>Luthériennes</i>	80	3.038	162	3.200	451	5.1	14.1	338	38.0
Izraelita — <i>Israélites</i>	36	1.593	134	1.727	682	7.8	39.5	531	44.2
Egyesületi — <i>De Sociétés</i>	44	1.283	88	1.371	1.131	6.4	82.5	257	29.2
Magán — <i>Privés</i>	53	954	68	1.022	539	6.7	52.7	128	18.0

¹⁾ A párhuzamos osztályokkal együtt. — *Y compris les classes parallèles.*

²⁾ A felsőbb leányiskolákkal. — *Y compris les écoles moyennes supérieures pour jeunes filles.*

általános műveltség megszerzésének az eszközként tekintjük, ezt a létszámot nem mondhatjuk magasnak; csupán akkor lehet aggasztó az emelkedésnek ez a mértéke, ha a mai közfelfogásra gondolunk, amely a középiskolát általában csak a felsőfokú tanintézetekbe való feljutás előfeltételének tekinti.

A tanulók számából (l. a 8. sz. szövegek közötti táblát és a számszerű rész 4. sz. tábláját) több, mint 20% jut a gimnáziumokra, közel felerész a reálgimnáziumokra, 10% a reáliskolákra és 20% a leányközépiskolákra. A gimnáziumi tanulók aránya az utolsó három tanévben némileg visszaesett s ezzel szemben a reálgimnáziumoké emelkedett s 1932/33-ban 46.8% volt. A reáliskolai tanulók aránya 1920/21-ben még 16.1% volt s innen kezdve fokozatosan csökkent az arány az 1932/33. tanévi 10.8%-ig. Leginkább szembe-tűnő a leányközépiskolai tanulók arányszámának az egyenesvonalú emelkedése az 1924/25. tanévi 17.1%-ról a legutóbbi 20.8%-ig. Érdekes megállapítani ezzel szemben, hogy a háború előtt a felsőbb leányiskolák mindössze

8%-kal részesedtek a középiskolai tanulók számában.

A tanulók létszámát illetőleg elsősorban annak nyilvános és magántanulók szerint való megoszlása érdekelhet bennünket. A magántanulók aránya a háború alatt évről-évre növekedett és a háború után is még sokáig rendkívül magas volt, a 10%-ot is meghaladta, holott a régi Magyarországon alig érte el a 4%-ot. Ez egyrészt arra mutat, hogy rendkívül sok volt a tanulmányaiban a háború miatt elmaradt tanuló, aki pótlólag igyekezett megszerezni a középiskolai képesítést, másrészt arra, hogy a háború és a forradalmak okozta nehéz viszonyok sok tanulót akadályoztak meg abban, hogy az iskola székelyén mint nyilvános tanuló iratkozhassék be. Amint az állapotok e tekintetben javultak, egyre csökkent a magántanulók száma is s legutóbb már alig haladta meg az 5%-ot. Megjegyezhetjük még, hogy a magántanulók aránya a reáliskolákban a legkisebb és a reálgimnáziumokban a leginkább számottevő. (L. a 8. sz. táblát.)

7. A tanulók nem, kor, honosság és lakóhely szerint.

Ha a felsőbb leányiskolákat is a középiskolákhoz számítjuk, a leánytanulók aránya a háború előtt ebben a létszámban alig haladta meg a 10%-ot. Ezzel szemben legutóbb már 23% volt. A növekedés fokozatosan, a leányközépiskolák fejlődésével párhuzamosan, ment végbe. Már a háború alatt évről-évre nőtt ez az arány, a háború vége felé a 14%-ot meghaladta s 1920/21-ben már a 20%-hoz állott közel. Innen kezdve — az átmeneti csökkenést nem számítva — évenként visszatérő jelenség volt a leánytanulók arányának az emelkedése.

A leányok egyébként a magántanulók közt állandóan nagyobb aránnyal szerepelnek, mint a nyilvános tanulók közt. Az 1924/25. tanévben a nyilvános tanulók közt 17.3%-kal, a magántanulók közt 32.5%-kal vettek részt a leányok, míg az 1932/33. tanévben 21.6% és 46.9% volt a megfelelő arány; a magántanulóknak tehát legutóbb közel fele része leány volt. A fiúközépiskolai magántanulók közt a reálgimnáziumokban a legnagyobb a leányok aránya: 39%; a gimnáziumokban 20% és a reáliskolákban 14% ez az arány.

Ezzel kapcsolatban rámutathatunk arra, hogy a leányok közt a nyilvános tanulók száma nyolc év alatt 38.2%-kal növekedett, míg a magántanulóké 2.5%-kal fogyott; a fiútanulók közt ezzel szemben a jelzett idő alatt sokkal nagyobb volt a magántanulók számának a csökkenése (46.8%), de jóval kevesebb a nyilvános tanulók számának a gyarapodása is (5.2%).

A fiúközépiskolákban számbavett leánytanulók (összesen 2.5%) nem mind magánúton tanulnak, hanem közel 1/3 részük mint nyilvános tanuló a fiúgimnáziumokban a fiúkkal együtt részesül oktatásban. Mindenesetre nem nagy ezeknek a leányoknak a száma (1932/33-ban 387, az összes nyilvános tanulók 0.8%-a), de — a mai elkülönített tanítási rend mellett kivételes jelenség lévén — említést érdemel. Ezt a koedukációs rendszert az 1932/33. tanévben összesen 14 középiskolánk követte; ezek valamennyien vidéki református iskolák, kivéve a németbirodalmi reáliskolát, amelyben a nyilvános tanulóknak közel fele része leány.

A tanulók kor szerint való tagozódásában eltolódást látunk a 18 éves és idősebb tanulók javára, akiknek az arányszáma 1924/25-ben 6.2, 1929/30-ban 8.8 és legutóbb 9.4% volt. Ennek az okát abban kell keresnünk, hogy a háború után életbelépett új beiskolázási törvény a 6 éves kor betöltése előtt nem engedi meg az elemi iskolába való felvételt s ennek a rendelkezésnek egyre szigorúbb keresztülvitele folytán a középiskolák VIII. osztályát végzett tanulók közt is nagyobbodott a 18. évüket már betöltöttök száma. Ezzel együtt évről-évre fogy az I. osztályban a 10. évet még be nem töltött tanulók száma (1929/30-ban 259, 1932/33-ban 156). A 18 éves és idősebb tanulók

aránya egyébként csak a fiúiskolákban mondható magasnak, a leányközépiskolákban mindössze 5.3% a jelzett korcsoport aránya s inkább az alacsonyabb korcsoportoké magasabb.)

A háború alatt elmaradt születések száma természetesen a korcsoportok arányában is megfelelő eltolódásokat idézett elő; a 12 éves aluli tanulók aránya ehhez képest az 1924/25-ben elért 27.1%-ról 1927/28-ig 18.7%-ra esett vissza; ez az arányszám általában az 1926/27—1929/30. tanévekben állott legalacsonyabban, amikor a háború alatt és a háborút közvetlenül követő időben született gyermekek kerültek fel a középiskolába; az 1931/32. tanévben szokatlanul magasán (29.3%) állott a 12 éves aluliak arányszáma, nyilván a háború után megnövekedett születési szám miatt. A 12 éves aluliak arányában előállott csökkenés természetesen fokozatosan áttolódott a magasabb korosztályokra is: így a 12—14 éves tanulók aránya 1929/30-ban 34.0%-ot mutat az 1932/33. tanévi 40.4%-kal szemben, a 15—17 éves tanulóké viszont az 1929/30. tanévben még 34.2% volt, az 1932/33. tanévben pedig már csak 23.4%.

Ami a tanulók honosságát illeti, azt látjuk, hogy a külföldiek száma állandóan csökken: az 1924/25. tanévben 2.4% volt az arányuk és ez az arány évről-évre apad, az 1932/33. tanévben 1.7%-ot tett. A külföldieként számbavett tanulók legnagyobb része az elszakított területekről való. Erre a körülményre legjobban a szülők lakóhelyét feltüntető adatok mutatnak rá. Eszerint az összes tanulók közt a külföldön lakók a következő arányban szerepeltek:

	Elszakított területekről való szám	való %	Egyéb külföldi szám	%
1921/22-ben	1.746	3.1	52	0.1
1924/25-ben	1.449	2.4	63	0.1
1929/30-ban	1.227	2.0	74	0.1
1932/33-ban	972	1.5	85	0.1

Látható tehát, hogy az elszakított területekről valóok száma a huszas évek elején még elég magas volt s azóta állandóan kisebbedik, mert egyre több akadályba ütközik a mai határokon túl lakó magyar anyanyelvű tanulóknak a megmaradt területen lévő iskolákban való taníttatása. Az elszakított területekről való tanulók az összes külföldieknek 1921/22-ben még 97%-át tették, az 1932/33. tanévig azonban 92%-ra szállott le ez az arány.

További adataink szerint a tanulók jó

¹⁾ Megjegyzendő, hogy a tanulók koradatainak összeállításához adatgyűjtésünk nem a korévek számát, hanem a születési évet tudakolja s így adataink a tanév végén számbavett tanulóknak december 31-ig betöltött korát tüntetik fel.

²/₃ részének az iskola székhelyén van a lakóhelye, míg 30% más községben (az ország mai területén) lakik. Az iskola székhelyén lakó tanulók aránya a legutóbbi években (1929/30-tól 1932/33-ig) 64,7%-ról 68,2%-ra emelkedett, minthogy középiskoláink mindinkább ragaszkodnak ahhoz, hogy elsősorban a helybeli tanulókat veszik fel.

Korábbi adataink törvényhatóságok szerint is részletezték a tanulók lakóhelyéről szóló adatokat. A legutóbbi (1926/27. tanévi) ilyen kimutatásunk szerint a középiskolai tanulók 31%-a Budapesten, 12%-a Pest vármegyében lakott; a tanulók 43%-át tehát ez a két törvényhatóság szolgáltatta. A reál-

8. A tanulók vallása, anyanyelve és nyelvismerete.

A tanulók vallási hovatartozását feltüntetett adatok mélyreható, a háború óta különösen előtérben álló társadalmi problémákat érintenek s ennél fogva fokozottabban vonták maguk felé a figyelmet. Középiskolai oktatásunk az ifjúság magasabb képzésének az alapja és a középiskolai tanulóifjúság összetételének az eljövendő vezető társadalmi réteg kialakulására messze kiható ereje van. A vallásfelekezetek helyes arányainak a középiskolai tanulók sorában való eltolódása a társadalmi élet később bekövetkező zavarainak magvát hordja magában. A mult évtizedek tanulságai alapján szükséges tehát az idevonatkozó adatok kellő megvilágítása és figyelembe részesítése.

A régi Magyarországon a helyzet az volt (l. a 9. táblán az 1913/14. tanévet), hogy a róm. katolikus tanulók aránya mintegy 10-zel kisebb volt, mint a róm. katolikus lakosságának az ország népességében elfoglalt aránya. (Ez utóbbi az 1914. év végén az anyaországban 50%-ot tett.) A református tanulók aránya éppen megfelelt a 14%-os, az ág. h. evangélikusoké felette állt a 7%-os, az izraelitáké pedig több, mint négyszerese volt az 5%-os népességi aránynak. Ezzel szemben, nem számítva a kislétszámú unitáriusokat, volt két olyan vallásfelekezet, amelynél a tanulók száma jóval mögötte maradt a népességi aránynak: a gör. katolikus és a gör. keleti; az előbbinek 11%, az utóbbinak 13% volt a népességben elfoglalt aránya, míg az ide tartozó tanulóké alig haladta meg a 4—5%-ot. Ehhez a két vallásfelekezethez az átlagosnál jóval alacsonyabb kultúrájú, szegény néprétegek tartoztak, amelyeknél az analfabéták száma is rendkívül nagy volt, a magasabb iskolai végzettségre való törekvés pedig alig jöhetett számításba.

A régi Magyarországon mintegy negyedfél évtizeden keresztül, azaz a nyolcvanas évektől kezdve a háborús évekig, a tanulók vallás szerint való megoszlásában nagyobb eltolódások nem voltak. A háború alatt azonban a

iskolai tanulóknak 41%-a, a leányközépiskolai tanulóknak 46%-a budapesti lakos volt. — A 10—17 éves korú lakosságból Budapesten 15%, a nagyobb ipari városokban (Győr, Miskolc, Pécs, Sopron, Székesfehérvár) 11—14%, az alföldi városokban (Baja, Debrecen, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Szeged) 4—10% járt középiskolába, míg a vármegyékben átlag alig 3% volt ez az arány. A vidéki középiskolák tanulóinak nagyrésze más vármegyéből való; e tekintetben az esztergomi bencés gimnázium, a kalocsai érseki reál-gimnázium, a pápai református gimnázium, a hajduböszörményi református reál-gimnázium, az egri cisztercita és a pécsi püspöki gimnázium említhető meg, mint amelyekben a tanulóknak 30%-nál nagyobb része (maximálisan 47%) más vármegye területéről való volt.¹⁾

róm. katolikusok kivételével valamennyi keresztény vallásfelekezet arányszáma visszaesett, az izraelita tanulóké pedig erősen emelkedett: az 1913/14. tanévi 21,4%-ról az 1917/18. tanévi 25,0%-ra. Ebbe az utóbbi adatba már a leányközépiskolákat is felvettük, míg az 1915/16. tanévet megelőző időre nézve mellőztük ezeket, mivel a főiskolai hallgatók és így a vezető értelmiségi osztály összetételének a kialakulására a felsőbb leányiskolák, főiskolára való képesítést nem adva, nem lehettek hatással. Egyébként a felsőbb leányiskolák tanulóinak a létszámában (1913/14-ben) az izraelita tanulók csaknem akkora hányaddal részesedtek (34,5%), mint a róm. katolikusok (37,1) és a két protestáns vallásfelekezethez tartozók aránya is nagyobb volt, mint a fiúiskoláknál.

Figyelemreméltó az izraelita tanulók térfoglalása a hetvenes években (az évtized folyamán 10%-ról 20%-ra emelkedett az arányszámuk), valamint az, hogy az izraelita tanulók a kilencvenes években elért magas arányszámot oly hosszú időn át, még a háború utáni időben is, meg tudták tartani. Ennek a körülménynek tulajdonítható az, hogy vezető értelmiségünk soraiban, különösen az ú. n. szabad foglalkozású pályákon, az izraeliták oly rendkívül magas arányszámot értek és érnek el még ma is. A háború után az izraelita tanulók aránya fokozatosan morzsolódott le 16,0%-ra és minthogy a tanulók felvételére nézve a középiskolákban nem állottak fenn korlátozó intézkedések, ennek a visszaesésnek a legfőbb okát az izraeliták születési számának a csökkenésében kell találnunk. Ami a jövő képét illeti, kétséges, hogy az arányszámnak ez a csökkenése fokozatosan tovább fog-e tartani; legalább is az I. osztályú tanulók közt az izraeliták arányát illetően meg lehetősé ingadozást, sőt az utóbbi években némi emelkedést láthatunk: 1927/28-ban 13,8, 1930/31-ben 15,0 és 1932/33-ban 15,9%.

Az izraelita tanulók aránya így is, miután

¹⁾ L. a Magyar Statisztikai Szemle 1928. évi 9. számát.

9. A tanulók vallása (%). — Religion des élèves (%).

Tanévi, az iskolák neve és jellege — Années scolaires, genre et caractère des écoles	Róm. kat. Cath. rom.	Gör. kat. Cath. grecs	Református Calvinistes	Ág. h. ev. Luthériens	Gör. kel. Gréco-orient.	Unitárius Unitaires	Izraelita Israélites	Egyéb Autres
Régi Magyarország¹⁾ — Hongrie ancienne¹⁾								
1869/70	47,0	5,5	17,6	12,5	5,3	0,9	10,9	0,3
1879/80	44,5	4,5	14,2	10,8	5,3	0,6	20,1	—
Átlag — Moyenne 1890/91—1894/95	44,2	4,6	14,0	10,3	5,3	0,7	20,9	—
1895/96—1899/900	43,3	4,3	14,3	10,0	5,1	0,8	22,2	—
1904/905	43,3	4,3	14,4	9,5	5,0	0,8	22,7	0,0
1909/10	43,9	4,5	14,2	9,2	5,4	0,8	22,0	0,0
1913/14	45,2	4,3	14,2	9,0	5,1	0,8	21,4	0,0
1914/15	45,4	4,2	14,0	8,9	4,6	0,7	22,2	0,0
Mai Magyarország — Hongrie actuelle								
1920/21	50,3	1,0	16,0	7,2	0,3	0,2	25,0	0,0
1924/25	54,3	1,3	17,4	7,2	0,3	0,3	19,2	0,0
1929/30	57,5	1,5	17,6	6,8	0,2	0,3	16,1	0,0
1932/33	58,1	1,5	17,5	6,4	0,2	0,3	16,0	0,0
Iskolanemek szerint : Suivant le genre des écoles :								
Gimnázium — Gymnases	60,9	2,1	22,7	6,4	0,1	0,2	7,6	0,0
Reál-gimnázium — Réal-gymnases	60,1	1,6	16,3	6,3	0,2	0,3	15,2	0,0
Reáliskola — Ecoles réales	56,7	0,9	14,7	6,9	0,3	0,6	19,8	0,1
Leányiskola — Ecoles de jeunes filles	51,3	1,0	16,1	6,6	0,2	0,3	24,5	0,0
Jelleg szerint : — Suivant le caractère :								
Állami — D'Etat	59,4	1,2	13,2	5,8	0,2	0,4	19,7	0,1
Kir. kat. — Royales cath.	79,3	7,8	5,9	2,5	0,2	0,1	4,2	—
Községi — Communales	63,0	0,7	10,2	4,2	0,2	0,4	21,2	0,1
Róm. kat. — Catholiques romains	89,9	1,7	3,5	1,6	0,1	0,1	3,1	—
Református — Calvinistes	15,2	1,0	67,9	6,9	0,2	0,4	8,3	0,1
Ág. hitv. ev. — Luthériennes	25,0	1,0	17,1	41,7	0,3	0,2	14,6	0,1
Izraelita — Israélites	0,8	0,2	0,5	—	—	—	98,5	—
Egyesületi — De Sociétés	41,4	0,1	11,4	13,8	0,6	0,8	31,5	0,4
Magán — Privées	48,7	0,9	9,1	5,2	0,2	0,3	35,6	—

¹⁾ A felsőbb leányiskolák nélkül. — Sans les écoles moyennes supérieures de jeunes filles.

lecsökkent, több, mint háromszorosa a népességi aránynak és a többi vallásfelekezetek közül csak az ág. h. evangélikus tanulóké éri el a népességi arányt. Egyébként a háború óta a róm. katolikusok és a reformátusok arányában növekedést láthatunk, míg az ág. h. evangélikus tanulóké, az izraelitákéhoz hasonlóan, visszaesett.¹⁾

Iskolanemek szerint vizsgálva az adatokat, a tanulók vallási megoszlásáról imént vázolt kép leginkább a reál-gimnáziumokra illik rá, ennek az iskolatípusnak az arányszámái állanak legközelebb az átlaghoz (l. a 9. sz. táblán az 1932/33. tanévet); a gimnáziumokban a róm. katolikus és különösen a református tanulók aránya nagyobb az átlagnál, sőt ez utóbbiak itt a népességi arányszámot meghaladó hányaddal szerepelnek; az izraeliták ezekben az intézetekben mutatnak fel legkisebb arányt, amely azonban a népességi

¹⁾ Az egyes vallásfelekezetek aránya az 1933. év közepére kiszámított népességben a következő volt: róm. kat. 65,1, ref. 20,9, ág. h. ev. 6,1, izr. 4,6, egyéb 3,0%.

arányt itt is meghaladja. A reáliskoláknál már közel 20%, a leányközépiskoláknál pedig 25% az izraelita tanulók aránya s ezzel szemben az utóbbi intézetekben különösen a róm. kat. tanulók aránya feltűnően alacsony.

A messzebb multra visszatekintő adatoknál a gimnáziumok és a reáliskolák közt különösen nagy eltéréseket látunk. A reáliskolát, mint a gyakorlati életre előkészítő iskolát, az izraelita tanuló kezdetlől fogva nagyobb előszeretettel keresték fel. A gimnáziumokban a 70-es évekig alig érte el az izraeliták aránya a 10%-ot, a reáliskolákban pedig ugyanekkor már 20%, sőt ennél is magasabb volt az arányuk. Volt olyan időszak — a mult század utolsó évtizedei — amikor a reáliskolákban a 40%-hoz közel állott az izraeliták aránya, míg a gimnáziumokban a 20% felé tartott az arány. A háború alatt is a gimnáziumokban átlag 20%-os volt az arányuk a reáliskolákban elért 36%-kal szemben. A reáliskoláknak az izraelita tanulókra gyakorolt nagy vonzóereje csak a mult évtized folyamán csökkent, amikor az egyes középiskolai típusok közt a főiskolákra való

képesítés tekintetében addig fennállott különbség megszűnt.

A vallási adatoknak az iskolák jellege szerint való részletezésénél kitűnik, hogy a felekezeti iskolák közül, nem számítva a csekély számú izraelita iskolákat, a róm. kat. iskolák tömörítik legjobban a maguk keretébe az iskola jellegének megfelelő vallású tanulókat, amennyiben ezekben az intézetekben a tanulók 90%-a róm. katolikus. A református iskolákban ezzel szemben a tanulók 68%-a, az ág. h. ev. iskolákban pedig csak 42%-a tartozik ahhoz a valláshoz, amely az intézet jellegét adja. A róm. kat. vallású tanulók aránya ezenkívül még az állami és a községi iskolákban is elég tekintélyes. A református tanulók viszont az ág. h. evangélikus iskolákban, az izraelita tanulók ugyan csak az állami és a községi, de különösen az egyesületi és a magániskolákban szerepelnek erősebb aránnyal.¹⁾

Az anyanyelvre vonatkozó statisztikának ma a középiskolákban is jóval kisebb a jelentősége, mint a régi Magyarországon volt. Régi adatainkból látható (l. a 10. sz. táblát), hogy míg a háború előtt a tanulók 16%-a volt nem magyar anyanyelvű, a mai területen alig 2% tartozik a kisebbségekhez. Az is kitűnik adatainkból, hogy a régi területen a nem magyar anyanyelvű tanulók száma évről-évre fogyott;

10. A tanulók anyanyelve (%). — Langue maternelle des élèves (%).

Tanév — Années scolaires	Magyar — Hongrois	Német — Allemands	Tót — Slovaques	Román — Roumains	Horvát szerb — Serbo-croates	Egyéb — Autres
Régi Magyarország¹⁾ <i>Hongrie ancienne¹⁾</i>						
Átlag — Moyenne						
1890/91—1894/95	73-6	13-7	3-5	6-4	2-0	0-8
1895/96—1899/900	75-5	12-5	3-2	6-0	2-1	0-7
1904/905	78-9	10-0	2-9	5-9	1-7	0-6
1909/10	80-7	8-6	2-2	6-0	1-9	0-6
1913/14	82-6	7-3	2-1	5-6	1-7	0-7
1914/15	83-9	6-8	1-9	5-4	1-4	0-6
Mai Magyarország <i>Hongrie actuelle</i>						
1920/21	97-9	1-7	0-1	0-0	0-2	0-1
1924/25	97-9	1-8	0-1	0-0	0-1	0-1
1932/33	98-3	1-4	0-1	0-0	0-1	0-1

¹⁾ A felsőbb leányiskolák nélkül. — Sans les écoles moyennes supérieures de jeunes filles.

¹⁾ A tanulók és a tanárok vallásának egybevetése szintén érdekes képet mutat; minthogy azonban a tanárok vallására nézve legutóbb csak az 1929/30. tanévi adatok állanak rendelkezésünkre, ebben a tekintetben egy korábbi tanulmányra utalunk. (L. a Magyar Statisztikai Szemle 1928. évi 9. számát.)

a 90-es években a tanulóknak még 1/4 része idegenajkú volt s ez az arány a háború végéig lassan 13%-ra morzsolódott le, ami természetes következménye volt a műveltebb, különösen a városi lakosság magyarosodásának. Meg kell azonban jegyeznünk azt, hogy a mód meg volt adva arra, hogy kisebbségeink a saját anyanyelvükön folytassanak középiskolai tanulmányokat: 1909/10-ben a már említett fiúmei olasz iskolákon kívül összesen 9 német (szász), 6 román és 1 szerb tanítási nyelvű középiskola állott fenn. A mai Magyarországon csak a német nyelvű kisebbség jöhetne ebből a szempontból számításba és ennek igényeit a német nyelvnek az összes osztályokban való tanítása és különösen a németbirodalmi reáliskola elégíti ki.

A felsőbb leányiskolákban, amelyeknek adatait a fentebbi (10.) kimutatásunk nem foglalja magában, jóval kevesebb (1913/14-ben 7-4%) volt a nem magyar anyanyelvű tanulók száma s ezek közt is csupán a német anyanyelvűeknek volt jelentősebb részük (4-7%). A felsőbb leányiskolák nagyobb része a városokban és többnyire a magyarok helyeken állott fenn s így természetes, hogy a nemzetiségekhez tartozó tanulók ezeket az iskolákat kisebb számmal keresték fel. A mai leányközépiskolákban mindössze 1%-ot tesz a nem magyar anyanyelvű tanulók aránya.

Az anyanyelv mellett szerepel a nyelvismeret kérdése is. Az erre vonatkozó adatok újabb időben sokat nyertek jelentőségükben, mert a középiskolai oktatás a nyelvtanítás terén egyre nagyobb súlyt helyez a modern idegen nyelvek tanítására s kétségtelen, hogy a magyarságnak a nemzetközi érintkezés, a gazdasági és kulturális kapcsolatok felvétele és erősítése, nemkülönben az általános műveltség fokozása szempontjából elsőrendű érdekei fűződnek a nyelvtudás terjesztéséhez.

A nyelvtanítás rendje a középiskolákban a háború óta többszöri reformon ment keresztül. A két legnagyobb reform természetesen a reál-gimnáziumok, valamint a leányliceumok felállításával áll kapcsolatban, de ezenkívül is több oly intézkedés történt, amely a nyelvtanítás rendjét érintette. A reál-gimnáziumok a négy felső osztályban foglalkoznak a modern nyelvek (francia, angol vagy olasz) tanításával, a reáliskolák és a leányközépiskolák pedig a francia (esetleg helyette szintén az angol vagy olasz) nyelvet a III. osztálytól kezdve tanítják. A német nyelv tanítása is sokat nyert intenzitásban, minthogy középiskoláink általában az I. osztálytól foglalkoznak annak tanításával, csupán a gimnáziumok tantervében szerepel az a II. osztálytól kezdve. Ezzel kapcsolatban a klasszikus nyelvek tanítási rendjének módosulnia kellett és pedig úgy, hogy a latin nyelv tanítása ezidőszerint csak a gim-

11. A magyar anyanyelvű tanulók nyelvismerete.¹⁾ — Connaissance de langues étrangères des élèves de langue maternelle hongroise.¹⁾

Tanév, az iskolák neve és jellege — Années scolaires, genre et caractère des écoles	A magyar anyanyelvű tanulók körül — Elèves de langue maternelle hongroise parlant									
	más nyelven is tudott — aussi d'autres langues		német — l'allemand	francia — le français	angol — l'anglais	olasz — l'italien	tót — le slovaque	román — le roumain	horvát-szerb — le serbo-croate	egyéb — d'autres langues
	szám — nombres	%	nyelven tudott (%) — en %							
1926/27	11.585	19-4	16-4	3-1	1-0	0-1	1-3	0-4	0-5	0-4
1929/30	11.281	18-9	14-0	3-5	1-2	0-2	1-0	0-5	0-4	0-3
1932/33 { szám — Nombres	11.995	—	10.321	1.810	816	155	541	252	264	138
{ %	—	18-7	16-1	2-8	1-3	0-2	0-8	0-4	0-4	0-2
Iskolanemek szerint: — Suivant le genre des écoles.										
Gimnázium — Gymnases	1.969	14-2	11-4	1-6	1-2	0-2	1-0	0-3	0-5	0-2
Reál-gimnázium — Réal-gymnases	3.959	12-0	10-7	1-0	0-8	0-2	1-0	0-4	0-4	0-2
Reáliskola — Ecoles réales	1.034	15-3	13-5	1-3	0-7	0-1	0-4	0-3	0-4	0-2
Leányközépiskola — Ecoles secondaires de jeunes filles	5.033	37-1	34-0	8-8	2-6	0-3	0-5	0-5	0-3	0-3
Jelleg szerint: — Suivant le caractère										
Állami (kir. kat.) — D'Etat (royales cath.)	4.738	16-6	14-3	2-0	1-0	0-4	0-7	0-4	0-4	0-2
Községi — Communales	1.194	25-4	22-5	4-2	2-6	0-2	0-3	0-4	0-4	0-3
Felekezeti — Confessionnelles	5.279	18-3	15-3	3-0	1-2	0-1	1-1	0-4	0-5	0-2
Egyéb — Autres	784	35-2	34-0	7-3	3-7	0-2	0-4	0-2	0-2	0-1

¹⁾ A több nyelven is tudó tanulók annyiszor szerepelnek, ahány nyelven tudnak. — Les élèves polyglottes y figurent selon le nombre de langues qu'ils parlent.

náziumokban kezdődik az I. osztályban, a reál-gimnáziumokban pedig a III. osztályban, sőt a leánygimnáziumokban újabban az V. osztályban a korábbi III. osztály helyett. Ezenkívül az új tanterv a gimnáziumokban is teret ad a modern nyelveknek, amennyiben az V. osztálytól kezdve a görög nyelv helyett rendszerként fakultatíve a francia vagy az angol nyelv tanítását engedélyezi.

Ennek alapján (az 1932/33. tanévi adatok szerint) 11 gimnáziumunk a francia és 8 gimnáziumunk az angol nyelv tanítását vezette be. A reál-gimnáziumok közül 49 a francia, 16 az angol és 4 az olasz nyelvet tanította, egy intézetben (a szegedi állami reál-gimnázium) viszont fakultatív volt a francia vagy az olasz nyelv tanítása. (Négy reál-gimnáziumban még csak az alsó osztályok állottak fenn s így ezek 1932/33-ig nem foglalkozhattak modern nyelv tanításával.) A reáliskolák szabályszerűen a francia nyelvet tanítják a III. osztálytól kezdve, csupán két intézetben (a debreceni és pécsi állami reáliskola) volt fakultatív a francia vagy olasz nyelv, egy intézet (a németbirodalmi) pedig a francia mellett az angol nyelvet is tanítja. A leánygimnáziumokban a modern nyelv tanítása a reáliskolákéval azonos, a leányliceumok közül pedig 17 a francia, 4 az angol, egy (a szegedi állami leányliceum) pedig az olasz nyelvet tanította.

Részletes adataink a tanulók nyelvismeretét illetően az 1908/09. tanévtől kezdődőleg állanak rendelkezésünkre, de ezek az adatok csupán a hazai nyelvek ismeretére nézve nyújtanak tájékoztatást és közlésük (a Statisztikai

Évkönyvekben) az 1916/17. tanévtől kezdve meg is szakad. Ezekből az adatokból kitűnik, hogy (a felsőbb leányiskolákkal) a magyar anyanyelvű tanulóknak (1913/14-ben) éppen 1/3-a tudott más hazai nyelven is. Legnagyobb hányad esett természetesen a német nyelven tudó tanulókra: a magyar anyanyelvű tanulóknak éppen 1/4 része; tótul 7%, oláhul 3%, horvátul vagy szerbül 1-5%, olaszul vagy egyéb hazai nyelven 1—1-2% tudott a magyar anyanyelvű tanulóik közül. Régi adatgyűjtésünk azonkívül azt is tudakolta, hogy a nem magyar anyanyelvű tanulóik közül (anyanyelv szerint részletezve) hányan tudtak magyarul.

Újabb adatgyűjtésünk a háború óta a hazai nyelvek mellett a modern idegen nyelvek ismeretét részletesebben tudakolja.¹⁾ Ami a más nyelven is tudó magyar anyanyelvű tanulók arányát illeti, a mai Magyarországon ez az arány alig tesz 20%-ot (l. a 11. sz. táblát), míg a régi területen a korábbi években a 30%-ot is elérte; abban az időben a magyar ajkú tanulóik nagy része ugyanis tudott a nemzetiségek nyelvén; érthető, hogy újabban különösen a tótul és oláhul tudó magyar anyanyelvűek aránya erősen megcsappant, minthogy nagyobb számú nemzetiségi lakosság híjján a tanulóknak nincs alkalmuk az említett nyelvek elsajátítására.

Adatainkat egyébként is úgy kell tekintelnünk, mint amelyek csak tájékoztató és nem pontos mértékét adják a nyelvismeretnek.

¹⁾ Az erre vonatkozó, 1927/28-tól kezdődő adatok csak újabban kerültek feldolgozásra éppen a jelen kiadvány céljaira.

A nyelvtudás foka tudvaleg nemcsak egyenként igen különböző, hanem annak a bevallása sokszor nagyon is szubjektív alapon történik s alig szabható meg az a határ, amelynél az illető idegen nyelv a középiskolai tanuló tanulmányi szintjéhez mérten tudottnak vehető. Valószínű azonban az, hogy a főiskolai hallgatók egyáltalán nem ellenőrzött adatbevallásával szemben a középiskolai tanulóké, ha enyhébb mértékkel is mérve, megbízhatóbbnak és kevésbé ingadozóknak tekinthető, minthogy nagyrészt tanári ellenőrzéssel és felülvizsgálattal történik.

Úgy látszik, hogy még egy nagyobb időszaknak kell eltelnie ahhoz, hogy a nyelvismeret fejlődésére nézve áttekinthető képet nyerjünk. A nyelvismeret fejlődésének a biztos jelei ebben a hat éves (1927/28-tól 1932/33-ig terjedő) időszakban ugyanis még nem igen mutatkoznak. Az összes más nyelven is tudó tanulóknak a magyar anyanyelvükhöz viszonyított aránya (l. a 11. sz. táblát) csökkent, a németül és a franciául tudó tanulóké ingadozást mutat, a tótul és egyéb nyelven tudó tanulóké fogyott; emelkedést legfeljebb az angol nyelv tudását jelző arányszámnál látunk.

Az arányszámoknak ez a vizsgálata, amidő az azok alakulásának az okait kutatjuk, többféle megfontolásra készíten bennünket. Lehetséges, hogy a tanulók összetételének újabb alakulása, a segédszemélyzethez tartozó foglalkozású (al-tiszt, segéd, munkás stb.) szülőktől származó tanulóknak egyre nagyobb térfoglalása, a gazdasági viszonyok romlása vagy a tanulás irányának egyéb kötelezettségek — egyszóval a túlterhelés — miatt a nyelvtanulással szemben másfelé (így a sport felé) való terelése, azok az okok, amelyek adataink mögött kiolvashatók. Ezeknek a megállapítása azonban a pedagógus feladata, a statisztikus csupán a tényeket szögezheti le.

Érthető, hogy a hazai kisebbségek nyelvén manap aránylag jóval kevesebb tanuló tud, mint amennyi a régebbi nemzedékekben, mégis kívánatos volna ezeknek a nyelveknek is erősebb mértékben való elsajátítása. Elsősorban úgy hazai, mint nemzetközi vonatkozásban rendkívül fontos a német nyelv nagyobb mértékű elterjedése a tanulók körében, hisz a háború előtt 25% esett a németül tudókra, míg újabban 16%; remélhető, hogy a német nyelvnek 8 osztályon keresztül végigvezetett tanítása, valamint általában a modern nyelvekkel való intenzívebb foglalkozás hatással lesz a nyelvismeret terjedésére.

A fiúiskolák között a német nyelv ismeretében a reáliskolák, a francia és angol nyelv ismeretében pedig a gimnáziumok vannak előnyben, holott az utóbbiak a nevezett két modern nyelvet általában csak rendkívüli tárgyként tanítják. Feltűnő ezenkívül az, hogy

a leányiskolák állandóan a fiúiskolákét messze meghaladó arányszámmal szerepelnek, különösen a német és a francia nyelv tudását illetően, de az angol nyelv ismeretében is vezetnek. A leánytanulóknak a nyelvtanuláshoz való erős készsége, szüleik kedvezőbb társadalmi és anyagi helyzete megfelelő magyarázatot nyújtanak ugyan erre a körülményre, de feltételezhetjük azt is, hogy a leányok adatbevallása kevésbé megbízható és könnyebben hajlik arra, hogy a kevésbé fejlett nyelvismertet is tudottnak vallja.

A nyelvtudásra vonatkozó adatokat az iskolák jellege szerint vizsgálva, eltekintve itt az egyesületi és a magániskolák, valamint az izraelita iskolák magas arányszámaitól, a községi és az ág. h. evangélikus iskolákat kell kiemelni, mint amelyekben a más nyelven is tudó tanulók arányszáma nagyobb magasságot (25—26%) ér el. A róm. kat. és az állami iskolák arányszáma már jóval kisebb (21, illetőleg 17%) és feltűnően alacsony a református iskoláké (8—9%), amelyeknek tanulói nagyrészt az alföldi konzervatív és elszigetelt törzslakosság köréből kerülnek ki, amely az idegen nyelv elsajátítására kevesebb hajlamot mutat.

A nyelvismeret adatait igen tanulságos osztályok szerint is vizsgáljuk. Különösen a VIII. osztály adatait érdemes figyelnünk, azt az időpontot, amikor a középiskola keretében való nyelvtanulás — tekintettel arra, hogy adataink is a tanév végéről szólnak — befejezést nyer. A VIII. osztály magyar anyanyelvű tanulói közül eszerint

	1929/30-ban	1932/33-ban
németül.....	23.4	20.4
franciául.....	7.3	5.8
angolul.....	3.3	2.0
olaszul.....	1.0	0.6
tótul.....	1.2	1.1
románul.....	1.1	0.8
horvátul v. szerbül..	0.6	0.6
egyéb nyelven.....	0.6	0.4
összesen más nyelven	29.1	25.1

Egyfelől azt látjuk, hogy a jelzett három év alatt az arányszámok csökkentek s így meg erősítik azt, amit a nyelvismeret kérdéséről fentebb mondottunk, másrészt azonban azt, hogy a VIII. osztály tanulóinak a nyelvismereti adatai az eltöltött tanulmányi idővel arányban az átlagosnál jóval magasabb százalékot tüntetnek fel. Kétségtelen, hogy ezek az adatok a valósághoz közelebb is állanak, mint az ezek sorából kikerülő, egy évfolyammal feljebb álló I. éves főiskolai hallgatók adatai, amelyek sokkal magasabb arányokat mutatnak s valóságos ugrásszerű fejlődésről tesznek tanúságot a nyelvismeretét illetően. Erre a körülményre azonban az is hatással van, hogy a főiskolára a jobb minőségű érettek nagyobb arányban kerülnek.

9. A tanulók szüleik foglalkozása szerint.

A demografiai adatok sorában, minthogy távolabbi szociális szempontokat is érintenek, különös fontosságuk van a tanulók társadalmi megoszlását feltűntető adatoknak. (L. a 12. sz. táblát.) Hosszabb időn át figyelemmel kell kísérnünk, hogy a középiskolai tanulók milyen

társadalmi rétegekből kerülnek ki, milyen mértékű az egyes rétegek utánpótlása és hogy a népesség foglalkozási megoszlásával ezek az adatok miképpen állanak arányban. A középiskola a kiindulópontja a jelzett szociális problémáknak; a főiskolai ifjúság társadalmi

12. A tanulók szüleinek foglalkozása (%). — Profession des parents des élèves (%).

Tanév, az iskolák neve és jellege — Années scolaires, genre et caractère des écoles	Östermelés — Production du sol			Bányászat és ipar — Mines et industries			Kereskedelem, hitel és közlekedés — Commerce, crédits, communications et transports			Közfoglalkozások és szabadtölgközők — Services publics et professions libérales			Egyéb foglalkozások — Autres professions						
	Nagy- és kisbirtokosok és bérlők — Grands, moyens propriétaires et fermiers	Kisbirtokosok, bérlők, napigazászok, bérlők és mások — Petits propriétaires, petits agriculteurs, journaliers, fermiers et autres indépendants	Tisztviselők — Employés de bureau	Összesen — Ensemble	Önálló — Patron	Tisztviselők — Employés de bureau	Egyéb alkalmazottak — Autres employés	Önálló — Patron	Tisztviselők — Employés de bureau	Egyéb alkalmazottak — Autres employés	Köztervező és katonatiszt — Fonctionnaires et officiers	Pap, tanár, tanítói — Ministres du culte, professeurs, instituteurs	Más okokból is tisztviselő — Autres indépendants et employés de bureau	Polgár és katonatiszt állás, szolgálat — Sous-officiers et militaires, gendarme de service	Nyugdíjas tisztviselő — Employés de bureau retraités	Nyugdíjas állás — Sous-officiers retraités	Tőke, járadék, háztulajdonosok — Capitalistes, rentiers et propriétaires de maison	Arányos, kereskedelmi, mezőgazdasági — Aériants d'agriculture et de métiers de charité	Egyéb és ismeretlen — Autres et professions inconnues
Régi Magyarország ¹⁾ Hongrie ancienne. ¹⁾	4.3	10.6	1.9	1.0	13.8	1.6	2.3	11.9	5.7	4.0	11.9	10.1	7.2	3.1	2.7	0.4	5.7	0.4	1.4
1909/10	15.5	1.7	0.9	13.5	1.9	2.4	11.6	6.2	4.5	11.3	9.7	7.2	2.8		9.3		0.3	1.2	
1913/14																			
Mai Magyarország Hongrie actuelle.	3.8	7.4	1.8	0.6	13.7	2.7	2.1	12.2	8.5	4.1	15.1	7.5	7.8	2.6	3.0	0.7	4.5	0.3	1.6
1920/21	3.3	8.4	1.7	0.8	12.5	2.6	2.7	10.6	8.3	4.1	14.4	7.7	7.8	2.9	4.9	1.4	3.9	0.4	1.6
1924/25	2.4	7.3	1.5	0.8	11.3	2.7	2.8	8.5	10.8	5.1	13.8	7.8	8.4	4.2	6.3	1.9	0.9	0.4	3.1
1932/33																			
Iskolatípus szerint: Suivant le genre des écoles:																			
Gimnázium — Gymnases	2.4	12.0	1.8	1.1	10.6	2.8	2.5	6.3	9.4	5.1	11.4	9.6	7.6	4.7	6.0	1.9	0.9	0.7	3.2
Reál-gimnázium — Réal-gymnases	2.4	8.4	1.4	1.0	12.5	2.7	3.4	8.4	10.5	6.2	11.9	7.1	6.6	4.5	6.3	2.5	0.8	0.5	2.9
Reáliskola — Ecoles réelles	1.6	3.4	1.1	0.4	13.8	3.3	4.5	9.3	10.3	6.2	17.7	4.6	6.0	5.2	6.0	1.9	0.8	0.4	3.5
Leányközépiskola — Ecoles secondaires de jeunes filles	3.0	1.9	1.8	0.1	8.0	2.5	0.7	10.7	13.4	1.9	18.6	9.0	14.6	2.4	6.7	0.6	1.2	0.0	2.9
Jelleg szerint: Suivant le caractère:																			
Állami — D'Etat	1.6	4.9	1.0	0.6	12.0	3.3	3.4	9.0	12.0	5.6	14.3	6.1	7.8	4.6	6.7	2.1	1.0	0.4	3.6
Kir. kat. — Royales catholiques	2.3	10.5	1.1	1.4	11.2	1.8	4.0	4.3	7.9	9.6	13.4	8.2	4.6	4.6	6.8	5.1	0.7	0.4	2.1
Községi — Communales	1.3	2.5	0.9	0.2	11.1	2.6	3.1	8.5	14.0	4.1	18.3	6.6	9.4	3.9	7.6	1.3	0.6	0.2	3.8
Róm. kat. — Catholiques romaines	3.6	10.4	2.8	1.0	10.6	2.4	2.4	5.5	10.0	4.2	15.8	7.0	9.1	4.1	5.8	1.6	1.0	0.5	2.2
Református — Calvinistes	3.5	12.1	1.5	1.2	11.3	1.5	1.6	6.9	6.8	4.7	11.1	14.0	7.8	4.4	6.2	2.3	0.6	0.3	2.2
Ág. hitv. ev. — Luthériennes	3.8	10.7	2.0	0.8	11.2	2.4	1.8	10.2	8.3	5.2	9.2	11.2	8.4	3.0	6.4	1.8	0.5	0.4	2.7
Izraelita — Israélites	1.5	0.6	0.8	—	11.9	3.8	1.3	31.0	17.9	4.4	2.0	5.9	8.2	1.2	2.8	0.1	1.0	0.7	4.9
Egyesületi — De Sociétés	1.5	1.2	1.2	0.1	8.3	5.2	2.1	14.6	13.1	2.3	12.6	7.3	17.3	2.3	5.9	0.4	1.3	0.1	3.2
Magán — Privées	2.4	2.2	0.1	0.1	8.0	4.8	3.7	16.0	13.8	3.1	11.1	5.7	13.2	3.3	4.5	0.6	2.1	—	5.3

¹⁾ A felsőbb leányiskolák nélkül. — Sans les écoles moyennes supérieures de jeunes filles. — ²⁾ Az előző évi feldolgozások az egyéb foglalkozások egy részét a 'Tőke, járadék, háztulajdonos' rovatban mutatták ki. — Les enquêtes précédentes ont fait comprendre une partie des parents d'Autre professions dans la colonne «Capitalistes, rentiers et propriétaires de maison.»

tagozódása és a jövő vezető társadalmának a kialakulása úgyszólván *függvénye* annak a keresztmetszetnek, amit a középiskolai adatok már eleve elénk tárnak.

A szülők foglalkozására vonatkozó adatok gyűjtése már a múlt század végén kezdetét vette. Ennek az adatgyűjtésnek a rendszere azonban nagyon eltér a maitól, minthogy több foglalkozási csoport megjelölése rendkívül tág vagy bizonytalan (köz- és magántisztviselő, katona, személyes szolgálatot tevő, magánzó stb.) és így a mostani adatokkal való összehasonlítás alig lehetséges. Közlésük az 1897/98. tanévvel kezdődött és az 1907/8. tanévvel ért véget, a következő tanévtől kezdve helyet adva az újrendszerű foglalkozási beosztás szerint való közzétételnek.

Ettől az időponttól kezdve az adatgyűjtés és a közzététel csak kisebb módosulásokon ment keresztül, így újabb (1929/30-tól kezdve) a közlekedéshez tartozó foglalkozásokat külön (nem, mint eddig, a kereskedelem és hitel körében) tüntetik fel adataink s ugyanez a nyugdíjasokat is külön részletezik és pedig tisztviselői és altiszt csoport szerint.

A foglalkozási adatokat főcsoportok szerint tekintve (l. a 13. sz. táblát), az *őstermelés* és az *ipar* arányszámainál visszaesést, a többi három főcsoportnál pedig növekedést látunk. Az *őstermelés* arányának az esése úgyszólván a háború óta állandóan tart, az iparé a háború után vette kezdetét, a kereskedelemé és az értelmiségé viszont az utolsó tíz év óta, a többi foglalkozásoké, amelyhez a nyugdíjasok is tartoznak, a háború óta megszakítás nélkül növekszik.

Az *őstermelés* körében a *kisbirtokosok* szerepelnek legnagyobb aránnyal; ez az arány azonban a háború előttihez mérten (1909/10-ben a régi területen 10-6%, sőt a korábbi években 12-14%) számottevően visszaesett (1932/33-ban 7-3%); a hanyatlás különösen az utolsó

13. A tanulók szülei foglalkozása szerint főcsoportokban (%). — Les parents des élèves suivant les principaux groupes de professions (%).

Tanév Années scolaires	Őstermelés — Production des dix ans	Bányászat és ipar — Mines et industries	Kereskedelem, hitel és közlekedés — Commerce, crédit, navigation et transports	Közszolgálat és szabad- foglalkozások — Services publics et professions libérales	Egyéb foglalkozások — Autres professions
Régi Magyarország¹⁾ Hongrie ancienne. ¹⁾					
1909/10	17-8	17-7	21-6	32-3	10-6
1913/14	18-1	17-8	22-3	31-0	10-8
Ma Magyarország Hongrie actuelle.					
1920/21	13-6	18-5	24-8	33-0	10-1
1924/25	14-2	17-8	23-0	32-8	12-2
1932/33	12-0	16-8	24-4	34-2	12-6

¹⁾ A felsőbb leányiskolák nélkül. — Sans les écoles moyennes supérieures de jeunes filles.

néhány esztendőben volt feltűnő s ezt a mezőgazdaság mai válságos helyzetének tulajdoníthatjuk. Az ipari csoportban is nem az ipari tisztviselők és egyéb alkalmazottak, hanem az *önálló iparosok* aránya mutat visszaesést; itt is csak az ipar súlyos helyzetére utalhatunk, amely az idetartozó szülőknak megnehezíti gyermekeik középiskolai taníttatását és legfeljebb a polgári iskolai oktatást teszi lehetővé. A század elején a régi területen 15-16% volt a középiskolai tanulók közt az iparos szülőktől származó, *holott iparunk akkor még nem állott a fejlettségnek azon a fokán, mint manap.*

A kereskedelem, hitel és közlekedés címmel összefoglalt foglalkozási főcsoportban, mint említettük, a közlekedés az 1929/30. tanév óta külön választható. Eszerint az 1932/33. tanévre nézve ebben a csoportban feltüntetett 24-4%-nyi arányból 13-9% jut a kereskedelemre és hitelre, 10-5% pedig a közlekedésre. A *kereskedelmi* csoportban az önálló kereskedők és a kereskedelmi tisztviselők részesedése a jelzett négy év óta növekvőben van, míg a többi alkalmazottaké (altiszt, szolgál, munkás) csökkenőben; a *közlekedési* csoportnál viszont inkább az egyéb alkalmazottaknál látunk gyarapodást. Kiténik azonban, hogy a korábbi (különösen a háború előtti) évekhez képest az önálló kereskedők aránya is jelentősen hanyatlott.

A *köztisztviselők* aránya (a katonatiszteket is ideértve) a háború előtti tanévekhez képest nagyobbodott, de a háború utáni időszakra tekintve vissza, ebben a kategóriában is visszaesést látunk. A *papok, tanárok és tanítók* csoportjában fordított a helyzet, a háború előtt nagyobb (10%) volt az arányszám, a múlt évtized elején azonban csak 7-5%; ez az arány azonban az évtized végéig 8-2%-ra emelkedett. Az *önálló értelmiséghez* tartozók (ügyvéd, orvos stb.) arányában alig szakadt meg az egyébként gyenge ütemű emelkedés. Feltűnő, hogy az *altisztek és szolgák* gyermekeinek az aránya állandóan emelkedett, a háború előtt sokkal alacsonyabb ez az arányszám, mint a legutóbbi tanévben.

A *nyugdíjas tisztviselők és altisztek* száma, különösen az elszakított területekről menekültek miatt, a háború óta állandóan növekszik s így természetes, hogy ezzel párhuzamosan a középiskolai tanulók körében is erős gyarapodás észlelhető a jelzett csoportból származó gyermekek körében.

Amint a vallási adatoknál összehasonlítást tettünk a népességi adatokkal, úgy a foglalkozási adatoknál sem indokolatlan azoknak az összes *népesség foglalkozási megoszlásával* való összehasonlítása, bár kétségtelen, hogy az egyes foglalkozási csoportoknak a gazdasági helyzete és a művelődésben elért színvonala olyan nagy szakadékokat von a népesség egyes rétegei

közé, amelyeknek *áthidalása* nem lehet a középiskola feladata és nagyon kétséges, hogy a jövőben is mikor és mennyire lesz az ezen a téren lehetséges. Az utánpótlásnak, a felsőbb rétegek megújításának mindenestre alulról kell történnie és a társadalmi kapillaritás szempontjából helyesítható, ha az alsóbb társadalmi osztályok feltörekvését látjuk. Másfelől azonban kérdés, hogy az értelmiségi osztály mai megduzzadása mellett nem veszélyes-e az, hogy ez az osztály állandóan *újabb és nagy tartalékseregekkel* gyarapodjék, különösen, ha a szellemi munkanélküliek nagy tömegére gondolunk. Mikor és mennyiben állhat elő ebben a helyzetben változás, az a mostani válságos viszonyok mellett alig látható.

Elég itt arra utalnunk, hogy az 1930-i népszámlálás szerint népességünkben az őstermelés 52%-kal, az ipar és bányászat 23%-kal, a kereskedelem jó 5%-kal, a közlekedés 4%-kal, a közszolgálat (véderő) és szabadfoglalkozás 6%-kal, a nyugdíjasok csoportja 4%-kal részesedik s ha ezeket az arányokat a tanulók fenti arányszámaival összevetjük, azt látjuk, hogy az őstermelő lakosságnak csak egy töredéke van abban a helyzetben, hogy fiait középiskolába járassa (a kisbirtokos osztály, mely közel 30%-kal szerepel a népességben, csak 7-8%-kal vesz részt a tanulók számában), az iparos osztálynak már jóval kedvezőbb a helyzete, a többi társadalmi rétegek pedig az előbbiekkal szemben olyan arányban részesednek a tanulók számában, amely népességi arányukat sokszor messze felülmúlja; ez elsősorban a közszolgálat tényleges alkalmazottaira és a szabadfoglalkozásúakra áll, de kisebb mértékben a kereskedelem és a közlekedés körében elfoglaltakra, valamint a nyugdíjas alkalmazottakra is.

A tanulók szüleinek társadalmi megoszlását adataink alapján más oldalról is megvilágíthatjuk olyformán, hogy a fenti öt főcsoportba való összevonás helyett *három* nagyobb kategóriába foglaljuk össze a tanulók számát aszerint, hogy szüleinek a gazdasági életben *önálló* foglalkozásuk van (önálló őstermelők, iparosok, kereskedők, továbbá a tőkésék, járadékosok), vagy pedig mint *tisztviselők* (ideértve az *önálló értelmiségűek* csoportját is), illetőleg *segédszemélyek* (munkások, szolgák, altisztek stb.) folytatják foglalkozásukat. Ebben a csoportosításban a tanulók száma (megjegyezve azt, hogy az 1909/10. tanévi adatok a régi területre vonatkoznak) százalékosan következőképp oszlik meg:

	Önálló	Tisztviselő	Segédszemély
1909/10	46-3	41-1	12-6
1920/21	41-6	46-4	12-0
1924/25	38-7	47-4	13-9
1932/33	30-4	51-3	18-3

Ezek az adatok csak távolról és nagy általánosságban mutatnak rá a társadalmi tagozó-

dásra, de annál élesebben tüntetik fel a gazdasági életben elfoglaltak fokozatos háttérbe szorulását szemben a tisztviselői s még inkább a segédszemélyzethez tartozó réteg egyre erősebb előtérbenyomulásával. A középiskolai tanulóknak eszerint jó felerésze tartozik ehhez a *középső* réteghez, amely tulajdonképpen középosztályunkat foglalja magában és amely az utánpótlást, ügylátszik, egyre inkább a segédszemélyek sorából, mint a *gazdasági életben önállóan* működő társadalmi rétegből kapja. Ilyen távlatból mintegy azt a képet látjuk, hogy az önmagát pótló középosztály nemcsak legnagyobb birtokosa szellemi kultúrának és az azzal járó szellemi vezetésnek, hanem legfőbb örököse is.

A mondottakat megerősíthetjük annak megállapításával, hogy a főiskolai hallgatóság körében az értelmiséghez tartozóknak még nagyobb arányait találjuk s így kétségtelen, hogy a főiskolákon keresztül az említett három kategória közt levő különbségek *még jobban távolulnak* és a társadalom tényleges vezető rétegében még erősebben jutnak kifejezésre. A főiskolai hallgatók sorában (1932/33-ban) *46%-kal* szerepelt a köztisztviselők és egyéb értelmiségiek csoportja, míg a középiskolai tanulók közt 34% a megfelelő hányad; másfelől a hármas csoportosítás keretében a főiskolai hallgatóság körében *61%-kal* részesedik a *tisztviselői* (értelmiségi) kategória, míg a középiskolai tanulók közt ugyanez a hányad 51%!

Foglalkozási adatainkat, jelentőségükre való tekintettel, érdekes iskolanemek, jelleg, valamint osztályok szerint is vizsgálunk. A *leányiskolákat* illetőleg mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy a kisbirtokos és kisiparos osztály azokban feltűnően kis hányaddal szerepel a kereskedelemhez, valamint az értelmiséghez tartozók javára. A leányiskolák fenti kimutatásunkban a régi terület adatai közt nem szerepelnek, ezért ezekre nézve néhány összehasonlító adatot sorolunk itt fel; eszerint a tanulók közül szülei foglalkozását tekintve

	az őstermeléshez	az iparhoz	a kereskedelemhez	a közszolgálatához	egyéb csoporthoz
I. a felsőbb leányiskolákban (1913/14) a leányközépiskolákban (1932/33) ...	9-6	12-1	26-0	42-2	10-1
II. a felsőbb leányiskolákban (1913/14) a leányközépiskolákban (1932/33) ...	6-8	11-2	26-0	44-6	11-4
	önálló	tisztviselő	segédszemély	százalékban	
	43-0	52-8	4-2		
	24-8	66-6	8-6		

Úgy az I., mint a II. csoportosításból kitűnik, hogy az értelmiségi osztálynak a leányiskolákban állandóan igen nagy szerepe van és ezenkívül is inkább a jobb gazdasági helyzetben levő önállóak gyermekei szerepelnek a leánytanulók sorában, mint a nehezebb viszonyok közt élő segédszemélyzeté. A háború előtti állapothoz képest azonban itt is lé-

nyeges eltolódás állott be az értelmiség és a segéd-személyzet javára az önállóakkal szemben.

Ami a *fiúiskolák* arányszámait illeti, megemlíthetjük, hogy a kisbirtokosok, valamint a papok, tanárok és tanítók gyermekeinek aránya a gimnáziumokban (12%), az önálló iparosoké és kereskedőké a reáliskolákban (14, illetőleg 9%) emelkedik ki; a reáliskolákban ezenkívül a köztisztviselők gyermekeinek az aránya is nagyobb, mint a másik két fiúiskolai típusnál.

Jellegerint tekintve az iskolákat, a kisbirtokosok gyermekei a felekezeti iskolákban szerepelnek legnagyobb aránnyal (10—12%), míg az önálló iparosoké az állami iskolákban (12%), az önálló kereskedőké ugyanakkor az állami, valamint az ág. h. ev. iskolákban vesznek részt nagyobb (9—10%-os) aránnyal, eltekintve attól, hogy az izraelita, az egyesületi és a magániskolákban úgy a kereskedők, mint a kereskedelmi tisztviselők gyermekeinek az átlagosnál nagyobb az aránya. A kereskedelmi tisztviselők gyermekei ezenkívül a községi iskolákban is jelentékeny (14%) hányaddal vesznek részt. A köztisztviselők (ideértve a nyugdíjasokat is) gyermekei ugyan-

10. A tanulók osztályok szerint.

Ameddig zavaró körülmények nem jelentkeznek, évről-évre azt látjuk, hogy a tanulók száma az egyes osztályokon felfelé menve csökken. Ez a csökkenés különösen a IV. és V. osztály között volt mindig számottevő. A születések apadásának az a hulláma, amely az 1915. év tavaszán kezdődött és az 1919. év közepéig tartott, a középiskolai tanulók sorában az 1926/27. tanévben éreztette először a hatását, minthogy rendszeres beiskolázás mellett ebben a tanévben kerültek a középiskola első évfolyamába az 1915. év szeptemberétől az 1916. év augusztusáig született gyermekek, eltekintve attól, hogy egy kisebb, az 1915. év derekán születettekből álló csoport, már az 1925/26. tanévben is ebből a megritkult évfolyamból került fel.

Ehhez képest azt látjuk, hogy az első osztályú tanulók száma már az 1925/26. tanévben csökkent 11%-kal, de a következő tanévben még erősebb volt ez az apadás: 15%-os; ezután még az 1927/28. tanév mutat fel apadást és 1928/29-től kezdve ismét növekszik az I. osztályú tanulók száma; különösen

csak a községi iskolákban érik el a legnagyobb (18%) hányadot, a papok, tanárok, tanítók gyermekei pedig a református és az ág. h. evangélikus iskolákban. Ezenkívül még az önálló értelmiséghez (orvos, ügyvéd stb.) tartozó gyermekeknek az egyesületi és magániskolákban elért feltűnően magas arányát (13—17%) említhetjük meg.

Az *osztályok* szerint részletezett adatok arra mutatnak, hogy az alsóbb osztályokban az értelmiség még kisebb arányban szerepel az önállóak és a segéd-személyzet javára; a felsőbb osztályok során az arányok mindinkább az előbbi javára tolnak el. Az 1932/33. tanévben az I. osztályú tanulók közül 40%, a VIII. osztályú tanulók közül pedig 46% tartozott a községi iskolák csoportjába; a többi csoportoknál kevés kivétellel fordított a helyzet: az I. osztályban nagyobb, a VIII.-ban pedig kisebb aránnyal szerepelnek. Ehhez képest az értelmiség 1932/33-ban az I. osztályban 48%-os, a VIII.-ban 56%-os, a segéd-személyzet az I. osztályban 21%-os, a VIII.-ban csak 14%-os aránnyal szerepelt s így az önállóak csoportja is kisebb a VIII. osztályban, mint az I. osztályban.

1930/31-ben volt erős ez a növekedés (26%); ezután a két legutolsó (1931/32. és 1932/33.) tanévben újból csökkenést (7.4 és 9.6%) látunk az I. osztályú tanulók számában, aminek okát egyfelől ismét a születések számának a csökkenésében, de még inkább az egyre rosszabbodó gazdasági és szociális viszonyokban kell keresnünk.

A tanulók számának osztályok szerint való megoszlását mutató százalékos arányok (I. a 14. sz. táblát) az 1924/25. tanévben még kevés eltéréssel azt a normális képet tárják elénk, amelyet a háború előtti adatok is mutatnak. Az 1925/26. tanév képe is nagyjában hasonlít ehhez, csak az I. osztályú tanulók aránya kevesebb itt, míg az 1926/27. tanévtől kezdve már megbomlik a felfelé való csökkenés rendje és innen kezdve a csökkenésnek ez a hulláma végighúzódik az osztályok során (I. különösen a vastagabban szedett arányszámokat); az 1926/27-ben és 1927/28-ban beiratkozott I. osztályos tanulók rendszeres előhaladás mellett 1932/33-ban a VI., illetőleg a VII. osztályba kerülve fel, ebben a tanévben a jelzett két

osztálynál valóban a szokottnál kisebb arányszámot is látunk. Kétségtelen, hogy az I. osztályú tanulók 1929/30. tanévi, egyébként már felnövekedett arányszáma is még alacsonyabb a normális tanévek arányszámainál s hogy ez a körülmény még a születéseknek a háború után egyideig tartó csökkenéséből ered. Ilyenformán a háborús kiesés okozta apadási hullám a középiskolai tanulók sorában (az utolsó évfolyamon) még az 1936/37. tanévben is kell hogy legyen hatása, a létszám még ekkor sem emelkedhetik a normális színvonalig, mint-hogy a háború végén és annak befejezése után született, az 1929/30. tanévben I. osztályba járt tanulók ebben a tanévben kerülnek a VIII. osztályba. Nem számítva tehát a tanulmányaikban elmaradtakat, ezzel az évfolyammal (1936/37-ben) hagyja el a középiskola padjait a háború alatt született nemzedék.

Ugyanígy, bár kisebb mértékű, csökkenés kezdődött meg az I. osztályos tanulók számában az 1931/32. és az 1932/33. tanévekben és természetes, hogy ez a csökkenési folyamat a háborús kiesés okozta hullámhoz hasonlóan végigvonul majd az összes osztályokon.

Figyelemreméltó, hogy a mai Magyarországon az *alsó négy* osztályra a tanulóknak kisebb hányada jut, mint a háború előtt és következésképp a felső osztályok aránylag népesebbek, mint akkor voltak. Az 1913/14. tanévben a négy alsó és a négy felső osztály aránya 69 : 31 volt, míg 1930/31-ben, amikor a háborús kiesés az alsó és a felső osztályokat kb. egyformán érintette, 58 : 42; az 1932/33. tanévben, amikor már inkább a felső osztályokra toltott a háborús kiesés hatása, 64 : 36 volt az arány, a régi arányhoz képest még mindig a felső osztályok javára mutatva eltolódást. A felső osztályú tanulóknak ez az aránylagos növekedése arra mutat, hogy a középiskolák alsóbb (IV. vagy VI.) osztályainak az elvégzésével ma már mind kevesebben elégszenek meg és a tanulók a magasabb minősítési kívánalmaknak megfelelőleg a középiskola teljes elvégzésére törekszenek. (Természetes, hogy ezzel kapcsolatban a nem teljes középiskolák is teljessé fejlődtek.)

Érdekes vizsgálunk azt is, hogy az osztályok szerint való feljebbjutás során az egyes osztályokban a tanulóknak mekkora hányada marad le és hogy végeredményben az I. osztályba iratkozott tanulók milyen arányban érik el a VIII. osztályt. Az erre vonatkozó számításaink során *öt tanév* átlagos tanulólétszámát vettük fel az egyes évek közt mutatkozó eltérések kiegyenlítése végett. Ilyenformán az 1921/22—1925/26. tanévekben I. osztályba iratkozott tanulókat végig kísérjük addig, míg — az 1928/29—1932/33. tanévekben — a VIII. osztályt elérik. Figyelemmel kell lennünk arra, hogy a tanulók egyrésze

elmarad (vagy véglegesen vagy pedig osztályt ismét), másrésze pedig egyéb előképzettség megszerzése után lesz csak középiskolai tanuló s így nem az I., hanem a következő osztályok valamelyikében kezdi meg középiskolai tanulmányait. Ez az utóbbi eset főképpen a magántanulóknál fordul elő és ezért az adatokat a magántanulók nélkül is feltüntetjük. Ehhez képest az említett öt évi átlagban az előző osztályhoz viszonyított *csökkenés* a következő százalékos arányokat mutatja:

	a nyilvános tanulóknál	a nyilvános és magán- tanulóknál
a II. osztályban...	10.6	10.1
a III. " ...	4.3	7.5
a IV. " ...	5.3	5.4
az V. " ...	20.3	17.0
a VI. " ...	7.9	8.1
a VII. " ...	5.8	5.3
a VIII. " ...	4.2	3.7

Az 1921/22—1925/26. tanévek folyamán I. osztályba járt nyilvános tanulók átlagszámának eszerint a VIII. osztályig 46.3%-a, az összes tanulóknak pedig 45.3%-a maradt el. *Másszóval 53.7, illetőleg 54.7% jutott el a VIII. osztályig.* Az egyes osztályok közt legnagyobb a kiesés aránya az V. osztálynál, mivel a IV. osztály végén szigorúbb a tanulók kiválasztása és ennek az osztálynak az elvégzése után a tanulók egyrésze másfajta iskolába megy át vagy kereső pályára lép.

A *magántanulók* aránya az alsó négy osztály közül rendszerint az első osztályban a legnagyobb (I. a 15. sz. táblát), mivel az elemi

14. A tanulók osztályok szerint (%). — *Les élèves suivant les classes (%)*.

Osztály Classes	1913/14 ¹⁾	1924/25	1925/26	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33
I.	20.6	20.2	17.8	15.3	14.2	14.8	17.0	20.2	18.5	16.7
II.	17.5	17.0	17.4	16.2	14.1	13.3	13.6	14.8	18.3	17.3
III.	15.2	15.0	15.4	16.0	15.1	13.4	13.3	12.2	13.4	17.4
IV.	13.6	13.4	13.9	14.8	15.4	14.4	12.6	11.2	11.3	12.6
V.	9.4	10.0	10.4	11.5	12.6	13.2	12.0	10.5	9.3	9.3
VI.	8.3	8.7	9.0	9.6	10.7	11.7	11.9	10.5	9.3	8.5
VII.	7.7	8.1	8.1	8.5	9.3	10.2	10.9	10.6	9.8	8.9
VIII.	7.7	7.6	8.0	8.1	8.6	9.0	9.7	10.0	10.1	9.3
Összesen — Au total	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

¹⁾ Régi Magyarország. A felsőbb leányiskolák nélkül. — *Hongrie ancienne. Sans les écoles moyennes supérieures de jeunes filles.*

15. A nyilvános és magántanulók osztályok szerint az 1932/33. tanévben. — *Les élèves réguliers et privés suivant les classes, dans l'année scolaire 1932/33.*

Osztály Classes	É l é v e s			A magántanulók %-ban Proportion % des élèves privés
	A nyilvános réguliers	A magán- privés	Az Összesen totaux	
t a n u l ó k				
I.	10.408	486	10.894	4.5
II.	10.873	423	11.296	3.7
III.	11.012	368	11.380	3.2
IV.	7.953	271	8.224	3.3
V.	5.603	478	6.081	7.9
VI.	5.184	379	5.563	6.8
VII.	5.334	452	5.786	7.8
VIII.	5.587	516	6.103	8.5
Összesen — Au total	61.954	3.373	65.327	5.2

iskola elvégzése után a tanulók közül sokan otthon kísérik meg a továbbtanulást s csak a későbbi tanévek folyamán lesznek nyilvános tanulók. Hasonló az eset az V. osztálynál, amelybe a tanulók egyrésze másfajta iskola elvégzése után lép be. A felsőbb osztályokban

fokozódó tanulmányi követelmény és sok esetben a megnehezülő életviszonyok okozták azt, hogy a két felső osztályban fokozatosan nagyobbodik a magántanulók aránya. Fentebb láttuk azt, hogy a magántanulók száma évről-évre csökken; ehhez mérten a két felső osztályban is a korábbi években jóval nagyobb volt a magántanulók aránya: így 1924/25-ben a VII. osztályban 12,2%, a VIII. osztályban 15,3%.

Összes középiskoláinkban (165), ha valamennyi intézet teljes 8 évfolyamú volna, az évfolyamok számának együttesen 1.320-nak kellene lennie; mint-hogy azonban 18 intézetben több-kevesebb osztály még nem állott fenn, az évfolyamok száma ennél 65-tel kevesebb (1.255). Figyelemmel kell lennünk

11. Tanulmányi eredmény.

Az erre vonatkozó adatok vizsgálatánál (l. a 16. sz. táblát) azt látjuk, hogy a tanulmányi eredmény nemcsak a háború előtti, valamint a háborút követő időszakhoz, de a közvetlen előző tanévekhez képest is javul. Ez a jelenség mindenestre örvendetes és a mai szigorúbb kiválasztás, a tanulmányi követelmények fokozása, nemkülönben az egy-egy életpályánál támasztott előfeltételek szigorítása, az értelmiség mai telítettsége és az annak nyomán támadó verseny mellett érthető is.

A jelesrendűek aránya ugyan a régi Magyarországon (1913/14-ben) nagyobb volt, mint a háború után a mai területen, de az utóbbi években ismét erősebben kezdett növekedni,

azonban a párhuzamos osztályokra is. Erre nézve a következő néhány adatot közöljük:

	Az év- folya- mok	A pár- huzamos o s z t á l y o k s z á m a	Az összes	A párhuzamos osztályok az összes osztályok százalékában
1924/25-ben ...	1.153	277	1.430	19,4
1932/33-ban ..	1.255	322	1.577	20,4

Az új iskolák felállítása és a meglevők továbbfejlesztése révén tehát az évfolyamok száma nyolc év alatt közel 11%-kal, a párhuzamos osztályoké pedig ennél jóval nagyobb arányban emelkedett. A párhuzamos osztályok száma legnagyobb az állami és a községi iskoláknál (170, illetőleg 40); az egyes iskolánemek közt pedig a reáliskolák vannak leginkább ellátva párhuzamos osztályokkal, a reál-gimnáziumok pedig legkevésbé: az előbbieknél 24,6%, az utóbbiaknál pedig 17,8% a párhuzamos osztályok aránya.

úgyhogy a korábbi nívót a tanulók most már ezen a téren is meghaladják. A jórendűeknél a háború előtti időszakhoz viszonyítva is gyarapodás mutatkozik és ezzel párhuzamos az elégségesrendűek arányának állandó csökkenése. Adataink ezenkívül rámutatnak az elégtelen osztályzatot nyert tanulók arányának az állandó csökkenésére is: 1924/25-ben 18,6, 1929/30-ban 16,9 és 1932/33-ban 14,3% volt azok aránya, akik egy-két vagy több tantárgyból elégtelen kaptak. Az utóbbi években inkább az egy tárgyból bukottak aránya nőtt és a két tárgyból bukottaké erősen visszaesett. Újabbban ugyanis a két tárgyból bukottaknak is ismételniük kell az osztályt.

16. A tanulók tanulmányi eredménye (a rendes tantárgyakból). — Résultat d'études des élèves (en matières obligatoires).

Az iskolák neve Genre des écoles	1913/14 ¹⁾				1924/25				1929/30				1932/33											
	Éléves ayant obtenu																							
	Általában — de toutes les				Általában — de toutes les				Általában — de toutes les				Általában — de toutes les											
	Egy — d'une	Két — de deux	Több — de plusieurs	Általában — de toutes les	Egy — d'une	Két — de deux	Több — de plusieurs	Általában — de toutes les	Egy — d'une	Két — de deux	Több — de plusieurs	Általában — de toutes les	Egy — d'une	Két — de deux	Több — de plusieurs	Általában — de toutes les								
matières obligatoires la mention	jeles — très bien																							
	jó — bien																							
	elégséges — satisfaisant																							
matières obligatoires la mention																								
jeles — très bien																								
jó — bien																								
elégséges — satisfaisant																								
osztályzatot kapott %-ban																								
Gimnázium —	7-6	18-8	54-9	8-5	5-1	5-1	8-3	22-3	50-0	10-2	4-6	4-6	10-9	25-0	47-5	9-0	4-2	3-4	13-1	26-3	45-2	9-5	2-9	3-0
Gymnases	—	—	—	—	—	—	6-8	18-7	53-1	10-6	5-1	5-7	7-1	19-7	52-4	10-5	5-1	5-2	9-5	24-7	48-8	11-3	1-7	4-0
Reál-gimn. — Réal-gymnases	4-3	15-3	59-1	9-6	4-8	6-9	3-9	17-4	56-9	12-0	3-5	6-3	5-0	18-5	56-4	10-3	4-1	5-7	5-6	20-3	54-8	12-2	2-0	5-1
Reáliskola — Ecoles réelles	39-8	29-7	26-0	2-4	1-1	1-0	15-8	36-2	40-3	4-6	1-6	1-5	18-8	36-7	37-9	4-4	1-2	1-0	20-3	40-0	35-2	3-4	0-6	0-5
Leányközépiskola*) Ecoles secondaires de jeunes filles*)	9-6	19-1	53-2	8-2	4-8	5-1	8-2	22-3	50-9	9-7	4-1	4-8	10-0	24-1	49-0	8-9	4-0	4-0	12-1	27-8	45-8	9-3	1-8	3-2
Összesen — Au total																								

¹⁾ Régi Magyarország. — Hongrie ancienne. — *) 1913/14-ben felsőbb leányiskolák. — Pour l'année 1913/14, écoles moyennes supérieures de jeunes filles.

Az egyes iskolánemek közül a leányközépiskolák állandóan jobb eredményt mutatnak fel, mint a fiúközépiskolák és az eredmény amazoknál évről-évre erősen javuló irányzatú is. A leányközépiskoláknál $\frac{1}{5}$ rész a jelesrendű tanulókra jut és a bukottak aránya is alig több

4%-nál. A fiúközépiskolák közt a gimnáziumokban tudvalevőleg magasabb a tanulmányi színvonal s az előmenetelre mutató arányszámok valóban ezt igazolják, míg a reáliskolák tanulmányi eredménye leggyengébb a fiúiskolák s így a négy középiskolai csoport között.

12. A IV. osztályt végzett nyilvános tanulók pályaválasztása.

A IV. osztály elvégzése után a tanulók nagyobb (újabban $\frac{3}{4}$) része a középiskolákban folytatja tanulmányait; több, mint $\frac{1}{10}$ részük másfajta iskolában tanul tovább és pedig leginkább felső kereskedelmi iskolában (1932/33-ban 4,5%), képzőintézetben (4,3%) és szakiskolában (1,9%), míg $\frac{1}{10}$ résznel jóval nagyobb azok aránya, akik (legalább is egyelőre) nem tanulnak tovább, hanem kereső pályára mennek vagy otthon maradnak. A kereső pályára lépők sorában az ipari pályára készülöket (1932/33-ban 3,9%) kell kiemelnünk. Az otthonmaradtak aránya 4,1%. A tanulók egyrészénél bizonytalan a további életcélra vonatkozó válasz; 1932/33-ban 1,8% volt ezeknek az aránya.

A IV. osztályú fiú- és leánytanulók pályaválasztása több tekintetben eltérő képet mutat és ezért az idevonatkozó adatokat ilyen szempontból is vizsgálnunk kell. (L. a 17. sz. táblát.) A másfajta iskolában továbbtanulók aránya a leányok közt jóval nagyobb (21%), mint a fiúknál, minthogy közülük felső kereskedelmi iskolába és tanítónőképzőbe igen sokan lépnek át a középiskola IV. osztályának elvégzése után. Ezenkívül a leányok közt a kereső pályára menők aránya jelentéktelen, az otthonmaradtak aránya ellenben jóval nagyobb, mint a fiúknál: a fiúknál 2,7, a leányoknál 8,7%.

A korábbi évekkel hasonlítva össze adatainkat, általában azt mondhatjuk, hogy újabbban kisebb azoknak az aránya, akik a középiskola IV. osztályának elvégzése után másfajta iskolába távoznak vagyis nagyobbodott a középiskolához továbbra is ragaszkodó tanulók aránya. Ez arra mutat, hogy sem a szakoktatásnak, sem más irányú oktatásnak nincs meg az a vonzóereje, amely a tanulók nagyobb csoportjánál érdemessé tenné a középiskolai tanulmányok félbeszakítását. Ebben a tekintetben legfeljebb az utolsó években vehetünk észre némi változást. A kereső pályára lépő tanulóknak a háború után megnövekedett aránya a 20-as évek folyamán szintén visszaesett az ipari élet pangása és a megromlott

kereseti viszonyok miatt és ezzel párhuzamosan növekedett az otthonmaradtak aránya; itt is különbséget kell tennünk azonban a fiúk és a leányok közt, minthogy az előbbieknél növekedett, az utóbbiaknál pedig csökkent az otthonmaradtak aránya.

17. A IV. osztályt végzett nyilvános tanulók pályaválasztása (%). — Choix de carrière des élèves réguliers ayant fait les quatre classes de l'école secondaire (%).

Tanév, az iskolák neve — Années scolaires, genre des écoles	Tovább tanult — Ont continué leurs études			
	Középiskolában — dans une école secondaire	Más iskolában — dans d'autres écoles	Kereső pályára ment — Ont embrassé une carrière immédiate	Ötthon maradt — Sont restés chez leurs parents
1913/14 ¹⁾				
Gimnáziumok és reáliskolák — Gymnases et écoles réelles	71-3	19-5	6-8	2-4
Felsőbb leányiskolák — Ecoles moy. supérieures de jeunes filles	53-3	21-9	0-5	24-3
Együtt — Ensemble	69-5	19-8	6-2	4-5
1920/21				
Fiúközépiskolák — Ecoles secon- daires de garçons	62-7	17-8	16-6	2-9
Leányközépiskolák — Ecoles se- condaires de jeunes filles	55-8	19-9	1-9	22-4
Együtt — Ensemble	61-4	18-2	13-8	6-6
1924/25				
Fiúközépiskolák — Ecoles secon- daires de garçons	72-7	15-1	10-2	2-0
Leányközépiskolák — Ecoles se- condaires de jeunes filles	64-0	19-5	5-4	11-1
Együtt — Ensemble	71-0	16-0	9-2	3-8
1929/30				
Fiúközépiskolák — Ecoles secon- daires de garçons	82-2	6-7	7-8	3-3
Leányközépiskolák — Ecoles se- condaires de jeunes filles	70-3	18-0	1-5	10-2
Együtt — Ensemble	79-7	9-0	6-6	4-7
1932/33				
Fiúközépiskolák — Ecoles secon- daires de garçons	78-5	8-5	8-1	4-9
Leányközépiskolák — Ecoles se- condaires de jeunes filles	67-5	20-9	1-9	9-7
Együtt — Ensemble	75-9	11-4	6-7	6-0

¹⁾ Régi Magyarország. — Hongrie ancienne.

13. Az érettségi vizsgát tett tanulók.

A középiskolai érettségi vizsgák rendszeresítése a gimnáziumokban az 1851., a reáliskolákban az 1875. évben történt meg. Az 1916/17.

tanévtől kezdve a leányközépiskolák a leánygimnáziumok révén szintén az érettségi vizsgát tartó intézetek sorába kerültek. A reál-

gimnáziumoknak az 1924/25. a leányliceumoknak és leánykollégiumoknak az 1926/27. tanévben való szervezése után tehát *hatféle* érettségi vizsgálati típus áll fenn s ezek (a leánykollégiumokat kivéve, amelyek egyetemre és műegyetemre való fellépésre nem jogosítanak s alábbi adataink közt nem is szerepelnek) valamennyien egyformán képesítettek a főiskolai tanulmányokra.

A gimnáziumi érettségi vizsgát tett tanulók száma a régi Magyarországon az 1865/66. tanévben 1.737 volt s évenként emelkedve 1869/70-ben 2.115-öt ért el. A 70-es évek közepéig visszaesett ez a szám; majd ismét emelkedett és a 80-as évek elején elérte a 2000-et; időközben a reáliskolai érettségit tett tanulók száma is gyarapította a létszámot. Az 1879/80. tanévben 1.664 gimnáziumi és 205 reáliskolai tanuló tett érettségit. A reáliskolai érettségire tehát 11% jutott; később emelkedett a reáliskolában érettségizettek száma (1899/900-ban 14.4%), de a század első tizedeiben ismét kisebbedett az arány: 1909/10-ben 12% volt.

A 90-es évektől kezdve újabb emelkedést látunk (l. a 18. sz. táblát) s innen kezdve a létszám megszakítás nélkül nőtt évről-évre és a háború alatt (1915/16-ban) a hétezer meghaladó számot is látunk, aminek a magyarázatát az ú. n. *hadit* érettségit tett tanulók nagyobb számában kell keresnünk. Ugyanez a magyarázat az 1917/18. tanévi magas létszámra nézve is.

A háború után a mai területen csakhamar a *négyezer* fölé emelkedett az érettségizettek száma (1920/21-ben 4.697), minthogy a háború miatt tanulmányaikban elmaradt tanulók nagy

18. Az érettségi vizsgát tett tanulók. — *Elèves ayant subi avec succès l'examen de baccalauréat.*

Tanév Années scolaires	Szám Nombres	Növekedés (+) vagy csökkenés (-) az előző év adatokhoz képest (%)
Régi Magyarország — Hongrie ancienne		
Átlag — Moyenne 1890/91—1894/95	2.331	—
„ „ 1895/96—1899/900	3.121	+33.9
„ „ 1900/901—1904/905	4.101	+31.4
„ „ 1905/906—1909/910	4.633	+13.0
„ „ 1910/911—1914/15	5.446	+17.5
1915/16	7.295	+33.9
1916/17 ¹⁾	6.009	-17.6
1917/18	6.426	+ 6.9
Mai Magyarország — Hongrie actuelle.		
1918/19	3.824	—
1919/20	4.079	+ 6.7
Átlag — Moyenne 1920/21—1924/25	4.596	+12.6
„ „ 1925/26—1929/30	5.203	+13.2
1931/32	6.357	+22.2
1932/33	6.111	- 3.9

¹⁾ 1916/17-től a leánykollégiumokkal együtt. — A partir de 1916/17, les écoles secondaires de jeunes filles comprises.

számmal tették le pótlólag érettségi vizsgájukat. Innen kezdve néhány évig apadt ugyan a létszám, de 1925/26-tól kezdve 1931/32-ig ismét egyenesvonalú az emelkedés, amely csak a legutolsó (1932/33.) tanévben szakadt meg. A hét éven át tartó állandó emelkedésnek az okát egyrészt a magasabb végzettségre való törekvés általános, úgyszólván világszerte mutakozó áramlatában, másrészt a születéseknek a háború előtt történt erős gyarapodásában találhatjuk meg; a háború előtti (1908—1914.) évek születései ugyanis nagyban-egészen a jelzett hét tanévben kerültek érettségi vizsgára. Az 1915—1918. években, tehát a gyér születésű háborús években születettek az 1932/33—1935/36. tanévekben kerülnek sorra és így valószínű, hogy az érettségizettek száma ennek az időszaknak a befejeztéig jóval alacsonyabb nívón fog állni; a létszám további emelkedése csak az 1936/37., de még inkább a következő tanévre várható.¹⁾

A fentebb említett, valamint az alább következő adataink is (l. a 19. sz. táblát) csak a *siker*es érettségit tett tanulóira vonatkoznak.²⁾ Az összes jelentkezőknek rendszerint 85—86%-a éri el a sikeres érettségit, míg 10—11% jut a javító és átlag 2% az ismétlővizsgára utasítottakra. A fennmaradó töredéket azok száma teszi, akik az írásbelitől vagy a szóbelitől visszalépnek, akiket az érettségi vizsga folyamán annak folytatásától eltiltanak s végül, akiket az ismétlővizsgán végleg elutasítanak. A leánytanulók által elért jobb eredményt igazolja az, hogy a jelentkezőknek mintegy 95%-a kerül az érettek sorába. A jelentkezők közt (1932/33-ban) 19% volt a lányok aránya, míg az érettek közt 21%.

Az érettségit tett tanulóknak a háború előtt mindössze néhány százaléka volt *leány* s ez az arány a háború végéig közel 10%-ra emelkedett. A háború utáni időszakban a leányiskolák számának a gyarapodásával kapcsolatban a mai területen csaknem megszakítás nélkül növekedett a lányok aránya, míg az 1931/32. tanévben a 22.4%-ot érte el. A leányérettségizettek számának erősebb ütemű emelkedésére nézve jellemző, hogy amíg a fiúk sorában előzőleg évente legfeljebb 8%-os emelkedés mutatkozott, a lányok számában a növekedés 1929/30-ban a 26%-ot is elérte s míg a fiúk sorában az apadás már az 1931/32. tanévben beállott, a leányérettségizettek száma csak 1932/33-ban csökkent (10%-kal).

Az érettségizett leányoknak több, mint

¹⁾ L. «A középiskolai érettségit tett tanulók az 1932/33. tanévben» c. cikket a Magyar Statisztikai Szemle 1934. évi 5. számában.

²⁾ A *kiegészítő* érettségi vizsgák a fentiekben szintén nem szerepelnek; ezeknek a latin és görög nyelv, történelem, fizika stb. a tárgyai, aszerint, amint reál-gimnáziumi, gimnáziumi érettségire való kiegészítés vagy a külföldön szerzett érettségi után a bizonyítvány honosítása a céljuk. Az 1932/33. tanévben összesen 726-an tettek ilyen vizsgát; ezek közt 11% volt leány. (L. a táblás rész 21. sz. tábláját a 113. lapon.)

19. A középiskolai érettségi vizsgák főbb adatai. — *Principales données des baccalauréats.*

Tanév, az iskolák neve és jellege — <i>Années scolaires, genre et caractère des écoles</i>	É r e t t s é i											A sikeres érettségi vizsgát tett tanulók — <i>Elèves ayant subi avec succès l'examen de baccalauréat</i>										
	A jelentkezők — <i>candidats</i>											A sikeres érettségi vizsgát tett tanulók — <i>Elèves ayant subi avec succès l'examen de baccalauréat</i>										
	A jelentkezők száma — <i>Nombre des candidats</i>	A sikeres érettségizettek száma — <i>Nombre des bacheliers</i>	A sikeres érettségizettek aránya — <i>Pourcentage des bacheliers</i>	A sikeres érettségizettek aránya — <i>Pourcentage des bacheliers</i>	A sikeres érettségizettek aránya — <i>Pourcentage des bacheliers</i>	A sikeres érettségizettek aránya — <i>Pourcentage des bacheliers</i>	A sikeres érettségizettek aránya — <i>Pourcentage des bacheliers</i>	A sikeres érettségizettek aránya — <i>Pourcentage des bacheliers</i>	A sikeres érettségizettek aránya — <i>Pourcentage des bacheliers</i>	A sikeres érettségizettek aránya — <i>Pourcentage des bacheliers</i>	A sikeres érettségizettek aránya — <i>Pourcentage des bacheliers</i>	A sikeres érettségizettek aránya — <i>Pourcentage des bacheliers</i>	A sikeres érettségizettek aránya — <i>Pourcentage des bacheliers</i>	A sikeres érettségizettek aránya — <i>Pourcentage des bacheliers</i>	A sikeres érettségizettek aránya — <i>Pourcentage des bacheliers</i>	A sikeres érettségizettek aránya — <i>Pourcentage des bacheliers</i>	A sikeres érettségizettek aránya — <i>Pourcentage des bacheliers</i>	A sikeres érettségizettek aránya — <i>Pourcentage des bacheliers</i>	A sikeres érettségizettek aránya — <i>Pourcentage des bacheliers</i>	A sikeres érettségizettek aránya — <i>Pourcentage des bacheliers</i>		
Régi Magyarország — Hongrie ancienne																						
1909/10	171	5.841	36	811	4.948	41.6	15.0	9.2	23.5	10.7	—	18.5	27.3	54.2	2.1	80.6	5.4	10.6				
1913/14	187	6.783	41	919	5.690	44.3	14.4	8.8	21.8	10.7	—	19.0	28.0	53.0	4.4	79.9	3.5	9.4				
Mai Magyarország — Hongrie actuelle																						
1920/21	127	5.730	33	861	4.697	50.2	15.2	8.3	24.8	1.5	—	17.9	28.2	53.9	17.3	70.6	1.8	15.5				
1924/25	137	5.476	20	804	4.547	51.0	17.1	7.4	22.8	1.7	—	16.2	26.0	57.8	15.6	74.1	2.7	16.3				
1929/30	141	6.875	27	930	5.824	54.4	16.9	7.2	19.1	2.4	—	17.9	28.0	54.1	18.7	71.2	6.2	14.3				
1932/33	148	7.054	35	904	6.111	57.5	18.5	6.8	15.1	2.1	6.8	11.7	27.0	54.5	21.0	65.7	7.0	15.7				
Ebből leány — <i>Dont jeunes filles</i>	44	1.348	1	63	1.282	51.9	16.1	6.4	24.0	1.6	11.4	17.1	34.6	36.9	100.0	44.5	20.1	6.7				
Iskolanemek szerint: — <i>Suivant le genre des écoles:</i>																						
Gimnázium — <i>Gymnases</i>	29	1.607	8	178	1.420	58.1	24.2	6.4	9.2	2.1	6.5	16.0	31.0	46.5	1.9	81.2	3.3	11.2				
Reál-gimnázium — <i>Réal-gymnases</i>	68	3.468	23	550	2.893	58.6	18.1	6.5	14.2	2.6	5.5	8.3	23.5	62.7	4.4	66.3	4.6	20.2				
Reáliskola — <i>Ecoles réelles</i>	18	800	3	114	682	58.1	14.5	9.1	16.5	1.8	4.6	9.2	21.6	64.6	1.6	69.2	2.9	19.2				
Leánykollégium — <i>Ecoles secondaires de jeunes filles</i>	33	1.179	1	62	1.116	53.0	15.0	6.3	24.3	1.4	11.9	16.9	34.2	37.0	100.0	42.5	20.3	7.4				
Jelleg szerint: — <i>Suivant le caractère:</i>																						
Állami — <i>D'Etat</i>	57	3.070	16	445	2.606	59.4	13.9	6.3	18.0	2.4	5.7	8.9	22.4	63.0	13.5	62.1	6.0	21.4				
Kir. kat. — <i>Royales catholiques</i>	6	270	—	21	249	70.8	11.2	3.6	5.6	8.8	5.2	10.0	32.6	52.2	1.2	72.7	5.2	12.0				
Községi — <i>Communales</i>	10	450	—	55	395	61.3	11.1	4.3	22.5	0.8	4.6	17.7	32.4	45.3	60.0	52.9	15.2	12.2				
Róm. kat. — <i>Catholiques romaines</i>	35	1.585	1	161	1.423	89.2	3.7	1.9	3.6	1.6	8.8	14.3	31.1	45.8	19.0	76.4	6.5	9.3				
Ref. — <i>Calvinistes</i>	20	930	8	132	789	13.6	72.1	5.7	7.3	1.3	7.3	12.8	26.8	53.1	21.2	65.9	5.8	12.8				
Ág. h. ev. — <i>Luthériennes</i>	9	387	8	46	333	25.5	15.6	41.8	14.7	2.4	5.7	8.7	32.7	52.9	14.4	71.8	7.8	12.6				
Izraelita — <i>Israélites</i>	3	154	1	24	129	1.6	—	—	97.6	0.8	10.1	19.4	29.4	41.1	45.0	48.8	7.8	23.3				
Egyesületi — <i>De Sociétés</i>	3	119	1	2	116	44.8	12.1	9.5	32.7	0.9	9.5	20.7	28.4	41.4	93.1	55.2	17.2	3.4				
Magán — <i>Privées</i>	5	89	—	18	71	39.4	14.1	—	43.7	2.8	11.2	9.9	35.2	43.7	56.3	49.3	5.6	15.5				

¹⁾ A feltüntetett adatok között nem szerepelnek a szóbelire nem bocsátott és a végleg elutasított tanulók. — *Les candidats non admis à l'oral et ceux définitivement refusés ne figurent pas dans les données indiquées.*

^{1/10} része a *fiúiskolákban* teszi le az érettségit. Ezeknek a száma az utolsó 3 év alatt gyarapodott: 1930/31-ben 10.7, 1931/32-ben 11.7, 1932/33-ban 13.0% volt az arány. Az *összes* érettségit tett tanulók számában 1932/33-ban 2.7% volt a fiúközépiskolában érettségizett leányok aránya, akik nagyrészt mint magántanulók jutottak el a VIII. osztályig.

Az érettségit tett tanulók *iskolanemek* szerint %-os arányban a következőképp oszlottak meg:¹⁾

	1929/30-ban	1932/33-ban
gimnáziumok	21.6	23.2
reál-gimnáziumok	46.4	47.3
reáliskolák	15.3	11.2
leánykollégiumok	16.7	18.3

Jelentékenyen apadt eszerint a reáliskolában érettségizettek aránya, míg a leányközépiskolában érettségizetteké nagyobbodott; az

1924/25. tanévben az érettségizettek közül még csak 12.7% jutott a leányközépiskolákra. A leányközépiskolák csoportjában egyébként a nagyobb hányad (65%) a leánygimnáziumokra jut az 1927/28. tanév óta fennálló leányliceumokkal szemben (35%); az utóbbi évek során egyébként a leánygimnáziumi tanu-

¹⁾ Hangsúlyoznunk kell, hogy ezek az adatok csak azt jelölik, hogy a tanulók milyen típusú *intézetben* tettek érettségit s nem azt, hogy a tananyag szerint *milyen típusú* érettségit szereztek; az intézet típusaiban időközben beállott változások és azoknak a VIII. osztályig való tantervi keresztülvitele, valamint az, hogy a javító érettségi vizsgát tett tanulókat adataink nem részletezik aszerint, hogy milyen típusú intézetben tettek első ízben érettségit, megnehezíti ez utóbbi körülménynek a megállapítását s adatgyűjtésünk ezért erre nem is terjed ki. A kétféle adat közt azonban nincs is lényeges eltérés.

lók száma gyarapodást mutatott, míg a leány-liceumok tanulólétszáma az 1930/31—1931/32. tanévek magas szintje után jelentősen visszaesett. Kétségtelen tehát, hogy a jövőben a leánygimnáziumi érettségit tett tanulóakra még nagyobb hányad fog jutni.

Ami a gimnáziumok és reálgimnáziumok arányszámát illeti, az ezek közt való eltolódás nem sokat jelent, mivel az érettségi vizsga típusa nem igazodik szorosan az intézet típusához. A reálgimnáziumokra már a szervezés évében (1924/25-ben) az érettségizetteknek több mint felerésze jutott, de természetesen, hogy ez a hányad még gimnáziumi érettségit jelentett, minthogy a reálgimnáziumi érettségi bizonyítványok kiadása csak az 1927/28. tanévben vette kezdetét.

Az érettségit tett tanulók vallási adatai nagyjában ugyanazt a képet mutatják, mint amilyent az összes tanulóknál láttunk; százalékos arányban volt közöttük:

	1929—30-ban	1930—31-ben	1931—32-ben	1932—33-ban
róm. katolikus ..	54.4	56.4	56.7	57.5
református	16.9	16.5	17.0	18.5
ág. h. evangélikus	7.2	7.3	7.2	6.8
izraelita	19.1	18.1	17.1	15.1
egyéb	2.4	1.7	2.0	2.1

Növekedést tehát a róm. katolikus és a református érettségizetteknél látunk az ág. h. evangélikus és az izraelita vallásúakkal szemben. A leányok közt természetesen jóval nagyobb az izraeliták aránya; 1929/30-ban még 30.0% izraelita szerepelt a leányok sorában; ez az arány 1932/33-ig fokozatosan 24.0%-ra csökkent. Az utóbbi tanévben a fiúk közt 12.8% volt az izraeliták aránya.

Ami az érettségi vizsga eredményét illeti, az 1931/32. tanév óta egy újabb, a «kitüntetéssel érettségizett» fokozat van alkalmazásban, ami nem egyéb, mint a jeles fokozatnak egy további jobb minősítése. A két utóbbi tanévben az érettségizett tanulók fokozat szerint százalékosan a következőképp oszlottak meg:

	1931/32		1932/33		1931/32	1932/33
	fiú	leány összesen	fiú	leány összesen		
kitüntetéssel érettségizett	5.6	8.3	6.3	5.6	11.4	6.8
jelesen érettségizett	9.4	20.3	11.8	10.3	17.1	11.7
jól érettségizett	26.1	35.8	28.2	25.0	34.6	27.0
elégésségesen érettségizett	58.9	35.6	53.7	59.1	36.9	54.5

A kitüntetéssel és jelesen érettek együttes aránya tehát ebben a két tanévben 18.1%, illetőleg 18.5%, míg az előző két tanévben a jelesek aránya 17.9 és 17.7% volt. Feltehető szerint, hogy az eredmény javulása részben az új fokozat életbeléptetésének tulajdonítható, ami kitűnik abból is, hogy az 1930/31. tanévhez képest a jól érettek aránya eléggé csökkent (30%-ról 27%-ra), minthogy valószínűleg azok közül, akik korábban csak jól érettek lettek volna, az eltolódás folytán többen kerültek át a jelesen érettek sorába. Viszont az

egyszerűen érettek aránya is fokozatos emelkedést mutat: 1930/31-ben 52.2% volt az arány. Egyébként, ha a korábbi évekhez képest az eredményt illetőleg különösebb változást nem is látunk, kétségtelen, hogy az utóbbi évtizedben azzal párhuzamosan, hogy a tanulók általános tanulmányi előmenetele is jobb lett, az érettségi vizsga eredményében is javulás mutatkozik.

Az egyes iskolanevek közül a legjobb eredményt a leányiskoláknál látjuk (l. a 19. sz. táblát), míg a fiúiskolák közt a gimnáziumok emelkednek ki. Egyébként a leányiskolák közt is a gimnáziumok mutatnak fel jobb eredményt; 1932/33-ban ezeknél 13.5% volt a kitüntetéssel, 16.9% a jelesen, 33.1% a jól érettek aránya, míg a leányliceumokban ugyanezek az arányok a következők: 9.0—17.0—36.2%. A leányiskoláknak a fiúiskolákkal szemben elért ez az aránytalanul jobb eredménye évről-évre visszatérő állandó jelenség s mindenesetre vannak okok, amelyekkel az magyarázható (nagyobb szorgalom, jobb anyagi helyzet, a versenyből fakadó erősebb ösztönzés stb.), de kielégítő és teljesen elfogadható megokolást nehezen találhatunk erre nézve.

Ugyancsak, ha az érettségi fokozatainak arányait az iskolák jellege szerint tekintjük, kétségtelen az is, hogy az izraelita iskolákban, valamint azokban (községi, egyesületi és magániskolák), amelyekben nagy az izraeliták aránya, a két legjobb fokozatot elért érettségizettek aránya is feltűnően nagy, míg az egyszerűen érettek aránya ezzel szemben az átlagosnál jóval kisebb (41—45%).

Érdekes adatokat kapunk, ha az érettségi eredményeit feltüntető adatokat a vallási és foglalkozási adatokkal vetjük össze. Ez utóbbi összevetésre nézve újabb adatokkal nem rendelkezünk; (az 1926/27. tanévet illetőleg l. a Magyar Statisztikai Szemle 1928. évi 9. számát). A vallási adatokkal kombinált adatok az 1932/33. tanévben a következő képet mutatják:

	kitüntetéssel érettségizett (%)	jelesen érettségizett (%)	jól érettségizett (%)	elégésségesen érettségizett (%)
református	7.4	10.3	24.7	57.6
ág. h. evangélikus ..	8.0	8.7	31.8	51.5
izraelita	6.6	18.6	32.5	42.3
egyéb	3.8	12.9	22.7	60.6

A kitüntetéssel érettek közt tehát az ág. h. evangélikusok, a jelesen érettek közt az izraeliták válnak ki magas arányszámukkal és hasonlóképp a jól érettek közt is ennek a két vallásfelekezethez az aránya a legmagasabb. Ezzel kapcsolatban az egyszerűen érettek aránya az említett két felekezetenél a legalacsonyabb.

A IV. osztályt végzett tanulók pályaválasztásához hasonlóan az érettségit tett

tanulókról is állanak ilyenmő adatok rendelkezésünkre és kétségtelen, hogy ezek az adatok, bár szintén csak előzetes bevalláson alapulnak és legtöbb esetben csak a terveket, nem pedig a tényleg választott pályákat jelölik meg, megbízhatóbbak, mint amazok, hisz jóval kiforrottabb és megfontoltabb szándékok tükröznek vissza. Erről a főiskolai statisztika adatai tanuskodnak, amelyek nagyban-egészben fedik az érettségizettek pályaválasztási adatait.

Azataink szerint a főiskolára törekvő tanulók száma nemcsak a közelmúlt évekhez viszonyítva csökkent, hanem a háború előtti időszakhoz képest is: így 1913/14-ben az érettségizettek 80%-a törekedett főiskolára a mostani 2/3 résszel szemben.¹⁾ Az egyes főiskolai szakok közül újabban (l. a 20. sz. táblát) növekedett a hittudományi, jogi és bölcsészeti szakra törekvők száma, míg az orvosi karra és a műegyetemre (tehát a szabadpályákra), valamint a közgazdasági karra, a gazdasági és egyéb főiskolákra készülőké apadt. Főiskolai adataink szerint a növekedés, illetőleg a csökkenés ezeknek az adatoknak megfelelően az illető szakokon már hosszabb idő óta jelentkezik.

A korábbi évekhez képest növekedett azok aránya is, akik egyéb iskolákban (képzőintézet, szakiskola) tanulnak tovább. A háború előtti időhöz képest nagyobbodott a kereső pályára lépők és az otthon maradtak aránya is. Ezenkívül a mai nehéz viszonyokra nézve jellemző az, hogy a magukat elhatározni nem tudó tanulók (ismeretlen pályára mentő) száma is sokkal több, mint korábban volt.

A leányok pályaválasztási adatai több tekintetben eltérnek a fiúkéitól. Főiskolára kevesebben törekcsenek; az 1932/33. tanévben érettségit tett fiúk közül ugyanis 73.9%, a leányok közül pedig 47.7% szándékozott főiskolára lépni. A főiskolákra törekvő összes érettségizettek között pedig a leányok aránya

¹⁾ A főiskolára készüők természetesen sok esetben nem közvetlenül az érettségi után valósítják meg szándékukat; az érettségit közvetlenül követő tanévben az érettségizetteknek csak alig 50%-a lesz főiskolai hallgató. A főiskolai statisztika viszont arról tanuskodik, hogy a középiskolai érettségit tett tanulók 2/3 része tényleg főiskolára kerül; így megállapítható az, hogy a főiskolára felvettek jórésze (15—20%) a korábbi években tett érettségit.

14. A középiskolai tanulók és a középiskolát végzettek aránya népességünkben. Nemzetközi összehasonlítás.

A középiskolába járó tanulók száma a háború után nemcsak hazánkban, hanem többé-kevésbé minden művelt országban gyarapodott, aminek nemcsak a művelődés általános terjedésében kell keresnünk az okát, hanem

ebben a tanévben 14.7%-ot tett. Az egyes tudománysszakok szerint nézve a fiúk és leányok viszonzyszámát, a tanári, az orvosi és a gyógyszerészeti pályára készüők közt legnagyobb (43, 22, illetőleg 56%) a leányok aránya. A keresőpályára lépők közt mindössze 9% a leány, míg az otthonmaradtak, egy-két kivétellel, valamennyien leányok. A pályájuk felől még nem határozott érettségizettek közt viszont csak 1/4 rész jut a leányokra.

20. Az érettségit tett tanulók pályaválasztása. — Choix de carrière des élèves ayant subi avec succès l'examen de baccalauréat.

Tudománysszak, életpálya — Faculté, carrière	1924/25		1932/33	
	Szám Nombres	%	Szám Nombres	%
Hittudományi karon (főisk.) — à la faculté et aux hautes écoles de théologie	253	5.6	559	9.1
Jogtudományi karon (főisk.) — à la faculté de droit et aux académies de droit	666	14.6	1.063	17.4
Orvosi karon — à la faculté de médecine	507	11.1	432	7.9
Bölcsészeti karon ¹⁾ — à la faculté de philosophie ¹⁾	349	7.7	825	13.5
Gyógyszerészeti tanfolyamon — au cours de pharmacie	148	3.3	119	1.9
Közgazdaságtudományi karon — à la faculté d'économie politique	73	1.6	59	1.0
Műegyetemen — à l'Université polytechnique	556	12.2	263	4.3
Gazdasági főiskolán — à l'école supérieure d'agriculture	339	7.5	190	3.1
Egyéb főiskolán — à d'autres écoles supérieures	478	10.5	456	7.5
Összesen főiskolán — ensemble aux hautes écoles	3.369	74.1	4.016	65.7
Egyéb iskolában — à d'autres écoles	121	2.7	427	7.0
Kereső pályára lépett — Ont embrassé une carrière de gain immédiat.	742	16.3	958	15.7
Katonai szolgálatra jelentkezett — Service militaire	24	0.5	115	1.9
Otthon maradt — Sont restés chez leurs parents	206	4.5	290	4.7
Ismeretlen pályára ment — Ont em- brassé une carrière inconnue	85	1.9	305	5.0
Mindössze — Total général ...	4.547	100.0	6.111	100.0

¹⁾ A polgári iskolai, a gyógypedagógiai, a testnevelési és a rajztanári pályára készüőkkel együtt. — Y compris les bacheliers ayant choisi la carrière de professeur d'école bourgeoise, d'école médico-pédagogique, d'éducation physique et de dessin.

A kimutatáson feltüntetett arányszámok vizsgálatánál figyelemmel kell lennünk arra, hogy a 12–15 éves korú népességnek a népszámlálás idején az ú. n. háborús kiesés folytán való megcsappanása itt már alig érezhető a hatását, minthogy a 13 éves és idősebb népességben csak három, a 15 éves és idősebb népességben pedig csak egy ilyen csökkent létszámú korév van s ezek is az összes ezenfelüli korú népességgel együtt eszen szerepelnek az arányok kiszámításánál, szám-szerű hatásuk tehát elenyésző. Itt inkább azt kell megállapítanunk, hogy bár az alapul vett népességsopor-tok 1920-tól 1930-ig jelentékenyen gyarapodtak, a középfokú iskolát végzettek száma ennél aránylag nagyobb emelkedést tüntet föl s így a feltüntetett arányszámok emelkedtek.

Ehelyütt legfeljebb a 6 osztályt végzettek-nél látunk eltérő jelenséget; ezek számánál legfeljebb csak a népességgel *egyenlő* arányú gyarapodást állapíthatunk meg, ami egyébként érthető is, mert — a középfokú iskolák hat osztályának az elvégzése a tényleges viszonyok szerint alig nyújtván valamilyen élet-pályára képesítést — egyre kevesebb azok száma, akik a VI. vagy VII. osztály elvégzé-sével befejezik középiskolai tanulmányaikat.

Látszat szerint a főiskolát végzetteknél is hasonló az eset: a főiskolát végzetteknek a népességhez viszonyított arányszáma, miként a 6 középiskolásoké, 1920-ról 1930-ra vissza-esést mutat. Ennek az a magyarázata, hogy az 1920-as népszámlálás a szerzett főiskolai oklevelet nem tudakolta, csak a főiskolai vég-zettséget s így igen sokan olyanok is belekerül-tek a főiskolát végzettek közé, akiknek még nem volt meg a főiskolai oklevelük. Ez a körülmény azonban nem zavarja a 8 közép-iskolát végzettek számának az összehason-líthatóságát, mert hiszen az 1920-ban főis-kolát végzettek gyanánt szereplő egyéneknek

is bizonyára meg volt a 8 középiskolai vég-zettségek s így a főiskolát végzettekkel össze-foglalva a 8 középiskolát végzettekkel meg-állapítható, hogy a 17 éven felüli népességet tekintve, ezer lélekre

1920-ban a férfiak közt 67·7, a nők közt 15·5, összesen 40·3,
1930-ban a férfiak közt 73·3, a nők közt 20·3, összesen 45·9

8 középiskolát végzett egyén jut. Az 1930-i nagyobb népesség ellenére tehát a teljes közép-iskolát végzettek arányszáma, különösen a nők körében, jelentékenyen emelkedett.

A fentebbi (22.) táblán az alacsonyabb műveltségi fokozatban levők adatai közt nem szerepelnek a magasabb fokozatúak adatai; természetes azon-ban, hogy a hat középfokú iskolát végzetteknek a négy osztályú végzettségük is meg van és így ez utóbbiak tömegében is helyet foglalhatnak: ugyan-így a nyolc középfokú iskolát végzettek egyformán szaporíthatják a négy, valamint a hat osztályt vég-zettek számát. Ez esetben *többszörös* számbavétel fordul elő: a főiskolát végzettek a megelőző három csoportban (a nyolc, hat és négy középfokú iskolát végzettek közt), a nyolc középfokú iskolát végzettek a megelőző két csoportban (a hat és négy osztályt végzettek közt), végül a hat középfokú iskolát vég-zettek négy osztályt végzettek csoportjában is egy-aránt szerepelnek. A fentebbi adatok kiegészítéséül megjegyezhetjük, hogy az utóbbi módszer szerint *ezer lélekre* jutott

	középfokú iskolái		
	4 osztályt végzett népesség	6 osztályt végzett népesség	
1920-ban	férfi	122·3	77·2
	nő	95·9	27·0
	együtt	108·6	50·9
1930-ban	férfi	143·5	82·3
	nő	117·0	32·6
	együtt	127·6	56·6

Ezek az arányszámok tehát jóval magasabbak és

23. A középiskolai tanulók Európa egyes országaiban. — Les élèves d'écoles secondaires dans les différents pays de l'Europe.

Ország — Pays	Tanév Années scolaires	E l é v e s			A leánytanulók %-ban — Proportion % des élèves jeunes filles	Ezer lélekre jut tanuló — Proportion des élèves pour mille habitants
		A fiú — garçons	A leány — jeunes filles	Az összes — totaux		
t a n u l ó k						
Dánia — Danemark	1932/33	29.198	26.224	55.422	47·3	15·4
Finnország — Finlande	1930/31	19.765	20.176	39.941	50·5	11·4
Ausztria — Autriche	1931/32	40.352	19.022	59.374	32·0	8·8
Norvégia — Norvège	1929/30	13.385	10.264	23.649	43·4	8·4
Svájc — Suisse	1931/32	22.616	11.602	34.218	33·9	8·4
Magyarország — Hongrie	1932/33	50.371	14.956	65.327	22·9	7·4
Görögország — Grèce	1928/29	31.784	10.886	42.670	25·5	6·6
Cseh-Szlovákia — Tchéco-Slovaquie	1931/32	67.736	28.514	96.250	29·6	6·5
Belgium — Belgique	1931/32	—	—	51.294	—	6·3
Svédország — Suède	1932/33	28.387	10.697	39.084	27·4	6·3
Lengyelország — Pologne	1929/30	120.662	72.077	192.739	27·4	5·9
Bulgária — Bulgarie	1929/30	21.232	13.984	35.216	39·7	5·8
Franciaország — France	1932/33	154.730	66.737	221.467	30·1	5·3
Jugoszlávia — Yougoslavie	1929/30	52.042	21.050	73.092	28·8	5·2
Románia — Roumanie	1930/31	—	—	76.470	—	4·2
Németország — Allemagne	1931/32	107.192	122.479	229.671	53·3	3·5
Németalföld — Pays-Bas	1930/31	—	—	19.359	—	2·4
Olaszország — Italie	1931/32	78.052	21.927	99.979	21·9	2·4

a műveltség *egyes fokozatainak* a megvilágítása szempontjából célszerűbbek is, mint a fenti táblán közöltek.

Érdekes és Magyarországra nézve kedvező eredményt nyerünk akkor is, ha az *európai államok* során végigmenve kutadjuk a közép-iskolai tanulók számát (l. a 23. sz. táblát). Természetes, hogy az ilyen összehasonlítás sok nehézségbe ütközik, minthogy a középfokú oktatás rendszere az egyes országokban igen eltérő és alig állapítható meg az, hogy milyen középfokú iskolák sorolhatók a mi közép-iskoláinkkal egy kategóriába. Ebből a szempontból, a rendkívüli eltérés miatt, Angliát, valamint az Egyesült Államokat nem is vehetjük fel a sorba. Feltűnő másfelől Németország és Olaszország alacsony arányszáma; az előbbinél a szakiskolák igen nagy száma teszi értethetővé a tulajdonképpeni középiskolai tanulók viszonylagosan kisebb létszámát, az utóbbinál pedig a fiatal korosztályok számának ismert megduzzadása okozza azt, hogy az összes népességhez viszonyított arányszám alacsony. Németalföld hasonlóan alacsony arányszáma annak a következménye, hogy ott a középiskolai színvonalon álló, nagyszámmal szereplő polgári iskolák részesítik a tanulók zömét középfokú oktatásban s a tulajdonképp-

peni középiskolákra csak egy kisebb létszám jut.

A tíz év előtti adatokat vizsgálva és a mostaniakhoz viszonyítva, a középiskolai tanulók számát illetően a legtöbb országban nagyarányú gyarapodást láthatunk. Így megállapíthatjuk azt, hogy Dániában 53%-kal, Svédországban 41%-kal, Finnországban 34%-kal és Svájcban 29%-kal emelkedett a nevezett időszak alatt a középiskolai tanulók száma.

A leánytanulók száma adataink szerint Németországban, Finnországban, Dániában, Norvégiában a legnagyobb; Németországban ugyanis igen nagy a különféle leányiskolák száma, az északi államok tanítási rendszere pedig tudvalevőleg a Németországhoz áll legközelebb. Egyébként látható, hogy mind-ezekben az országokban (ideértve Svájcot is) a leánytanulók száma emeli magasra a középiskolai tanulók számát és azoknak ezer lélekre viszonyított arányát.

Összehasonlító kimutatásunk (l. az ezrelékes arányszámokat) egyébként szintén rámutat arra, hogy Magyarországon a középiskolai oktatás fejlett és intenzív, hisz az említett arányszám alapján követett sorrend szerint is a legműveltebb és a közoktatás tekintetében legfejlettebb országok sorában állunk.

La statistique des écoles secondaires hongroises jusqu'à l'année scolaire 1932/33.

(Résumé.)

1. L'historique des écoles secondaires.

Les premières écoles de degré moyen, considérées comme base de l'enseignement secondaire actuel, ont été créées en Hongrie à l'époque où le pays s'est converti au christianisme, dès le début de la royauté hongroise, autour de l'année 1000, et elles adoptaient le système des écoles latines des pays chrétiens de l'Europe occidentale.

Les premières écoles secondaires de Hongrie, créées en majeure partie à l'intention des jeunes gens qui se destinaient à la vie ecclésiastique, furent l'œuvre des religieux de l'ordre des *Bénédictins*. Parmi celles-ci, la plus vieille est l'école d'Esztergom. L'enseignement secondaire s'évoluait tout d'abord sous l'influence de l'humanisme italien, puis sous celle de la Réforme protestante et ensuite de la Réforme catholique. A partir de la seconde moitié du XVIe siècle, pendant plus de 200 ans, jusqu'à la suppression momentanée, en 1773, de leur ordre, les *Jésuites* ont joué le premier rôle dans l'enseignement secondaire, en considération aussi du grand nombre de leurs écoles. A côté d'eux, ce sont principalement les religieux de l'ordre des *Piaristes* qui se distinguaient sous ce rapport à dater de la seconde moitié du XVIIe siècle.

On connut une nouvelle époque sous le règne de Marie-Thérèse, avec l'édition de la *Ratio Educationis* qui, par la direction générale des circonscriptions académiques, a assuré un plus grand rôle à l'État dans l'enseignement secondaire qu'il n'en possédait autrefois. En ces temps, les écoles secondaires, dans 5 classes, enseignaient en latin. Les Églises protestantes ont acquis une attribution autonome dans l'instruction publique et c'est grâce à leur initiative que les tendances nationales aussi trouvèrent porte ouverte dans l'enseignement. Au lendemain de la IIe *Ratio Educationis* (1806), la langue hongroise fut admise comme matière obligatoire. A cette époque, les écoles secondaires comprenaient

6 classes, dont 4 ans revenaient à la partie grammaticale et 2 ans aux humanités. A partir de là, la langue hongroise gagna de plus en plus de terrain dans l'enseignement. Après l'échec de la guerre d'Indépendance de 1848/49, le gouvernement absolu réorganisa les écoles secondaires à l'instar des principes étrangers, en adoptant pour base le dit *Organisations-Entwurf*, et l'allemand devint la langue d'enseignement. C'est alors qu'entrèrent en vigueur les *baccalauréats*, les examens de capacité pour professeurs et le système de l'enseignement professionnel, et on avait créé dans ces mêmes temps (1850) les *écoles réales* à 6 classes, tandis que les gymnases avaient 8 classes. L'*Entwurf* demeura en vigueur jusqu'en 1860; à partir de 1861, le Conseil de Lieutenance hongrois, et depuis 1867, le ministère des Cultes et de l'Instruction publique gèrent en Hongrie l'enseignement public, avec réintégration, à partir de 1861, du hongrois comme langue d'enseignement.

Dès l'époque de la renaissance nationale, les écoles secondaires ont été refondues et elles devinrent les bastions de la culture intellectuelle nationale. On avait promulgué la loi XXX de 1883, la première loi organique sur les *écoles secondaires*, codifiée avec un extrême soin, dont la plupart des dispositions sont encore de nos jours en vigueur.

D'après cette loi, les écoles secondaires sont soumises respectivement à l'administration, à la direction et au contrôle supérieur de l'État. Le premier de ces trois groupes comprend les écoles d'État et les écoles royales catholiques; le deuxième, les écoles communales, catholiques romaines, israélites, privées et de sociétés; le troisième, les écoles calvinistes et luthériennes.

La deuxième loi hongroise sur les écoles secondaires (XI de 1924) entra en vigueur après la guerre mondiale, qui, à côté des gymnases enseignant les humanités, créa, à partir de 1924/25, les *réal-gymnases*, enseignant comme matière obligatoire, en dehors de la langue

allemande, une autre langue moderne aussi (le français, l'anglais ou l'italien); on avait maintenu, comme troisième type, les écoles réales. Suivant cette loi, les brevets de chacune de ces sortes d'écoles secondaires sont admis sans distinction pour l'inscription dans les écoles supérieures. En même temps, la formation des professeurs passa par une réforme importante, et un nouveau plan d'études vit le jour.

Les *écoles secondaires de jeunes filles* ont fonctionné auparavant (depuis 1875) comme écoles moyennes supérieures (progymnases) à 6 classes, leur caractère d'école secondaire date de 1916, lorsqu'on les avait fusionné avec les anciens gymnases de jeunes filles créés à partir de 1901. Les écoles secondaires de jeunes filles avaient tout d'abord une section inférieure commune (I^e à IVe classes) et, au-dessus de celle-ci, trois sections supérieures (gymnases, progymnases et écoles moyennes supérieures de commerce); plus tard, seuls les gymnases ont été maintenus. C'est la

2. L'historique des enquêtes sur les écoles secondaires.

Il est vrai qu'on peut retrouver des données sporadiques concernant les écoles secondaires remontant jusqu'aux temps très reculés, mais l'exposé régulier des données n'a commencé en Hongrie qu'à partir de l'année scolaire 1865/66, dans les Hivatalos Statisztikai Közlemények (Publications Statistiques Officielles). Les données détaillées se trouvent exposées de 1869/70 à 1896/97 dans les Rapports du ministère de l'Instruction publique, de 1871 à 1889 et depuis 1893 jusqu'à nos jours, dans les *Annuaire Statistiques Hongrois*.

Les enquêtes, exécutées dès la création de la section statistique, respectivement de l'Office central (national) de statistique, ont été sans cesse élargies jusqu'à la réforme introduite en 1909; elles comportaient aussi la situation financière des écoles, les terrains et locaux de l'école, les pensionnats (internats,

loi XXIV de 1926 qui a réglé la situation des écoles secondaires de jeunes filles, elle n'admet depuis 1927/28 que deux types: les gymnases et lycées de jeunes filles; les premiers enseignent le latin comme matière obligatoire, les seconds comme facultative. (En outre, cette loi a donné naissance à quelques collèges de jeunes filles, mais ils ne peuvent être considérés au strict sens du mot comme écoles secondaires, ce type a d'ailleurs été supprimé tout récemment.)

Dernièrement, la loi XI de 1934 a apporté une nouvelle réforme au sujet des écoles secondaires, cependant, dans son ensemble, cette loi n'est pas encore entrée en vigueur. Son but consiste dans l'uniformisation de l'enseignement secondaire, désormais il ne doit plus rester que deux types: un pour les garçons et un pour les jeunes filles; le premier adoptera dans ses grandes lignes le système actuel des réal-gymnases, et le second, celui des gymnases de jeunes filles.

etc.). Depuis cette date, les données sont recueillies sur les bacheliers par des *feuilles individuelles*.

Après la guerre, les enquêtes sur toutes les écoles de degré moyen sont organisées d'une façon analogue aux enquêtes sur les écoles secondaires proprement dites. A cause cependant de la grave situation financière du pays, ainsi qu'en considération du principe de la rationalisation générale, les enquêtes ont été simplifiées, de sorte qu'actuellement on ne s'informe pas tous les ans ni des professeurs, ni des pensionnats, et les enquêtes sur les écoles secondaires elles-mêmes n'embrassent que les faits les plus essentiels.

A partir de l'année scolaire 1927/28, les divers établissements d'enseignement fournissent aussi des relevés détaillés par classes, et c'est grâce à cette circonstance que nous pouvons exposer dans la présente publication les données détaillées (par classes) à partir de cette année scolaire-là.

3. Accroissement du nombre des écoles secondaires.

Dans l'année scolaire 1864/65, il y avait en Hongrie 156 écoles secondaires avec 1.310 professeurs et 28.476 élèves. Le nombre des écoles réales commença à grossir dans les années 70, et celui des gymnases plutôt vers la fin du siècle dernier, surtout par la création de nouvelles écoles d'État. Depuis les années 90 jusqu'au début de la grande guerre, le nombre des écoles secondaires s'est accru de 46 unités.

Par suite du *démembrement territorial du pays* au lendemain de la guerre, la Hongrie a perdu plus de la moitié de ses écoles secondaires,

en tant que sur le territoire ancien, il y avait (y compris les progymnases de jeunes filles) 264 écoles secondaires, dont 129 seulement revenaient au territoire actuel. Le reste des écoles secondaires de Hongrie a été, avec les territoires enlevés à la Hongrie, attribué à la Roumanie, à la Tchéco-Slovaquie et à la Yougoslavie. Cette perte est d'autant plus douloureuse puisque les écoles secondaires enlevées ont toujours été un des plus précieux facteurs de la civilisation nationale hongroise, en ne parlant pas qu'elles fonctionnaient en majeure partie depuis bien longtemps; fort

bien aménagées, ces écoles ont été créées grâce à la munificence multiséculaire des Hongrois pour les œuvres de la culture intellectuelle. D'entre les écoles secondaires ainsi perdues, 20 seulement ont été instituées au cours du XXe siècle, le reste dans les siècles antérieurs, l'origine de quelques-unes en remonte au XVe siècle.

Après la guerre et le démembrement du pays, 129, puis en 1920/21, lors de la réouverture des écoles fermées à cause de la situation extraordinaire d'alors, 152 écoles secondaires fonctionnaient sur le territoire actuel. Depuis 1924/25, c'est plutôt le nombre des écoles pour jeunes filles qui augmenta, parallèlement à l'accroissement vigoureux du nombre des écolières. (Voir tableaux 1 et 2.)

Sur les 121 écoles pour garçons existant en 1932/33 (voir tableau 3), 44 ont été créées dans les années antérieures à 1800, 45 dans les années 1800, et 32 au cours de notre siècle. Sur les 44 écoles secondaires de jeunes filles, 19 ont initialement commencé leur activité

4. Le maintien des écoles secondaires.

Les divers cultes étaient les premiers en la création et le maintien des écoles secondaires. L'importante partie des écoles sont donc *confessionnelles*; le rôle de l'État n'est que de fraîche date. (Voir tableau 4.)

Notons que les écoles royales catholiques peuvent être considérées comme écoles d'État, puisqu'elles sont à la charge du fonds catholique d'études géré par le ministère de l'Instruction publique.

Au maintien des écoles autres que celles de l'État, ce dernier participe annuellement avec une somme importante; en 1932/33, 60 écoles ont reçu des *subventions de la part de l'État*.

Le nombre des écoles appartenant à l'État a augmenté depuis les années 80 jusqu'au début de la guerre de *deux fois et demie*, celui de leurs élèves, au *quadruple*; quant au reste des groupes d'écoles, on constate plutôt un recul, il est donc évident que nombre d'écoles se transformèrent en écoles d'État. La moitié des progymnases de jeunes filles appartiennent à l'État. (Voir tableau 5.)

Après la guerre, la tâche de la création d'écoles incomba de nouveau et surtout aux confessions religieuses, vu que les graves conditions financières du pays ont contraint l'État de n'y prendre part que dans une moindre mesure. Ce sont surtout les écoles ca-

5. Le personnel enseignant.

Pendant la guerre, une grande fraction des professeurs étaient sous les drapeaux, leur effectif a ainsi fort diminué. Mais après la guerre, cet effectif connut un rebondissement

comme progymnases ou écoles primaires supérieures (dites «bourgeoises»), et 25 sont de nouvelles créations: gymnases ou lycées pour jeunes filles institués pendant ou après la guerre.

Les écoles secondaires se transformaient peu à peu en écoles *complètes*, c'est-à-dire avec 8 classes d'enseignement. Sur le territoire ancien (en 1879/80), près de la moitié (43%) des écoles étaient sous ce rapport incomplètes. Les écoles réales commencèrent à avoir 8 classes en 1875, elles sont depuis investies du droit à tenir des examens de baccalauréat. Même après la guerre, la proportion des écoles secondaires à classes incomplètes était près de 20%, tombant tout récemment à 11%, elles sont cependant pour la plupart des écoles en pleine évolution.

En connexion avec les écoles secondaires, il y avait 71 pensionnats, donc 43% des écoles secondaires ont été pourvues de ces sortes d'établissements. La majeure partie en sont connexes à des internats, $\frac{1}{4}$ à des externats.

tholiques romaines dont le rôle devint plus important: tandis que l'effectif d'élèves des écoles de l'État n'a augmenté entre 1924/25 et 1932/33 que de 1.4%, et celui des écoles calvinistes de 5.1%, en ne parlant pas de la diminution dans le nombre d'élèves des écoles communales et luthériennes, *l'effectif d'élèves des écoles catholiques romaines* indique pour cet intervalle une augmentation de 22.9%. Sur tous les élèves, les écoles d'État ont donné l'enseignement à 46.5% en 1924/25 et à 44.2% en 1932/33, et les écoles confessionnelles respectivement à 42.1 et 44.9%.

Les données des *écoles congréganistes* sont alignées à part (voir tableau 6). Les écoles catholiques romaines sont, à deux exceptions près, des écoles congréganistes. Ce sont particulièrement les écoles dirigées par des religieuses qui ont enregistré un grand progrès; durant les 8 années scolaires en question, parmi les écoles congréganistes pour garçons, ce sont les effectifs d'élèves des établissements dirigés par les ordres des Prémontrés et des Bénédictins qui ont noté le plus fort accroissement (36, respectivement 30%), par contre, dans les écoles congréganistes pour jeunes filles, l'augmentation est bien plus accentuée, de 71%.

exceptionnel par suite non seulement du nombre des professeurs démobilisés, mais aussi du grand nombre de professeurs réfugiés des territoires désannexés et placés dans les

écoles du territoire resté à la Hongrie, de sorte que les écoles secondaires de la Hongrie actuelle employaient en 1921/22 plus de *trois mille* professeurs contre *deux mille* avant la guerre. A partir de l'année scolaire 1922/23, le nombre du personnel enseignant a dû être réduit en connexion avec l'assainissement financier de la Hongrie; l'effectif actuel n'est toutefois inférieur que de 25% à celui du territoire d'avant-guerre, toutefois c'est entièrement compréhensible si l'on prend en considération la puissante évolution de l'enseignement secondaire. (Voir tableau 7.)

Selon les données de l'année scolaire 1929/30, 12% des professeurs n'enseignaient dans les écoles secondaires qu'à titre d'emploi supplémentaire. Parmi les professeurs dont l'enseignement est la

6. L'effectif d'élèves. Les élèves privés.

A la suite de la forte dénatalité observée pendant et au lendemain de la guerre (de 1915 jusqu'au milieu de 1919), le nombre des élèves a reculé dans les années scolaires 1926/27—1928/29. Dès 1929—30 commença le tour des enfants nés après la guerre, entraînant une augmentation dans l'effectif d'élèves; c'est dans la dernière année scolaire seulement que cette augmentation s'est ralentie, ce fait aussi est en rapport avec la variation des naissances. (Voir page 8.)

Le nombre des élèves n'est inférieur à celui du territoire *ancien* d'avant-guerre que de 22%; par contre, il est supérieur de 50% à celui noté alors sur le territoire *actuel*.

Sur le nombre des élèves, plus de 20% reviennent aux gymnases, près de la moitié (46.8% en 1932/33) aux réal-gymnases, 10% aux écoles réales, et égale-

7. Les élèves suivant le sexe, l'âge, l'indigénat et le lieu de domicile.

Avant la guerre, la proportion des écolières, y compris celles des progymnases, n'était que de 10%. Cette proportion s'éleva tout récemment à 23%. L'augmentation de celle-ci était graduelle, parallèle au progrès des écoles secondaires de jeunes filles. Les *écolières* figurent continuellement avec une grande proportion parmi les élèves privés. La proportion des écolières était en 1932/33 de 21.6% parmi les élèves réguliers et de 46.9% parmi les élèves privés.

A titre d'exception, certaines écoles de garçons (établissements calvinistes de la province) comprennent parmi leurs élèves réguliers, des jeunes filles aussi, mais elles ne représentent pas même 1% de tous les élèves réguliers.

En ce qui concerne la répartition par *âge* des élèves, on constate un écart en faveur des jeunes gens de 18 ans et au-dessus (9.4% dernièrement), puisque la nouvelle loi sur l'âge de scolarité, promulguée après la guerre, in-

profession principale (88% dans la proportion de tous les professeurs), les ecclésiastiques se chiffrent par 25%. La proportion des professeurs ordinaires est de 88%. Le diplôme de professeur d'école secondaire a été détenu par 77% des professeurs. Avec le progrès de l'enseignement secondaire des jeunes filles, augmenta la proportion des *professeurs femmes*; passant de 10% environ avant la guerre à près de 16% dans ces derniers temps.

Auparavant, l'intensité de l'enseignement a été plus favorable; en 1929/30, on comptait *18.7 élèves réguliers par professeur* (non compris les maîtres de religion), cette proportion monta tout récemment à 20.3 et 20.1. Il en ressort donc que la réduction du personnel enseignant en connexion avec l'assainissement financier n'était pas proportionnée au nombre accru entre temps des élèves.

ment 20% aux écoles secondaires de jeunes filles. La proportion des élèves d'écoles réales a diminué graduellement depuis la guerre, par contre, celle des élèves d'écoles secondaires de jeunes filles est en constante augmentation depuis 1924/25; avant la guerre, les progymnases de jeunes filles ne figuraient qu'avec 8% dans le nombre total des élèves d'écoles secondaires.

La proportion des *élèves privés* a augmenté pendant la guerre, elle a été plus tard aussi extraordinairement élevée: plus de 10%, au lieu de 4% avant la guerre. La cause en fut d'une part que la guerre a empêché nombre de jeunes gens de poursuivre leurs études et, d'autre part, en raison des conditions difficiles, beaucoup de jeunes gens n'ont pas pu s'inscrire. Avec l'amélioration des conditions, le nombre des élèves privés diminue; tout récemment, leur proportion n'était plus que de 5%.

terdit l'admission dans les écoles primaires des enfants avant les 6 ans révolus, et cette disposition est de plus en plus rigoureusement interprétée par les écoles. Dans les écoles secondaires, le nombre des élèves de première n'ayant encore pas atteint l'âge de 10 ans à la fin de l'année scolaire diminue en même temps.

Les *naissances non survenues pendant la guerre* ont causé des écarts dans la proportion des groupes d'âges également: celle des élèves de moins de 12 ans recula de 27.1% en 1924/25 à 18.7% en 1927/28, pour monter en 1931/32 à 29.3%, les naissances ayant augmenté après la guerre. La baisse dans la proportion des enfants de moins de 12 ans passa graduellement aux classes d'âge supérieures.

Quant à *l'indigénat* des élèves, le nombre des ressortissants étrangers a reculé, il s'arrêta récemment à 1.7%. La plupart des ci-

toyens étrangers sont originaires des territoires désannexés, ils ont donc le hongrois pour langue maternelle. Les données concernant le lieu de domicile en font aussi foi, en tant que le lieu de domicile de 1.5% des élèves était sur les territoires enlevés à la Hongrie. Cette proportion était encore de 3.1% en 1921/22, elle diminua sans cesse depuis, étant données les nombreuses difficultés inhérentes à l'éducation des élèves hongrois d'en dehors des frontières actuelles dans les écoles de Hongrie.

8. Culte, langue maternelle et connaissance de langues étrangères des élèves.

Dans l'ancienne Hongrie, la proportion des élèves catholiques romains était inférieure de 10% environ à leur *taux dans la population totale*, celle des élèves calvinistes en correspondait à peu près, tandis que celles des élèves luthériens et surtout des israélites le dépassaient. La proportion des élèves israélites était plus du *quadruple* de leur taux dans la population totale, cet état de choses a engendré un immense danger pour la société hongroise, puisque, plus tard, les Israélites ont pu ainsi avoir une proportion de plus en plus grandissante parmi les intellectuels dirigeants du pays; cette circonstance n'a pas dû rester sans effet sur le sort du pays et elle dut amener plus tard — après la guerre et les révolutions — des mesures exceptionnelles (p. ex. «*numerus clausus*» dans les Universités) qui soulevèrent de nouveaux troubles dans la vie sociale. L'effort des Chrétiens tendant à rétablir la proportion équitable des différents cultes aussi dans les écoles servait donc le but d'éliminer les dangers ultérieurs; ce but est sinon atteint, du moins rapproché.

La proportion des élèves *israélites* s'est accrue tout particulièrement pendant la guerre, passant à 25% à la fin des hostilités. Après la guerre, ce taux des élèves israélites recula graduellement à 16%, et puisque dans les écoles secondaires il n'y avait et il n'y a pas aujourd'hui non plus aucune mesure de restriction au point de vue de l'admission, on doit attribuer cette diminution à la baisse de la natalité des Israélites. Cependant, il faut aussi prendre en considération que parmi les élèves de première, la proportion des Israélites a de nouveau augmenté dans ces dernières années, et qu'elle dépasse tout de même *trois fois* le taux des Israélites (5%) dans la population totale, tandis que, parmi les autres cultes, ce sont seulement les élèves luthériens qui ont pu atteindre leur taux général (6%). D'ailleurs, on peut constater depuis la guerre une augmentation dans la proportion des élèves catholiques romains et calvinistes, et une diminution dans celle des élèves luthériens. La proportion des Catholiques romains dans la

Environ $\frac{2}{3}$ des élèves habitent la ville où siège l'école, et 30% les autres villes et communes du territoire actuel du pays. La proportion des premiers a augmenté, car les écoles secondaires admettent en premier lieu des élèves habitant dans la même localité.

Sur la population de 10 à 17 ans, 15% à Budapest, 7—14% dans les grandes villes et en moyenne 3% dans les comitats fréquentaient des écoles secondaires. De tous les élèves d'école secondaire du pays, 31% avaient pour lieu de domicile la capitale Budapest.

population totale est de 65%, celle des Calvinistes de 21%, et celle des habitants d'autres cultes de 3%.

La proportion des élèves israélites est extraordinairement élevée surtout dans les écoles réales et les écoles secondaires de jeunes filles: respectivement 20 et 25%. Dans l'ancienne Hongrie, on avait noté un temps où la proportion des Israélites parmi les élèves d'école réelle côtoyait les 40%. Cette proportion était de 36% pendant la guerre.

Dans les écoles catholiques romaines, 90% des élèves, dans les calvinistes 68%, et dans les luthériennes 42% sont adeptes des cultes respectifs. (Voir tableau 9.)

Les données relatives aux *langues maternelles* (voir tableau 10) n'ont pas une signification aussi étendue pour le territoire actuel que dans l'ancienne Hongrie, où 45% de la population appartenaient aux minorités ethniques. L'ancienne Hongrie comptait entre autres 9 écoles secondaires allemandes, 6 roumaines, 1 serbe et 2 italiennes. Sur le territoire actuel, ce n'est plus que la minorité allemande qui a un poids relatif, et la langue allemande est enseignée dans les écoles secondaires hongroises d'ordinaire dès la classe de 1re. En outre, il existe en Hongrie une école réelle dite du Reich allemand, où l'on enseigne purement en allemand.

Les données sur la *connaissance de langues étrangères* (voir tableau 11) présentaient dans l'ancienne Hongrie un aspect plus favorable que ce n'est pas maintenant le cas, puisqu'une grande partie des élèves avaient autrefois l'occasion d'apprendre la langue des *minorités nationales* respectives. Ainsi, d'entre les élèves de langue maternelle hongroise, $\frac{1}{4}$ savaient aussi l'allemand, 7% le slovaque, 2 ou 3% le roumain, 1.5% le croate ou le serbe, 1 ou 2% l'italien ou d'autres langues. D'après les données d'autrefois, 30% des élèves hongrois parlaient aussi d'autres langues, dernièrement, cette proportion n'est plus que de 20%.

Les nouvelles enquêtes s'informent plus amplement de la connaissance des *langues étrangères modernes*. L'allemand est enseigné

dans les gymnases à partir de la seconde, et dans les autres sortes d'écoles secondaires, à partir de la première. Les réal-gymnases enseignent alternativement le français, l'anglais ou l'italien comme matière obligatoire à partir de la cinquième (49 le français, le reste l'anglais ou l'italien), les écoles réales et les écoles secondaires de jeunes filles le français (d'une façon exceptionnelle l'anglais ou l'italien) à partir de la IIIe. Tout récemment,

9. Les élèves suivant la profession des parents.

La grave situation de l'agriculture et de l'industrie se reflète du fait que la proportion des parents petits propriétaires et patrons industriels a subi une forte diminution. La proportion des parents fonctionnaires et employés de bureau (y compris les officiers) a augmenté comparativement aux temps d'avant-guerre, mais a diminué par rapport aux années venant immédiatement après la guerre. Au contraire, la proportion des parents ministres du culte, professeurs et instituteurs, ainsi que celle des intellectuels (avocats, médecins, etc.) marque une hausse dans les 10 années écoulées. Il est surprenant que les enfants de garçons de bureau et de gens de service figurent avec une proportion bien plus grande qu'auparavant. On pourrait l'expliquer par l'augmentation continue, depuis la fin de la guerre, du nombre des fonctionnaires et garçons de bureau retraités, qui se sont réfugiés des territoires désannexés. (Voir tableau 12.)

Suivant les principaux groupes de professions, nous constatons un recul dans la production du sol et l'industrie, contre une augmentation dans les trois autres groupes. (Voir tableau 13.) Le recul dans la production du sol commença pendant la guerre, et celui dans l'industrie, après. Comparativement à leur *taux dans la population totale*, la production du sol figure avec une proportion fort minime, celle de l'industrie n'est pas non plus satisfaisante (le taux de la production du sol dans la population totale est de 52%, celui de l'industrie de 23%), les autres groupes ont un taux de 4 à 6% dans la population, ainsi le

dans plusieurs gymnases on avait remplacé facultativement le grec par des langues modernes. Parmi les écoles pour garçons, les écoles réales l'emportent sur les autres en ce qui concerne la connaissance de l'allemand, et les gymnases quant à celle du français ou de l'anglais. D'autre part, les écoles pour filles ont sous ce rapport des proportions bien supérieures à celles des écoles pour garçons.

nombre des élèves respectifs le dépasse fortement dans la plupart des cas.

En résumant les données en trois principaux groupes, il en ressort que les parents qui exercent une profession *indépendante* dans la vie économique (propriétaires, artisans, commerçants) s'effacent continuellement, tandis que la proportion des parents *fonctionnaires* (y compris les professions libérales) augmente, et le rôle des parents rentrant dans la catégorie «*personnel auxiliaire*» (ouvriers, commis, garçons de bureau) devient aussi de plus en plus important. De cette sorte, plus de la moitié des élèves appartiennent à la couche médiane, tandis que 30% au groupe des indépendants et 18% à celui du personnel auxiliaire.

Dans les écoles pour jeunes filles, la production du sol et l'industrie ont une proportion singulièrement réduite (7% respectivement 11%), au profit des parents commerçants et intellectuels (26 et 45%). D'une façon générale, les indépendants ayant une meilleure situation économique jouent ici un plus important rôle (jusqu'à concurrence de $\frac{2}{3}$) que le personnel auxiliaire aux prises avec les difficultés d'existence (9%).

La proportion des parents petits propriétaires, ministres du culte, professeurs et instituteurs est la plus élevée dans les gymnases, tandis que celle des patrons industriels et commerçants dans les écoles réales; dans ces dernières, la proportion des parents fonctionnaires l'emporte sur les deux autres types d'école. *Suivant le caractère des écoles*, les enfants de petits propriétaires fréquentent plutôt les écoles confessionnelles, ceux de patrons industriels les écoles d'État, ceux de patrons commerçants les écoles d'État et luthériennes, ceux d'employés de commerce et de fonctionnaires les écoles communales et les enfants de ministres du culte, de professeurs et d'instituteurs les écoles protestantes.

10. Les élèves suivant les classes.

Le nombre des élèves diminue graduellement vers les classes supérieures. Cette diminution est particulièrement notable entre les classes de IVe et V^e, en raison de la sélection qu'on y opère. La dénatalité constatée pendant la guerre a amené un changement sous ce rapport, puisque le nombre des élèves de 1re diminua entre 1925/26 et 1927/28; ce recul constant fut remplacé entre 1928/29 et

1930/31 par un fort progrès, le nombre des naissances ayant gonflé après la guerre. Nous observons pour les deux dernières années scolaires un nouveau recul, dû d'une part à la rechute des naissances et, d'autre part, à l'aggravation continue de la situation économique et sociale.

Les circonstances signalées tout à l'heure ont troublé à partir de 1926/27 l'ordre de di-

minution vers les classes supérieures et elles ont généralement amené des changements dans les proportions des classes. (Voir tableau 14.) En ne prenant pas en considération les élèves retardés dans leurs études, l'effet de la dénatalité pendant la guerre devra durer jusqu'en 1936/37 ; c'est dans cette année scolaire-là que la génération née pendant la guerre va terminer ses études secondaires.

Les quatre classes supérieures comprennent maintenant une fraction plus importante des élèves qu'avant la guerre ; en 1913/14, les quatre classes supérieures comptaient 31% de tous les élèves, contre 36% aujourd'hui, signe indéniable de la volonté des élèves de faire plus nombreux toutes les classes de l'école secondaire.

Prenant pour base la moyenne de cinq années scolaires, on constate que 55% des anciens élèves de Ire ont parachevé leurs études jusqu'à la huitième

11. Le résultat d'études.

Comparativement à l'époque d'avant-guerre et à celle du lendemain de la guerre, les données indiquant le résultat d'études des élèves montrent une amélioration. (Voir tableau 16.) C'est particulièrement la proportion des élèves ayant obtenu généralement de bons points, dont l'augmentation s'avère continuelle. La mention insuffisante diminue de plus en plus ; quoique la proportion de ceux qui ont échoué d'une seule matière ait aug-

12. Choix de carrière des élèves réguliers ayant achevé la classe de IVe.

Après avoir achevé la classe de IVe, $\frac{3}{4}$ environ des élèves continuent leurs études dans les écoles secondaires, et plus de $\frac{1}{10}$ dans les écoles d'autre genre ; la proportion de ceux qui embrassent un métier quelconque (industriel surtout) ou rentrent dans la maison paternelle dépasse $\frac{1}{10}$; pour le reste, la vocation demeure inconnue. (Voir tableau 17.) Parmi les jeunes filles, la proportion de celles qui poursuivent leurs études ailleurs ou retournent chez elles est plus élevée (9.7%) que parmi les garçons.

13. Les bacheliers.

L'examen de baccalauréat date dans les gymnases depuis 1851, et dans les écoles réales depuis 1875. Les gymnases pour jeunes filles ont été créés dès le début de ce siècle, les réal-gymnases en 1924/25, les lycées et collèges pour jeunes filles en 1926/27, ainsi, jusqu'aux temps les plus récents, il existait en Hongrie 6 sortes d'examens de baccalauréat, donnant accès à chaque école supérieure (sauf en ce qui concerne les baccalauréats subis dans les collèges de jeunes filles qui ne qualifient pas leurs titulaires aux Universités et à l'École polytechnique, de sorte que les données ci-dessous ne les concernent pas non plus).

Le nombre des élèves reçus aux baccalauréats (voir tableau 18) a commencé à prendre un vigoureux essor dès les années 90 du siècle dernier, il a dépassé pendant la guerre, dans l'ancienne Hongrie, les six mille, en raison du grand nombre des dits «bacheliers

de guerre» (faveur accordé aux jeunes gens mobilisés). Après la guerre, sur le territoire actuel, l'effectif annuel des nouveaux bacheliers a été supérieur à quatre mille, à cause des candidats démobilisés passant l'examen après coup. Plus tard, on constata une diminution, mais les années scolaires 1925/26 à 1931/32 dénotent déjà un fort accroissement du nombre des bacheliers, dû, d'une part au chiffre élevé des naissances à la veille de la guerre et, d'autre part, au désir des jeunes gens d'avoir une scolarité supérieure. Par contre, en raison de la dénatalité observée aux années de guerre, un courant de reflux commença à partir de 1932/33, qui ne doit prendre fin qu'en 1935/36.

La proportion des élèves ayant cessé de fréquenter les classes est la plus importante au seuil de la cinquième, en tant que 20.3% des élèves réguliers et 17.0% de tous les élèves de IVe renoncent à ce mi-grade à avancer vers les classes supérieures. Dans la seconde, la diminution par rapport à la classe précédente se chiffre par 10.1% pour l'ensemble des élèves réguliers et privés, et dans la sixième par 8.1%. Pour le reste des classes, la proportion de la diminution est moins forte ; le minimum : 3.7% est observé dans la huitième.

Le nombre des classes distinctes dans toutes les écoles secondaires de Hongrie était de 1.255, celui des classes parallèles de 322 (20.4%), donc le nombre total des classes s'éleva à 1.577.

La proportion des élèves privés est la plus importante dans la classe de Ire et dans les deux classes supérieures (voir tableau 15) ; elle est due aux difficultés du commencement dans la première, aux exigences scolaires accrues, ainsi qu'aux graves conditions d'existence quant aux deux classes supérieures. Le nombre des classes distinctes dans toutes les écoles secondaires de Hongrie était de 1.255, celui des classes parallèles de 322 (20.4%), donc le nombre total des classes s'éleva à 1.577.

Par rapport aux années antérieures, la proportion de ceux qui continuent leurs études dans d'autres sortes d'écoles ou choisissent immédiatement une profession, a diminué ; cette dernière circonstance doit être attribuée à la stagnation de la vie industrielle et aux mauvaises possibilités de gagne-pain. L'augmentation de la proportion de ceux rentrant dans la maison paternelle est en rapport étroit avec cet état de choses-là.

Par rapport aux années antérieures, la proportion de ceux qui continuent leurs études dans d'autres sortes d'écoles ou choisissent immédiatement une profession, a diminué ; cette dernière circonstance doit être attribuée à la stagnation de la vie industrielle et aux mauvaises possibilités de gagne-pain. L'augmentation de la proportion de ceux rentrant dans la maison paternelle est en rapport étroit avec cet état de choses-là.

Parmi les candidats présentés au baccalauréat (voir tableau 19), 85 ou 86% sont d'ordinaire reçus,

10 ou 11% doivent passer un examen correctif, le reste, un examen de répétition. Les données ci-dessous ne concernent naturellement que les élèves reçus au baccalauréat.

Avant la guerre, la proportion des bacheliers était fort minime, elle monta à 10% pendant la guerre, pour s'élever à 22.4% en 1931/32. Un dixième des jeunes filles passent le baccalauréat, en qualité surtout d'élèves privées, dans les écoles pour garçons. Les années dernières signalent un accroissement dans leur proportion.

Sur tous les bacheliers, 23.1% ont été reçus aux gymnases, 47.3% aux réal-gymnases, 11.2% aux écoles réales et 18.3% aux écoles secondaires de jeunes filles. Le nombre des bacheliers d'école réelle a considérablement diminué dans ces dernières années ; par contre, le nombre des bacheliers reçus dans les écoles secondaires de jeunes filles a fortement augmenté. De ces dernières, il revient 65% aux gymnases de jeunes filles et 35% aux lycées de jeunes filles. Les gymnases de jeunes filles fournissent d'ailleurs la preuve d'un vigoureux essor.

Parmi les bacheliers, 57.5% étaient adeptes du culte catholique romain, 18.5% du culte calviniste, 6.8% du culte luthérien, 15.1% du culte israélite, et 2.1% d'autres cultes. On constate une augmentation des bacheliers catholiques romains et calvinistes, et un recul pour les bacheliers des deux autres religions. La proportion des Israélites est bien plus grande parmi les jeunes filles (30.0% en 1929/30 et 24.0% en 1932/33) que parmi les garçons (12.8% dans la dernière année scolaire).

A partir de 1931/32, on avait ouvert, à côté des trois notes indiquant naguère le résultat du baccalauréat, une nouvelle : la «mention très honorable». Ainsi, en 1932/33, les bacheliers étaient reçus respectivement avec la mention : très honorable, 6.8% ; très bien, 11.7% ; bien, 27.0% ; et passable, 54.5%. Les notes obtenues par les bacheliers : 11.4% avec la mention très honorable, 17.1% très bien, et 34.6% bien, sont plus favorables que celles des garçons. Parmi les écoles secondaires pour garçons, les résultats obtenus dans les gymnases l'emportent sur les autres, toute-

14. La proportion des élèves d'écoles secondaires et celle des habitants ayant achevé un certain nombre de classes d'école secondaire, par rapport à la population totale. Comparaison internationale.

Le nombre des élèves d'école secondaire est en augmentation non seulement en Hongrie, mais dans tous les pays civilisés, ce qui se trouve en rapport étroit avec les exigences d'aptitude croissantes. Une surproduction intellectuelle en est le résultat.

1° La comparaison du nombre des élèves fréquentant les écoles secondaires avec la population d'âge correspondant (voir tableau 21) rend évident cette grande différence qui existait sous ce rapport dans l'ancienne Hongrie et qui existe aujourd'hui dans la Hongrie actuelle, différence qui peut être comptée en faveur de cette dernière. Sur le territoire actuel, 49% des habitants âgés de 10—13 ans

fréquentaient en 1920/21 les quatre classes inférieures des écoles secondaires, et 30% des 14—17 ans les quatre classes supérieures ; dans l'ancienne Hongrie, en 1910/11, ces deux proportions étaient respectivement de 33 et 16%.

En combinant les résultats du baccalauréat avec le culte des bacheliers, il apparaît que les Luthériens ont la plus haute proportion parmi les bacheliers reçus avec la mention très honorable (8.0%), les Israélites parmi ceux reçus avec la mention très bien (18.6%), et ce sont également ces deux religions qui détiennent les premières places parmi les bacheliers reçus avec la mention bien.

Les données sur le choix de carrière des bacheliers (voir tableau 20) montrent une diminution des jeunes gens désireux de continuer leurs études dans les écoles supérieures ; en 1913/14, leur proportion était de 80% dans l'ancienne Hongrie, tandis que sur le territoire actuel, tout récemment, elle n'est plus que de $\frac{2}{3}$. La proportion de ceux qui se destinent aux Facultés de théologie, de droit et de philosophie a augmenté, celle des jeunes gens choisissant les Facultés de médecine, d'ingénieur, d'agriculture, d'économie politique et autres, a diminué. Ceux qui désirent poursuivre leurs études dans d'autres écoles (écoles normales primaires, écoles professionnelles), ainsi que ceux qui choisissent immédiatement un métier pour gagner leur pain, puis ceux rentrant dans la maison paternelle, et ceux encore indécis, figurent maintenant avec de plus grandes proportions qu'auparavant. — Parmi les bacheliers, il y a moins qui tendent aux écoles supérieures (48%) que parmi les bacheliers (74%) ; la proportion des bacheliers est la plus élevée dans le nombre de ceux qui se destinent aux Facultés de philosophie, de médecine et de pharmacie (respectivement 43, 22 et 56%). Des bacheliers embrassant immédiatement un métier lucratif, le nombre des jeunes filles est insignifiant, par contre, ceux qui, après le baccalauréat, retournent à leur famille se recrutent, à peu d'exceptions près, parmi les jeunes filles.

2° Le recensement de la population expose

des données concernant les habitants ayant achevé un certain nombre de classes d'école de degré moyen (y compris les écoles primaires supérieures, les écoles moyennes supérieures de commerce, les écoles normales primaires, etc.); quoiqu'il n'en ressorte pas clairement combien d'habitants eussent achevé des écoles secondaires proprement dites, notre estimation permet de constater tout de même que parmi les habitants ayant achevé les quatre classes inférieures, la proportion de ceux ayant autrefois fréquenté des écoles secondaires doit être de 30 ou 40 %, et parmi ceux ayant achevé 6 ou 8 classes, de 50 ou 60 %. Notre relevé (voir tableau 22) composé suivant une autre méthode justifie à peu près ce qui ressort du tableau 21. Ici, ce qui frappe les yeux, c'est tout au plus l'accroissement minime des habitants qui ont achevé les 6 classes seulement, fort compréhensible d'ailleurs, vu que les certificats d'études sur 6 ou 7 classes secondaires ne qualifient plus guère leurs titulaires à des emplois quelconques.

Quoique, d'après le recensement, le nombre des habitants détenteurs d'un diplôme des Hautes Études ait diminué entre 1920 et 1930, on ne le doit cependant attribuer qu'au changement de méthode dans le dernier recensement quant à la documentation sur la scolarité supérieure.

Cet écart ne touche pas d'ailleurs le nombre des personnes ayant achevé les 8 classes d'école secondaire, lequel (en y comprenant les étudiants) se chiffrait en 1920, par rapport à la population d'âge respectif, par 67·7⁰/₀₀ pour le sexe masculin, par 15·5⁰/₀₀ pour le sexe féminin, et par 40·3⁰/₀₀ comparative-ment à l'ensemble de la population respective, tandis qu'en 1930, les proportions étaient respectivement de 73·3, 20·3 et 45·9⁰/₀₀. Malgré le chiffre de population accru de 1930, la proportion des habitants ayant entièrement terminé les écoles secondaires a donc augmenté, tout particulièrement dans la population féminine.

Dans le tableau 22, les données des habitants ayant un degré d'instruction supérieur ne figurent pas parmi les personnes d'un degré d'instruction inférieur; il est cependant naturel que les habitants ayant achevé les 6 classes de l'école secondaire possèdent en même temps les certificats d'études de 4 classes, et ils pourraient être compris aussi dans la masse de ces derniers; c'est le même cas pour les habitants

ayant achevé les 8 classes d'école secondaire: ils grossissent le nombre de ceux qui ont achevé les 4 et 6 classes de la même sorte d'école. Dans ce cas, il s'agit de multiple emploi: les anciens étudiants d'école supérieure figurent également dans les 3 groupes précédents (habitants ayant achevé les 8, 6 et 4 classes d'école secondaire), les bacheliers dans les 2 groupes précédents (habitants ayant achevé les 6 et 4 classes d'école secondaire), enfin la population ayant achevé les 6 classes d'école secondaire dans le groupe de ceux ayant terminé les 4 classes. Pour compléter les données mentionnées, notons que, suivant cette dernière méthode, il y avait sur mille habitants

		population 4 classes	ayant achevé 6 classes
en 1920	hommes	122·3	77·2
	femmes	95·9	27·0
	ensemble	108·6	50·9
en 1930	hommes	143·5	82·3
	femmes	117·0	32·6
	ensemble	127·6	56·6

Ces nombres proportionnels sont donc bien plus élevés, et ils répondent mieux à l'élucidation de la question des divers degrés d'instruction que le tableau 22.

3° En comparant les données hongroises à celles des autres États européens, on arrive de cette façon aussi à des résultats favorables quant à la Hongrie. (Voir tableau 23.) En raison du régime scolaire différant d'un pays à l'autre, notre comparaison ne doit pas être entièrement irréprochable, elle indique tout de même que l'enseignement secondaire est très développé et intensif en Hongrie, car, suivant les proportions de ce tableau, la Hongrie peut à juste titre se ranger parmi les pays les plus civilisés et les plus développés au point de vue de l'instruction publique.

Les proportions basses de l'Allemagne, des Pays-Bas et de l'Italie pourraient être surprenantes si l'on ne songeait pas à cette circonstance que, dans les deux premiers pays, les écoles secondaires sont en partie suppléées par d'autres genres d'établissements d'enseignement (écoles professionnelles, écoles primaires supérieures), et que dans le troisième pays, les classes d'âge jeunes se sont tout récemment accrues, entraînant la diminution de la proportion par rapport à la population totale.

Par ailleurs, comparées aux chiffres d'il y a 10 ans, les données signalées conduisent au résultat que le nombre des élèves d'écoles secondaires a augmenté avec de grandes proportions dans la plupart des pays.

II.

STATISZTIKAI TÁBLÁK.

Tableaux statistiques.

1. A középiskolák fontosabb adatai az 1865/66—1919/20. tanévekben.* — Données principales des écoles secondaires dans les années scolaires de 1865/66 à 1919/20.*

Table with columns for 'Tanév Années scolaires' and 'Nombres des élèves'. It contains a large grid of data for each year from 1865/66 to 1919/20, detailing student numbers in various categories.

* A felsőbb leányiskolák adatai nélkül. — Sans les données relatives aux écoles moyennes supérieures de jeunes filles.
1) Az óraadó hitoktatók nélkül. — Non compris les maîtres de religion enseignant dans l'école respective.

2. A középiskolák fontosabb adatai a megmaradt és elszakított területek szerint az 1899/900—1913/14. tanévekben.* — Données principales des écoles secondaires suivant les territoires laissés à la Hongrie et enlevés à celle-ci dans les années scolaires de 1899/900 à 1913/14.*

Table titled 'Magyarország — Hongrie' showing data for 'Territoires annexés' (Ausztriához, Cseh-Szlovákiához, Jugoszláviához, Romániához, Olaszországhoz) and 'Territoires enlevés' (Ausztriához, Cseh-Szlovákiához, Jugoszláviához, Romániához, Olaszországhoz).

* A felsőbb leányiskolák adatai nélkül. — Sans les données relatives aux écoles moyennes supérieures de jeunes filles.
1) Adatok nincsenek. — Données manquantes.

3. A sikeres érettségi vizsgát tett tanulók vallás szerint az 1909/10—1932/33. tanévekben. — Elèves ayant subi avec succès l'examen de baccalauréat suivant la religion dans les années scolaires 1909/10—1932/33.

Table with columns for 'Tanév Années scolaires' and 'százalék — pour cent'. It shows the percentage of students who passed the baccalauréat exam by religion (e.g., Roman Catholic, Greek Catholic, Reformed, etc.) for each year from 1909/10 to 1932/33.

1) Az adatok 1917/18-ig Magyarország régi területére, 1918/19-től kezdve mai területére vonatkoznak. — Les données se rapportent jusqu'à 1917/18 au territoire ancien et à partir de 1918/19 au territoire actuel de la Hongrie.

4. A sikeres érettségi vizsgát tett tanulók száma az érettségi bizonyítvány fokozata szerint százalékban az 1909/10—1932/33. tanévekben. — Nombre des élèves ayant subi avec succès l'examen de baccalauréat suivant la mention du certificat de baccalauréat en pour cent dans les années scolaires 1909/10—1932/33.

Table with columns for 'Tanév Années scolaires' and 'százalékban — en pour cent'. It shows the number of students who passed the baccalauréat exam with different grades (e.g., 'Kiváló', 'Jó', 'Elégedes') as a percentage of the total for each year from 1909/10 to 1932/33.

1) Az adatok 1917/18-ig Magyarország régi területére, 1918/19-től kezdve mai területére vonatkoznak. — Les données se rapportent jusqu'à 1917/18 au territoire ancien et à partir de 1918/19 au territoire actuel de la Hongrie.

5. A középiskolák száma jelleg szerint az 1920/21—1932/33. tanévekben. — Nombre des écoles secondaires suivant le caractère dans les années scolaires de 1920/21 à 1932/33.

Table with columns for 'Tanév — Années scolaires' (1920/21 to 1932/33) and various school types: 'A gimnáziumok — Gymnases', 'A reál-gimnáziumok — Réal-gymnases', 'A reáliskolák — Ecoles réales', and 'A leányközépiskolák — Établissements d'enseignement secondaire de jeunes filles'. It includes sub-categories like 'Állami — D'Etat', 'Közégségi — Communales', 'Római katolikus — Catholiques romains', etc.

6. A középiskolák fontosabb adatai iskolanemek szerint az 1920/21—1932/33. tanévekben. — Données principales des écoles secondaires suivant le genre d'école dans les années scolaires de 1920/21 à 1932/33.

Detailed table showing student numbers and success rates for different school types: 'Gimnáziumok — Gymnases', 'Reál-gimnáziumok — Réal-gymnases', 'Reáliskolák — Ecoles réales', and 'Leányközépiskolák — Établissements d'enseignement sec. de jeunes filles'. It breaks down data by 'Tanév — Années scolaires' and 'Iskolák — Ecoles'.

1) Az óraadó hitoktatók nélkül. — Non compris les maîtres de religion enseignant dans l'école respective.

7. A középiskolák fontosabb adatai intézetenként az 1910/11., 1924/25. és az 1932/33. tanévekben. — Données principales des écoles secondaires par établissements d'enseignement dans les années scolaires 1910/11, 1924/25 et 1932/33.

Table showing data by institution: 'Fiúközépiskolák — Ecoles secondaires de garçons', 'Kis. katolikus — Royaux catholiques', 'Közégségi — Communales', 'Római katolikus — Catholiques romains', 'Református — Calvinistes', and 'Ág. h. evangélikus — Luthériens'. Columns include school name, location, and student numbers for various years.

2) D'application. — 3) Annexée à l'école normale de rabbins. — 4) Bénédictin. — 5) Cistercien. — 6) Piariste. — 7) De l'ordre des Prémontrés. — 8) De la Société de Jésus. — 9) XI. század. — 10) 1670 körül. — 11) 1670 körül. — 12) XVI. század végén. — 13) XVI. század elején. — 14) XVI. század II. fele. — 15) XVI. század II. fele. — 16) A magas létszámot a más iskolából ide utasított érettségizők idézik elő. — Le nombre élevé est causé par les bacheliers y désignés d'autres écoles.

Table with columns for school name, location, and years from 1910/11 to 1932/33. Rows include Reáliskolák (Real schools) like Budapest VII. ker., Cegléd, and others. Columns are grouped into 'Az iskolák neve, jellege, székhelye', 'A tanulóknak száma', and 'A sikeres érettségi vizsgát tett tanulók száma'.

1) Bénédiclin. — *) Cistercién. — *) Piariste. — *) De l'ordre des Prémontrés. — *) Franciscain. — *) Archiepiscopal. —
7) A magas létszámot a más iskolákból ide utasított érettségizők idézik elő. — Le nombre élevé est causé par les bacheliers y désignés d'autres écoles.

Table with columns for school name, location, and years from 1910/11 to 1932/33. Rows include Reáliskolák (Real schools) like Budapest VII. ker., Debrecen, and others. Columns are grouped into 'Az iskolák neve, jellege, székhelye', 'A tanulóknak száma', and 'A sikeres érettségi vizsgát tett tanulók száma'.

1) XVII. század eleje. — Début du XVIIe siècle. — *) D'application. — *) A magas létszámot a más iskolákból ide utasított érettségizők idézik elő. — Le nombre élevé est causé par les bacheliers y désignés d'autres écoles.

Az iskolák neve, jellege, székhelye — Genre, caractère et siège des écoles	Az iskolák — Ecoles		A tanulók száma — Nombre des élèves dans les classes									A sikeres érettségiző vizsgát tett tanulók száma — Nombre des élèves ayant subi avec succès l'examen de baccalauréat					
	Alapítási éve — Année de fondation	száma 1902/03-ban — Nombre en 1902/03	A rendes és helyettes tanárok száma — Nombre des professeurs titulaires et suppléants			az I-IV. — Ire à IVe			az V-VIII. — Ve à VIIIe			az összes (I-VIII) — totales (Ie à VIIIe)			1910/11	1924/25	1932/33
			1910/11	1924/25	1932/33	1910/11	1924/25	1932/33	1910/11	1924/25	1932/33						
(Reáliskolák — Ecoles réelles)																	
Községi — Communales																	
Budapest (IV. ker.)	1851	1	24	29	412	456	362	135	314	245	547	770	607	17	58	48	
" (VIII. ker.)	1871	1	21	24	384	430	379	143	193	158	527	623	537	29	29	27	
Esztergom	1856	1	13	15	232	217	184	49	78	79	281	295	263	10	14	16	
Összesen — Total		3	58	68	1.028	1.103	925	327	585	482	1.355	1.688	1.407	56	101	91	
Egyesületi — De Sociétés																	
Budapest (VII. ker.)	1916	1	—	12	—	228	235	—	60	84	—	288	319	—	7	14	
Reáliskolák összesen — Ecoles réelles au total		18	266	361	4.357	5.546	4.586	1.433	2.800	2.418	5.790	8.346	7.004	329	608	632	
Fiúközépiskolák összesen — Ecoles secondaires de garçons au total		121	1.586	2.156	24.206	32.741	32.618	11.777	17.691	19.026	35.933	50.432	51.644	2.632	3.969	4.935	
Leányközépiskolák* — Ecoles secondaires de jeunes filles*																	
Leánygimnáziumok — Gymnases de jeunes filles																	
Állami — D'Etat																	
Budapest (VI. ker.)	1905	1	30	38	363	459	578	292	294	391	655	753	969	33	56	112	
Győr	1917	1	—	19	—	278	288	—	72	96	—	350	384	—	13	33	
Sopron	1916	1	—	17	—	189	162	—	58	52	—	247	214	—	11	19	
Összesen — Total		3	30	74	363	926	1.028	292	424	539	655	1.350	1.667	33	80	164	
Községi — Communaux																	
Budapest (IV. ker.)	1905	1	34	26	263	366	339	340	192	176	603	558	515	23	36	41	
Székesfehérvár	1915	1	—	18	—	324	317	—	94	92	—	418	409	—	16	25	
Összesen — Total		2	34	44	263	690	666	340	286	268	603	976	924	23	52	66	
Római katolikus — Catholiques romains																	
Budapest (I. ker. Redemptoris)	1922	1	—	12	—	165	220	—	44	105	—	209	325	—	—	26	
" (II. ker. Orsolyarendi) ¹⁾	1928	1	—	11	—	—	182	—	—	73	—	—	255	—	—	28	
" (IV. ker. Angolkisasszonyok) ²⁾	1918	1	—	16	—	255	254	—	146	181	—	401	435	—	23	56	
" (VIII. ker. «Sacré Coeur»)	1914	1	—	17	—	187	262	—	95	165	—	282	427	—	18	32	
" (IX. ker. Istenszeretetleányai) ⁴⁾	1930	1	—	3	—	—	111	—	—	—	—	—	111	—	—	—	
Eger (Angolkisasszonyok) ³⁾	1916	1	—	14	—	194	155	—	54	74	—	248	229	—	11	27	
Esztergom (Irgalmas nővérek) ⁵⁾	1930	1	—	5	—	—	126	—	—	—	—	—	126	—	—	—	
Kecskemét (Angolkisasszonyok) ³⁾	1917	1	—	12	—	177	135	—	63	61	—	240	196	—	15	16	
Pécs («Miaasszonyokról» nevezett rendi) ⁴⁾	1916	1	—	15	—	233	271	—	100	113	—	333	384	—	21	27	
Sopron (Orsolyarendi) ³⁾	1913	1	—	11	—	87	105	—	22	62	—	109	167	—	8	13	
Összesen — Total		10	—	116	—	1.298	1.821	—	624	834	—	1.822	2.655	—	96	235	
Református — Calvinistes																	
Debrecen	1913	1	—	18	—	412	425	—	96	191	—	508	616	—	26	67	
Miskolc	1916	1	—	21	—	369	353	—	118	142	—	487	495	—	16	26	
Összesen — Total		2	—	39	—	781	778	—	214	333	—	995	1.111	—	42	93	
Ág. h. evangélikus — Luthériens																	
Nyiregyháza	1917	1	—	14	—	176	157	—	60	108	—	236	265	—	12	27	
Israelita — Israélites																	
Budapest (VII. ker.)	1919	1	—	26	—	386	425	—	198	236	—	584	661	—	29	50	
Egyesületi — De Sociétés																	
Budapest (IV. ker.)	1896	1	22	26	296	290	396	245	174	191	541	464	587	24	34	69	
Kaposvár	1918	1	—	13	—	187	190	—	71	103	—	258	293	—	—	33	
Összesen — Total		2	22	39	296	477	586	245	245	294	541	722	880	24	34	102	
Magán — Privés																	
Pestszenterzsébet (Kalmár Itona-féle)	1931	1	—	5	—	—	27	—	—	10	—	—	37	—	—	—	

* A leányközépiskolák alapítási éve azt az időpontot tünteti fel, amikor középiskolává alakultak. Az iskolák egy része ugyanis előzően mint felsőbb leányiskola vagy polgári iskola működött. — L'année de fondation des écoles secondaires de jeunes filles indique la date où elles se transformèrent en écoles secondaires. C'est qu'une partie de ces écoles fonctionnaient auparavant comme écoles moyennes supérieures ou écoles bourgeoises.

¹⁾ Redemptoristes. — ²⁾ Ursulines. — ³⁾ Dames Anglaises. — ⁴⁾ Filles de la charité divine. — ⁵⁾ Soeurs de St. Vincent de Paul. — ⁶⁾ Chanoinesses de Notre Dame.

Az iskolák neve, jellege, székhelye — Genre, caractère et siège des écoles	Az iskolák — Ecoles		A tanulók száma — Nombre des élèves dans les classes									A sikeres érettségiző vizsgát tett tanulók száma — Nombre des élèves ayant subi avec succès l'examen de baccalauréat					
	Alapítási éve — Année de fondation	száma 1902/03-ban — Nombre en 1902/03	A rendes és helyettes tanárok száma — Nombre des professeurs titulaires et suppléants			az I-IV. — Ire à IVe			az V-VIII. — Ve à VIIIe			az összes (I-VIII) — totales (Ie à VIIIe)			1910/11	1924/25	1932/33
			1910/11	1924/25	1932/33	1910/11	1924/25	1932/33	1910/11	1924/25	1932/33						
Leánygimnáziumok összesen — Gymnases de jeunes filles au total																	
	22		86	357	932	4.734	5.478	877	1.951	2.622	1.799	6.685	8.100	80	346	727	
Leányliceumok — Lycées de jeunes filles																	
Állami — D'Etat																	
Békéscsaba	1917	1	—	12	—	180	181	—	62	81	—	242	262	—	7	21	
Budapest (VII. ker.)	1918	1	—	32	—	275	—	60	117	—	60	392	—	11	19		
Mezőtúr	1916	1	—	12	—	197	157	—	64	73	—	261	230	—	13	22	
Szeged	1916	1	—	18	—	316	317	—	147	176	—	463	493	—	29	32	
Szolnok	1930	1	—	2	—	—	113	—	—	—	—	113	—	—	—		
Szombathely	1917	1	—	11	—	173	231	—	66	78	—	239	309	—	18	14	
Ujpest	1919	1	—	14	—	203	200	—	94	109	—	297	309	—	19	26	
Összesen — Total		7	—	101	—	1.069	1.474	—	493	634	—	1.562	2.108	—	97	134	
Községi — Communaux																	
Budapest (I. ker.)	1916	1	—	30	—	372	360	—	199	261	—	571	621	—	31	67	
" (V. ker.)	1918	1	—	13	—	183	185	—	168	131	—	351	316	—	35	36	
" (VIII. ker.)	1917	1	—	26	—	272	355	—	214	300	—	486	655	—	43	66	
Összesen — Total		3	—	69	—	827	900	—	581	692	—	1.408	1.592	—	109	169	
Római katolikus — Catholiques romains																	
Budapest (I. ker. «Notre Dame de Slon»)	1930	1	—	4	—	—	75	—	—	10	—	—	85	—	—	—	
Debrecen («Miaasszonyokról» nev. rendi) ¹⁾	1926	1	—	11	—	—	186	—	—	94	—	—	280	—	—	—	
Nyiregyháza (Angolkisasszonyok) ²⁾	1930	1	—	5	—	—	102	—	—	—	—	—	102	—	—	—	
Összesen — Total		3	—	20	—	—	363	—	—	104	—	—	467	—	—	—	
Református — Calvinistes																	
Budapest (II. ker.)	1916	1	—	13	—	186	295	—	67	166	—	253	461	—	12	35	
Hódmezővásárhely	1930	1	—	4	—	—	131	—	—	—	—	—	131	—	—	—	
Kecskemét	1927	1	—	8	—	—	124	—	—	48	—	—	172	—	—	—	
Összesen — Total		3	—	25	—	186	550	—	67	214	—	253	764	—	12	55	
Ág. h. evangélikus — Luthériens																	
Köszeg	1916	1	—	16	—	130	80	—	44	44	—	174	184	—	15	12	
Egyesületi — De Sociétés																	
Nagykanizsa	1931	1	—	6	—	—	44	—	—	37	—	—	81	—	—	—	
Magán — Privés																	
Budapest (I. ker. Domokos Lászlóné-féle)	1929	1	—	13	—	—	78	—	—	—	—	—	78	—	—	—	
" (V. ker. Dr. Lázár Piroska-féle)	1916	1	—	8	—	29	44	—	17	37	—	46	81	—	—	14	
" (V. ker. Szekeres Margit-féle)	1921	1	—	10	—	83	100	—	43	82	—	126	182	—	—	15	
" (VI. ker. Dr. Bajuszné-féle)	1931	1	—	9	—	—	65	—	—	41	—	—	106	—	—	10	
" (VI. ker. Dr. Málnai-féle)	1916	—	—	—	—	98	—	—	58	—	—	156	—	—	—	—	

8. A nyilvános és magántanulók nem szerinti, az összes tanulók vallása és anyanyelve. — Les élèves réguliers et privés suivant le sexe; religion et langue maternelle des élèves totaux.

Table with columns for school type (Az iskolák neve, tanév), gender (Nyilvános tanulók, Magántanulók), and religion/language (vallás szerint, anyanyelv szerint). Rows include Flúközpiskolák, Leányközpiskolák, and Flú- és leányközpiskolák együtt.

9. A tanulók nyelvtudása és kormegoszlása. — Répartition des élèves par connaissance de langues étrangères et par âge.

Table with columns for school type (Az iskolák neve, tanév) and age groups (kor szerint). Rows include Flúközpiskolák, Leányközpiskolák, and Flú- és leányközpiskolák együtt.

10. A tanulók tanulmányi eredménye, honossága és szüleinél lakóhelye. — Résultats d'études, indigénat des élèves et lieu de domicile de leurs parents.

Table with columns for school type (Az iskolák neve, tanév), study results (tanulmányi eredménye), honors (közül), and parents' domicile (szüleinél lakóhelye). Rows include various secondary schools for boys and girls.

11. A tanulók szüleinél foglalkozása szerint. — Les élèves suivant la profession de leurs parents.

Table with columns for school type (Az iskolák neve, tanév) and parents' profession (A tanulók szüleinél foglalkozása). Rows include various secondary schools for boys and girls.

1) Az adatokat az 1927/28. és az 1928/29. tanévben I. a «Kereskedelem és hitel» csoportjánál. — 2) Voir les données pour les années scolaires 1927/28 et 1928/29 dans les colonnes «Commerce et crédit».

12. A nyilvános és magántanulók nem szerint; az összes tanulók vallása és anyanyelve. — Les élèves réguliers et privés suivant le sexe; religion et langue maternelle des élèves totaux.

Table with columns for school name, enrollment type (public/private), gender, and religion. Rows are categorized by grade level (I, IV, V, VIII) and total students.

13. A tanulók nyelvtudása és kormegoszlása. — Répartition des élèves par connaissance de langues étrangères et par âge.

Table showing foreign language proficiency and age distribution. Columns include language type (Hungarian, French, English, etc.) and age groups (9-20). Rows are categorized by grade level (I, IV, V, VIII) and total students.

(12.) A nyilvános és magántanulók nem szerint; az összes tanulók vallása és anyanyelve. — Les élèves réguliers et privés suivant le sexe; religion et langue maternelle des élèves totaux.

Table with columns for school name/class, gender, enrollment numbers, and religious/mother tongue distribution. Includes sub-sections for Realgymnasiums, Realschools, and Secondary Schools.

(13.) A tanulók nyelvtudása és kormegoszlása. — Répartition des élèves par connaissance de langues étrangères et par âge.

Table showing foreign language proficiency and age distribution of students. Columns include language types (French, English, etc.) and age groups (9-20 years).

(12.) A nyilvános és magántanulók nem szerint; az összes tanulók vallása és anyanyelve. — Les élèves réguliers et privés suivant le sexe; religion et langue maternelle des élèves totaux.

Table with columns for school type, gender, and various religious and linguistic categories. Rows include data for different years (1927/28 to 1932/33) and age groups (II to VIII).

(13.) A tanulók nyelvtudása és kormegoszlása. — Répartition des élèves par connaissance de langues étrangères et par âge.

Table showing foreign language proficiency and age distribution. Columns include language types (e.g., French, English, Latin) and age groups (9-20). Rows list years from 1927/28 to 1932/33.

Table with columns for school name, student status (regular/private), and various demographic and religious categories. Rows include secondary schools (LEÁNYKÖZÉPISKOLÁK) and girls' high schools (Leányliceumok).

Table showing foreign language proficiency and age distribution of students. Columns include language types (Hungarian, French, English, etc.) and age groups (9-20). Rows correspond to the same school categories as in table 12.

(12.) A nyilvános és magántanulók nem szerint; az összes tanulók vallása és anyanyelve. — Les élèves réguliers et privés suivant le sexe; religion et langue maternelle des élèves totaux.

Table with columns for school name, type, and year, and rows for various grade levels (VIII to VI) and total statistics. It includes sub-sections for public and private students, and a detailed breakdown by religion and mother tongue.

(13.) A tanulók nyelvtudása és kormegoszlása. — Répartition des élèves par connaissance de langues étrangères et par âge.

Table showing foreign language proficiency and age distribution. It includes a detailed breakdown by language (French, English, etc.) and age groups (9-20 years), with separate sections for girls' schools and secondary schools.

(12.) A nyilvános és magántanulók nem szerint; az összes tanulók vallása és anyanyelve. — Les élèves réguliers et privés suivant le sexe; religion et langue maternelle des élèves totaux.

Table with columns for school type, gender, and religion. Rows include categories like 'Leányképzőiskolák összesen.', 'A VII. osztály tanulói.', 'A VIII. osztály tanulói.', 'Az összes (I-VIII.) osztályok tanulói.', 'FIÚ- ÉS LEÁNYKÖZÉPISKOLÁK EGYÜTT.', 'Az I. osztály tanulói.', 'A II. osztály tanulói.', 'A III. osztály tanulói.', 'A IV. osztály tanulói.', 'Az V. osztály tanulói.'

(13.) A tanulók nyelvtudása és kormegoszlása. — Répartition des élèves par connaissance de langues étrangères et par âge.

Table with columns for language knowledge and age. Rows include 'Az iskolai év végén osztályozott nyilvános és magántanulók —', 'Közül magyar anyanyelvű és -de langva maternelle hongroise qui parlent aussi', 'Kor szerint — suivant l'âge', and 'Genre des écoles, classes, années'. It contains a large grid of data points for various languages and age groups.

(12.) A nyilvános és magántanulók nem szerint; az összes tanulók vallása és anyanyelve. — Les élèves réguliers et privés suivant le sexe; religion et langue maternelle des élèves totaux.

Table with multiple columns: Az iskolák neve, osztály, tanév; Nyilvános tanulók; Magántanulók; Vallás szerint; anyanyelv szerint. Rows include (Fü- és leányközépiskolák együtt.), A VI. osztály, A VII. osztály, A VIII. osztály, Az összes (I-VIII.) osztályok, A fiúközépiskolák, Az I. osztály, A IV. osztály, Az V. osztály, A VIII. osztály.

(13.) A tanulók nyelvtudása és kormegoszlása. — Répartition des élèves par connaissance de langues étrangères et par âge.

Table with columns: Az iskolai év végén osztályozott nyilvános és magántanulók; kor szerint; Iskolai nyelvtudás; kor szerint. Rows include (Ecoles secondaires de garç. et de j. filles ensemble.), Elèves de la VIe classe, Elèves de la VIIe classe, Elèves de la VIIIe classe, Elèves des classes totales (I-VIII), Elèves de la Ire classe, Elèves de la IVe classe, Elèves de la Ve classe, Elèves de la VIIIe classe.

(12.) A nyilvános és magántanulók nem szerint; az összes tanulók vallása és anyanyelve. — Les élèves réguliers et privés suivant le sexe; religion et langue maternelle des élèves totaux.

Table with columns for school name, type, and year, and rows for various categories of students (state, communal, confessional) and their religious and linguistic backgrounds.

(13.) A tanulók nyelvtudása és kormegoszlása. — Répartition des élèves par connaissance de langues étrangères et par âge.

Table showing foreign language proficiency and age distribution of students, with columns for language types and age groups, and rows for different school categories.

(12.) A nyilvános és magántanulók nem szerint; az összes tanulók vallása és anyanyelve. — Les élèves réguliers et privés suivant le sexe; religion et langue maternelle des élèves totaux.

Table with columns for school type, gender, religion, and mother tongue. Rows include data for various years (1927/28 to 1932/33) and categories like 'Felekezeti fiúiskolák', 'Egyéb fiúiskolák', and 'Az összes (I-VIII.) osztályok tanulói'.

(13.) A tanulók nyelvtudása és kormegoszlása. — Répartition des élèves par connaissance de langues étrangères et par âge.

Table showing foreign language proficiency and age distribution. Columns include language types (e.g., 'késő magyar anyanyelvű'), age groups (9-20), and school years (1927/28 to 1932/33). Rows are categorized by school type and class level.

(12.) A nyilvános és magántanulók nem szerint; az összes tanulók vallása és anyanyelve. — Les élèves réguliers et privés suivant le sexe; religion et langue maternelle des élèves totaux.

Table with columns for school type, enrollment status, and religious/mother tongue distribution. Rows include secondary schools (leányközépiskolák), municipal girls' schools (Községi leányiskolák), and various grade levels (I, IV, V, VIII).

(13.) A tanulók nyelvtudása és kormegoszlása. — Répartition des élèves par connaissance de langues étrangères et par âge.

Table showing foreign language proficiency and age distribution. Columns include language type (Hungarian, French, English, etc.) and age groups (9-20 years). Rows correspond to the same school categories as in table 12.

(12.) A nyilvános és magántanulók nem szerint; az összes tanulók vallása és anyanyelve. — Les élèves réguliers et privés suivant le sexe; religion et langue maternelle des élèves totaux.

Table with columns for school name, student type (public/private), gender, and religion. Rows include 'Községi leányiskolák', 'Felekezeti leányiskolák', and 'Egyéb leányiskolák' with data for years 1927/28 to 1932/33.

(13.) A tanulók nyelvtudása és kormegoszlása. — Répartition des élèves par connaissance de langues étrangères et par âge.

Table showing language proficiency and age distribution. Columns include language types (Hungarian, French, English, etc.) and age groups (9-20). Rows list years from 1927/28 to 1932/33.

(12.) A nyilvános és magántanulók nem szerint; az összes tanulók vallása és anyanyelve. — Les élèves réguliers et privés suivant le sexe; religion et langue maternelle des élèves totaux.

Table with multiple columns: Az iskolák neve, osztály, tanév; Nyilvános tanulók; Magántanulók; Az iskolai év végén osztályozott nyilvános és magántanulók; vallás szerint; anyanyelv szerint.

(13.) A tanulók nyelvtudása és kormegoszlása. — Répartition des élèves par connaissance de langues étrangères et par âge.

Table with columns: Az iskolai év végén osztályozott nyilvános és magántanulók; kor szerint; kőrül magyar anyanyelvű és - de langva maternelle hongroise qui parlent aussi; kor szerint - suivant l'âge; Genres des écoles, classes, années.

14. A tanulók tanulmányi eredménye, honossága és szüleinek lakóhelye. — Résultats d'études, indigénat des élèves et lieu de domicile de leurs parents.

Table with columns for school type, year, and various academic and parental data. Includes sub-sections for 'FIŰKÖZÉPISKOLÁK' and 'Reál-gimnáziumok'.

15. A tanulók szülei foglalkozása szerint. — Elèves d'après la profession de leurs parents.

Table showing the distribution of students by their parents' professions. Columns include various occupational categories like 'Östermelés', 'Bányászat', 'Kereskedelem', etc.

1) Az adatokat az 1927/28. és az 1928/29. tanévben l. a 'Kereskedelem és hitel' csoportjánál. — 1) Voir les données pour les années scolaires 1927/28 et 1928/29 dans les colonnes 'Commerce et crédit'.

(14.) A tanulók tanulmányi eredménye, honossága és szüleinek lakóhelye. — Résultats d'études, indigénat des élèves et lieu de domicile de leurs parents.

Table with multiple columns: Az iskolák neve, osztály, tanév; tanulmányi eredménye; honossága; szüleinek lakóhelye; A nyilvános tanulók köze.

(15.) A tanulók szülei foglalkozása szerint. — Elèves d'après la profession de leurs parents.

Table with multiple columns: A tanulók szüleinek foglalkozása; Jövedelmük; Kereskedés; Közszolgálat; Egyéb foglalkozás; Genre des écoles; classes, années.

1) L. a 85. oldal 1. számú jegyzetét. — 2) Voir la note 1re à la page 85.

(14.) A tanulók tanulmányi eredménye, honossága és szüleinek lakóhelye. — Résultats d'études, indigénat des élèves et lieu de domicile de leurs parents.

Table with columns for school name, year, exam results (average, number of passes), and parents' residence (city, county, etc.). Rows are grouped by grade level (A II to A VIII) and total for all grades.

(15.) A tanulók szülei foglalkozása szerint. — Elèves d'après la profession de leurs parents.

Table showing the distribution of students by their parents' professions. Columns include categories like agriculture, industry, commerce, and professions. Rows are grouped by grade level (A II to A VIII) and total for all grades.

1) L. a 85. oldal 1. számú jegyzetét. — 2) Voir la note 1re à la page 85.

(14.) A tanulók tanulmányi eredménye, honossága és szüleinek lakóhelye. — Résultats d'études, indigénat des élèves et lieu de domicile de leurs parents.

Table with columns for school name/class, exam results (average, number of students), and parents' domicile (Hungary, abroad, etc.). Rows include primary and secondary schools from 1927/28 to 1932/33.

(15.) A tanulók szülei foglalkozása szerint. — Elèves d'après la profession de leurs parents.

Table showing the distribution of students by their parents' professions. Columns list professions like agriculture, industry, commerce, etc. Rows list schools and years from 1927/28 to 1932/33.

1) L. a 85. oldal 1. számú jegyzetét. — 2) Voir la note 1re à la page 85.

(14.) A tanulók tanulmányi eredménye, honossága és szüleinek lakóhelye. — Résultats d'études, indigénat des élèves et lieu de domicile de leurs parents.

Table with columns for school name/class, exam results (average, number of students), and parents' residence (Hungary, abroad, etc.). Rows are categorized by grade level (VIII to VI) and school type (girls' gymnasiums, secondary schools).

(15.) A tanulók szüleinek foglalkozása szerint. — Elèves d'après la profession de leurs parents.

Table showing the distribution of students by their parents' professions. Columns include categories like agriculture, industry, commerce, and liberal professions. Rows are categorized by grade level (Lycées de jeunes filles, Ecoles secondaires de jeunes filles, etc.).

1) L. a 85. oldal 1. számú jegyzetét. — 2) Voir la note 1re à la page 86.

(14.) A tanulók tanulmányi eredménye, honossága és szüleinek lakóhelye. — Résultats d'études, indigénat des élèves et lieu de domicile de leurs parents.

Table with columns for school type, student numbers, exam results, and parental residence. Includes sub-sections for VII, VIII, and I-V classes.

(15.) A tanulók szüleinek foglalkozása szerint. — Elèves d'après la profession de leurs parents.

Table showing the distribution of students by their parents' professions, categorized by school classes from VII to V.

*) L. a 85. oldal 1. számú jegyzetét. — *) Voir la note Ire à la page 85.

(14.) A tanulók tanulmányi eredménye, honossága és szüleinek lakóhelye. — Résultats d'études, indigénat des élèves et lieu de domicile de leurs parents.

Table with multiple columns: Az iskolai év végén osztályozott nyilvános és magántanulók, tanulmányi eredménye, honossága, szüleinek lakóhelye. Includes sub-sections for different grade levels (VI, VII, VIII) and total statistics.

(15.) A tanulók szüleinek foglalkozása szerint. — Elèves d'après la profession de leurs parents.

Table showing the distribution of students by their parents' professions. Columns include various professional categories like agriculture, industry, commerce, and services. Includes a final section for 'Écoles secondaires de garçons et de filles ensemble'.

1) L. a 85. oldal 1. számú jegyzetét. — 2) Voir la note 1re à la page 85.

(14.) A tanulók tanulmányi eredménye, honossága és szüleinek lakóhelye. — Résultats d'études, indigénat des élèves et lieu de domicile de leurs parents.

Table with multiple columns: Az iskolák neve, osztály, tanév; tanulmányi eredménye; közép- és magántanulók; szüleinek lakóhelye; A nyilvános tanulók közele; Az iskolák neve, osztály, tanév.

(15.) A tanulók szülei foglalkozása szerint. — Elèves d'après la profession de leurs parents.

Table with multiple columns: A tanulók szülei foglalkozása; Öntermelés; Bányászat és ipar; Kereskedelem és hitel; Közlékek; Közigazgatás; A nyilvános tanulók közele; Genre des écoles; classes, années.

1) L. a 85. oldal 1. számú jegyzetét. — 1) Voir la note 1re à la page 85.

(14.) A tanulók tanulmányi eredménye, honossága és szüleinek lakóhelye. — Résultats d'études, indigénat des élèves et lieu de domicile de leurs parents.

Table with columns for school name, year, and various academic and parental data. Includes sub-sections for 'Felsőoktatási intézmények', 'A VIII. osztály tanulói', 'Egyéb intézmények', and 'Az összes (I-VIII.) osztályos tanulói'.

(15.) A tanulók szülei foglalkozása szerint. — Elèves d'après la profession de leurs parents.

Table showing the distribution of students by their parents' professions. Columns include various professional categories like 'Östermelés', 'Bányászat', 'Kereskedelem', etc., and rows for different school years and total classes.

1) L. a 85. oldal 1. számú jegyzetét. — 2) Voir la note 1re à la page 85.

(14.) A tanulók tanulmányi eredménye, honossága és szüleinek lakóhelye. — Résultats d'études, indigénat des élèves et lieu de domicile de leurs parents.

Table with multiple columns: Az iskolák neve, osztály, tanév; tanulmányi eredménye; szüleinek lakóhelye; A nyilvános tanulók közt. Rows include categories like 'A leányképzőiskolák tanulóit az iskolák jellege szerint' and 'Középségi leányiskolák'.

(15.) A tanulók szüleik foglalkozása szerint. — Elèves d'après la profession de leurs parents.

Table with multiple columns: A tanulók szüleik foglalkozása; Östermelés; Bányászati és ipar; Kereskedelem és hitel; Közlekedés; Közigazgatás és szabadfoglalkozások. Rows include 'Elèves des écoles secondaires de jeunes filles' and 'Ecoles communales de jeunes filles'.

1) L. a 85. oldal 1. számú jegyzetét. — 2) Voir la note Ire à la page 85.

(14.) A tanulók tanulmányi eredménye, honossága és szüleinek lakóhelye. — Résultats d'études, indigénat des élèves et lieu de domicile de leurs parents.

Table with columns for school name, year, and various academic and parental data. Includes sub-sections for 'Közszégi leányiskolák', 'Felekezeti leányiskolák', and 'Egyéb leányiskolák'.

(15.) A tanulók szülei foglalkozása szerint. — Elèves d'après la profession de leurs parents.

Table showing the distribution of students by their parents' professions. Columns include various occupational categories like 'Östernelés', 'Bányászat', 'Kereskedelem', etc.

1) L. a 85. oldal 1. számú jegyzetét. — 2) Voir la note 1re à la page 85.

(14.) A tanulók tanulmányi eredménye, hosszúsága és szüleinek lakóhelye. — Résultats d'études, indigénat des élèves et lieu de domicile de leurs parents.

Table with multiple columns: Az iskolák neve, osztály, tanév; tanulmányi eredménye; szüleinek lakóhelye; A nyilvános tanulóknak közzétett adatai.

(15.) A tanulók szülei foglalkozása szerint. — Elèves d'après la profession de leurs parents.

Table with multiple columns: A tanulók szülei foglalkozása; Östermei és Pro-ducion du sol; Bányászat és Ipar; Kereskedelem és hitel; Közlekedés; Közfoglalkozások; Szolgálatok; Egyéb foglalkozások; Genres des écoles, classes, années.

1) L. a 85. oldal 1. számú jegyzetét. — 1) Voir la note 1re à la page 85.

16. A középiskolák alsó és felső osztályainak nyilvános és magántanulói nem szerint; az összes tanuló vallása és anyanyelve. — Les élèves réguliers et privés des classes inférieures et supérieures des écoles secondaires suivant le sexe; religion et langue maternelle des élèves totaux.

Table with columns for school name, type, and student counts by grade (I-IV and V-VIII) and religion. Includes sub-sections for boys' schools, girls' schools, and combined schools.

17. A középiskolák alsó és felső osztályainak tanulói nyelvtudás és kor szerint. — Elèves des classes inférieures et supérieures des écoles secondaires suivant la connaissance de langues étrangères.

Table showing foreign language proficiency and age distribution of students. Columns include school name, age groups (9-20), and language categories (Hungarian, French, English, etc.).

18. A középiskolák alsó és felső osztályainak tanulói tanulmányi eredmény, honosság és szülek lakóhelye szerint. — Elèves des classes inférieures et supérieures des écoles secondaires suivant les résultats d'études, l'indigénat et le lieu de domicile de leurs parents.

Table with columns for school name/year, exam results (I-IV and V-VIII classes), and student statistics. Includes sub-headers for 'Az iskolák neve, tanév' and 'Az iskolai év végén osztályozott nyilvános és magántanulók'.

19. A középiskolák alsó és felső osztályainak tanulói szülek foglalkozása szerint. — Elèves des classes inférieures et supérieures des écoles secondaires suivant la profession de leurs parents.

Table showing student distribution by parents' profession. Columns include school name/year, parent profession categories (e.g., Agriculture, Industry, Commerce), and student counts. Includes sub-headers for 'A tanulók szüleinek foglalkozása' and 'Genre des écoles, années'.

1) L. a 85. oldal 1. számú jegyzetét. — 1) Voir la note 1re à la page 85.

Az iskolák neve, tanév — Genre des écoles, années scolaires	Tovább tanult — Ont continué leurs études dans										Kereső pályára lépett — Ont choisi les métiers suivants pour gagner leur vie											
	középszkolákban — écoles de degré secondaire					lakóhelyen					szakközépszkolákban					pályára						
	összesen — au total	ugyanabban a — la même	más — une autre	első kereskedelmi — l'école moyenne supérieure de commerce	első mezőgazdasági — l'école moyenne supérieure d'agriculture	tanulmányi képzésben — l'école normale primaire d'instituteurs et d'institutrices	politikai iskolában — l'école d'ité	nyelvi kereskedelmi — des cours de commerce pour jeunes filles	gyakornoki — d'apprentissage	ipari — industrielle	egyéb — autres	szakközépszkolákban	összesen — au total	Gazdasági — Agriculture	Ipari — Industrie	Kereskedelmi — Commerce	Közlékek — Communication	Közlékek — Communication	Közlékek — Communication	Egyéb — Autres		
Flüközépszkolák — Ecoles secondaires de garçons	1927/28	1.913	1.722	1.395	179	81	—	57	—	—	1	135	16	83	23	11	—	—	—	32	—	24
Gimnáziumok	1927/28	1.913	1.722	1.395	179	81	—	57	—	—	1	135	16	83	23	11	—	—	—	32	—	24
Gymnasies	1928/29	1.913	1.779	1.432	206	62	—	55	5	—	—	96	8	56	20	8	—	—	—	33	—	5
	1929/30	1.635	1.519	1.261	167	21	—	51	7	—	—	80	15	41	21	3	—	—	—	23	—	11
	1930/31	1.587	1.454	1.188	146	33	—	55	2	—	—	79	12	33	22	8	—	—	—	32	—	21
	1931/32	1.626	1.466	1.318	48	—	—	63	4	—	—	91	23	52	10	3	—	—	—	41	—	26
	1932/33	1.749	1.581	1.450	45	—	—	7	—	—	—	80	19	48	8	—	—	—	—	54	—	33
Reál- és gimnáziumok	1927/28	3.816	3.317	2.654	355	194	—	68	5	—	—	351	32	221	74	20	—	—	—	63	—	84
Reál- és gimnáziumok	1928/29	3.549	3.066	2.505	299	139	—	70	7	—	—	361	40	216	64	35	—	—	—	81	—	41
	1929/30	3.223	2.798	2.298	324	74	—	49	12	—	—	297	40	173	51	28	—	—	—	83	—	43
	1930/31	3.036	2.637	2.219	224	85	—	70	2	—	—	284	33	170	58	21	—	—	—	81	—	31
	1931/32	3.139	2.667	2.402	113	17	—	73	9	—	—	324	60	177	49	8	—	—	—	108	—	35
	1932/33	3.524	3.024	2.732	131	20	—	88	12	—	—	336	59	192	62	5	—	—	—	114	—	58
Reáliskolák — Ecoles réelles	1927/28	1.324	1.136	797	171	120	—	28	4	—	—	156	7	114	30	4	—	—	—	13	—	19
Reáliskolák — Ecoles réelles	1928/29	1.176	1.009	756	121	84	—	15	6	—	—	132	5	96	26	3	—	—	—	16	—	19
	1929/30	976	867	589	156	71	—	19	3	—	—	81	8	55	14	3	—	—	—	14	—	14
	1930/31	856	726	486	176	40	—	13	1	—	—	97	11	60	17	6	—	—	—	19	—	14
	1931/32	751	607	538	41	—	—	18	1	—	—	119	9	66	35	5	—	—	—	4	—	15
	1932/33	850	722	622	57	—	—	22	1	—	—	81	8	50	17	4	—	—	—	10	—	37
Flüközépszkolák összesen — Ecoles secondaires de garçons au total	1927/28	7.053	6.175	4.846	705	395	—	153	9	—	—	642	55	418	127	35	—	—	—	108	—	127
	1928/29	6.638	5.854	4.693	626	285	—	140	18	—	—	589	53	368	110	46	—	—	—	130	—	65
	1929/30	5.834	5.184	4.148	647	166	—	119	23	—	—	459	63	269	86	34	—	—	—	120	—	68
	1930/31	5.479	4.817	3.893	546	158	—	144	5	—	—	460	56	263	97	35	—	—	—	132	—	66
	1931/32	5.516	4.740	4.258	202	29	—	154	14	—	—	534	92	295	94	16	—	—	—	164	—	76
	1932/33	6.123	5.327	4.804	233	33	—	161	19	—	—	497	86	290	87	9	—	—	—	168	—	128
Leányközépszkolák — Ecoles secondaires de jeunes filles	1927/28	727	624	457	22	51	—	41	—	—	—	3	—	2	1	—	—	—	—	94	—	6
Gimnáziumok	1927/28	727	624	457	22	51	—	41	—	—	—	3	—	2	1	—	—	—	—	94	—	6
Gymnasies de jeunes filles	1928/29	604	535	357	20	53	—	50	—	—	—	6	—	5	1	—	—	—	—	62	—	1
	1929/30	617	537	362	24	41	—	76	—	—	—	4	—	3	—	—	—	—	—	69	—	7
	1930/31	640	582	408	18	26	—	86	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	56	—	7
	1931/32	723	623	436	52	—	—	97	—	—	—	6	—	4	—	—	—	—	—	2	—	7
	1932/33	1.077	937	695	76	3	—	127	—	—	—	19	—	7	2	—	—	—	—	10	—	10
Líceumok — Lycées de jeunes filles	1927/28	1.052	931	687	73	69	—	52	1	—	—	8	—	6	2	—	—	—	—	101	—	11
	1928/29	941	844	643	68	40	—	37	1	—	—	8	—	2	2	—	—	—	—	82	—	7
	1929/30	923	822	639	57	43	—	37	1	—	—	20	—	12	4	4	—	—	—	75	—	6
	1930/31	760	684	497	43	30	—	83	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	70	—	4
	1931/32	842	742	588	53	—	—	71	2	—	—	12	—	10	1	—	—	—	—	81	—	7
	1932/33	753	680	540	46	—	—	53	—	—	—	17	—	11	5	—	—	—	—	50	—	6
Leányközépszkolák összesen — Ecoles secondaires de jeunes filles au total	1927/28	1.779	1.555	1.144	95	120	—	93	1	—	—	11	—	8	3	—	—	—	—	195	—	17
	1928/29	1.545	1.379	1.000	88	93	—	87	1	—	—	14	—	7	3	—	—	—	—	144	—	8
	1929/30	1.540	1.359	1.001	81	84	—	113	1	—	—	24	—	15	4	5	—	—	—	144	—	13
	1930/31	1.400	1.266	905	61	56	—	169	2	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	126	—	4
	1931/32	1.565	1.365	1.024	105	13	—	168	2	—	—	18	—	14	1	—	—	—	—	168	—	14
	1932/33	1.830	1.617	1.235	122	6	—	180	—	—	—	36	—	18	7	—	—	—	—	11	—	16
Flük- és leányközépszkolák együtt — Ecoles secondaires de garçons et de jeunes filles ensemble	1927/28	8.832	7.730	5.990	800	515	—	246	10	—	—	653	55	426	130	35	—	—	—	203	—	144
	1928/29	8.183	7.233	5.693	714	378	—	227	19	—	—	603	53	375	113	48	—	—	—	274	—	73
	1929/30	7.374	6.543	5.149	723	250	—	232	23	—	—	482	63	284	90	39	—	—	—	3	—	81
	1930/31	6.879	6.083	4.798	607	214	—	313	7	—	—	464	58	263	99	35	—	—	—	2	—	70
	1931/32	7.081	6.105	5.282	307	42	—	322	16	—	—	552	92	309	95	16	—	—	—	7	—	90
	1932/33	7.953	6.944	6.039	355	39	—	341	19	—	—	533	86	308	94	9	—	—	—	8	—	144

1) Az 1927/28—1930/31. tanévi adatok hiányoznak. — 1) Les données pour les années scolaires 1927/28 à 1930/31 manquent.

Az iskolák neve, tanév — Genre des écoles, années scolaires	Első ízben tett teljes érettségi vizsga 1) — Examens complets de baccalauréat (faits pour la première fois)										Javított- vagy ismételt érettségi vizsga 1) — Examens de baccalauréat correctifs ou de répétition 1)										Sikerrel érettségi vizsgát tettek — Elèves ayant subi avec succès l'examen de baccalauréat									
	Jelenlétek — Candidats présentés à l'examen					Sikerrel vizsgázott — Elèves ayant subi l'examen					Jelenlétek — Candidats présentés à l'examen					Sikerrel vizsgázott — Elèves ayant subi l'examen					Sikerrel érettségi vizsgát tettek — Elèves ayant subi avec succès l'examen de baccalauréat									
	fiú — garçons	leány — jeunes filles	szám — nombre	%	javított — amélioré	ismételt — répété	javított — amélioré	ismételt — répété	javított — amélioré	ismételt — répété	javított — amélioré	ismételt — répété	javított — amélioré	ismételt — répété	javított — amélioré	ismételt — répété	javított — amélioré	ismételt — répété	javított — amélioré	ismételt — répété	javított — amélioré	ismételt — répété	javított — amélioré	ismételt — répété						
Flüközépszkolák — Ecoles secondaires de garçons	1927/28	1.172	987	21	1.008	86-0	119	36	215	168	—	2	170	79-1	44	—	—	—	—	1.155	23	—	20-6	27-3	53-1	413	11			
Gimnáziumok	1927/28	1.172	987	21	1.008	86-0	119	36	215	168	—	2	170	79-1	44	—	—	—	—	1.155	23	—	20-6	27-3	53-1	413	11			
Gymnasies	1928/29	1.173	1.029	13	1.042	88-8	98	21	125	98	—	—	98	79-4	21	—	—	—	—	5	1.127	13	—	22-1	31-1	46-8	403	18		
	1929/30	1.260	1.119	19	1.138	90-3	98	22	154	118	—	—	118	76-6	33	—	—	—	—	1.237	19	—	20-9	31-6	47-5	525	14			
	1930/31	1.414	1.261	23	1.238	90-7	117	13	122	102	—	—	103	84-4	16	—	—	—	—	2	1.363	23	—	21-9	32-1	46-0	591	25		
	1931/32	1.412	1.213	18	1.231	87-2	126	44	161	150	—	—	151	93-8	7	—	—	—	—	2	1.363	19	—	12-0	30-4	51-2	645	51		
	1932/33	1.452	1.260	26	1.236	88-6	133	25	155	133	—	—	134	86-4	20	—	—	—	—	1	1.393	27	—	6-5	16-0	31-0	46-5	622	20	
Reál- és gimnáziumok	1927/28	2.614	1.993	83	2.076	79-4	402	114	492	411	—	—	9	420	85-4	60	—	—	—	4	2.404	92	—	12-4	22-7	64-9	251	18		
Reál- és gimnáziumok	1928/29	2.723	2.082	67	2.149	78-9	416	124	571	442	—	—	4	446	78-1	98	—	—	—	18	2.524	71	—	12-9	23-3	63-8	111	30		
	1929/30	2.814	2.155	80	2.235																									

22. A sikeres érettségi vizsgát tett tanulók vallás szerint, egybevetve az érettségi bizonyítvány fokozatával az 1927/28—1932/33. tanévekben. — Elèves ayant subi avec succès l'examen de baccalauréat suivant la religion, par rapport aux mentions du certificat de baccalauréat dans les années scolaires 1927/28—1932/33.

Table with columns for school name/year, religion, and various exam results. Includes sub-sections for 'Fiúközépiskolák' (boys' secondary schools) and 'Leányközépiskolák' (girls' secondary schools), further divided by 'Ecoles secondaires de garçons' and 'Ecoles secondaires de jeunes filles'.

23. Az érettségi vizsgát tett tanulók pályaválasztása az 1927/28—1932/33. tanévekben. — Choix de carrière des élèves ayant subi l'examen de baccalauréat dans les années scolaires 1927/28—1932/33.

Table showing career choices of graduates. Columns include school name/year, subjects studied, and various career paths like 'Agriculture', 'Industry', 'Commerce', 'Communication', 'Services', etc.

A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal újabb kiadványai.

Magyar Statisztikai Közlemények.

Új f. = Új folyam. (Az új folyam kiadványai magyar és magyar-német kiadásban jelentek meg.) — Új s. = Új sorozat. (E kiadványok magyar, magyar-német és magyar-francia, 1925-től csak magyar és magyar-francia kiadásban jelennek meg.)

Népszámlálás.

1900. évi népszámlálás (10 kötetben):

Új s. 1. kötet. Általános népleírás községeinkint* .. — P	
2. A népesség foglalkozása * .. —	
5. A népesség részletes leírása	8 *
9. A népesség foglalkozása részletesen ..	12 *
12. U.-a. és a vállalati statisztika	6 *
14. Ipari alkalmazottak munkaideje és bére*	— *
15. A népesség foglalkozása a főbb demografiai adatokkal egybevetve* ..	— *
16. Közszolgálati ágak és szabadfoglalkozások	4 *
18. Ház- és földbirtokviszonyok*	— *
27. Végeredmények (24 graf. térképpel) ..	6 *

1910. évi népszámlálás (6 kötetben):

Új s. 42. kötet. Általános népleírás községeinkint ..	10 *
48. A népesség foglalkozása és a nagyipari vállalatok községeinkint ..	14 *
52. A népesség foglalkozása részletesen és a vállalati statisztika	16 *
56. A népesség foglalkozása a főbb demogr. adatokkal egybevetve; föld- és házbirtokviszonyok	10 *
61. Részletes demografia*	— *
64. Végeredmények. (15 graf. térképpel) ..	8 *
Ebből különlenyomat*	— *

1920. évi népszámlálás (6 részben 5 kötetben):

Új s. 69. kötet. Általános népleírás községeinkint* ..	— *
71. A népesség foglalkozása és a nagyipari és kereskedelmi vállalatok községeinkint	7 *
72. A népesség foglalkozása részletesen és a vállalati statisztika. A népesség foglalkozása a főbb demografiai adatokkal egybevetve s a népesség ház- és földbirtokviszonyai ..	13 *
73. Részletes demografia	7 *
76. Végeredmények (15 graf. térképpel és 1 grafikonnal)	7 *

1930. évi népszámlálás:

Új s. 83. kötet. Általános népleírás községeinkint ..	6 *
---	-----

Népmozgalom.

1897. évi népmozgalom: Új f. XXII. kötet	8 *
1900—1902. évi népmozgalom: Új s. 7. kötet (4 graf. térképpel)	8 *
1903—1905. * * * Új s. 22. kötet	10 *
1906—1908. * * * Új s. 32. kötet (3 graf. térképpel)	10 *
1901—1910. * * * községeinkint. Új s. 46. kötet	8 *

1909—1912. évi népmozgalom: Új s. 50. kötet (5 graf. térképpel)	14 P
1913—1918. * * * Új s. 70. kötet	4 *
1919—1925. * * * Új s. 74. kötet	7 *
Halandósági táblázat az 1900. évről. Új s. 41. kötet ..	4 *
1899—1913. évi ki- és visszavándorlás (grafikonokkal) Új s. 67. kötet*	— *

Közegészségügy.

Rákosbetegek statisztikája. Új s. 19. kötet	4 *
1912. évi vakságügyi statisztika. Új s. 55. kötet	4 *
Gümőkórhalálozás az 1901—1915. években. Új s. 62. köt.	12 *
Gyermekhalandóság és gyermekfertőzőbetegségek az 1901—1915. években. Új s. 68. kötet	4 *

Östermelés.

Mezőgazdasági termelés 1901—1915. Új s. 66. kötet ..	8 *
1911. évi állatszámítás eredményei: Új s. 41. kötet. Állatlétszám	12 *
* 51. * Állatállomány a gazdaságok nagysága szerint	4 *

Ipar.

Malomipar 1906-ban. Új s. 26. kötet	4 *
---	-----

Külkereskedelem.

Külkeresk. forgalom az 1898. évben. Új f. XXIII. köt.	6 *
* * * 1899. * * * XXVI. * ..	6 *
* * * 1900. * * * XXIX. * ..	6 *
* * * 1901. * * * Új s. 3. * ..	5 *
* * * 1902. * * * 6. * ..	5 *
* * * 1903. * * * 8. * ..	— *
* * * 1904. * * * 13. * ..	— *
* * * 1905. évben. Új s. 17. kötet* ..	— *
* * * 1901-5. években. I. r. Új s. 20 k.	8 *
* * * 1901-5. * * * II. r. * 21. * ..	8 *
* * * 1906. évben. Új s. 23. kötet ..	10 *
* * * 1907. * * * 25. * ..	10 *
* * * 1908. * * * 28. * ..	— *
* * * 1909. * * * 33. * ..	12 *
* * * 1910. * * * 37. * ..	— *
* * * 1911. * * * 43. * ..	— *
* * * 1912. * * * 47. * ..	— *
* * * 1913. * * * 53. * ..	— *
* * * 1914. * * * 57. * ..	— *
* * * 1882—1913. években. Új s. 63. k.	12 *
* * * 1915. és 1916. * * * 65. * ..	12 *
* * * 1925. és 1926. * * * 75. * ..	30 *
* * * 1927. évben	77. * 23 *
* * * 1928. * * * 78. * ..	23 *
* * * 1929. * * * 80. * ..	16 *
* * * 1930. * * * 81. * ..	16 *
* * * 1931. * * * 82. * ..	16 *
* * * 1932. * * * 84. * ..	13 *

Fiume hajó- és áruforgalma az 1906. és 1907. években. Új s. 24. kötet* Olasz nyelven is ..	4 *
* * * 1908. évben. Új s. 29. köt.	4 *
* * * 1909. * * * 34. * ..	— *
* * * 1910. * * * 38. * ..	— *
* * * 1911. * * * 45. * ..	4 *
* * * 1912. * * * 49. * ..	4 *

* Elfogyott: egyesekből német- vagy francianyelvű kiadás még van.

Publications récentes de l'Office central royal hongrois de Statistique

Publications statistiques hongroises

N. c. = Nouveau cours. (Les publications du nouveau cours ont paru en éditions hongroise et hongroise-allemande.) — N. s. = Nouvelle série. (Ces publications paraissent en éditions hongroise, hongroise-allemande et hongroise-française, à partir de 1925, en éditions hongroise et hongroise-française seulement.)

Dénombrement de la population		Pengős
Dénombrement de la population de 1900 (en 10 volumes):		
N. s. 1) vol. 1. Démographie gén. suiv. l. communes*)	—	4
2. Profess. de la popul. suiv. l. comm. *)	—	8
5. Démographie détaillée	8	12
9. Statistique professionnelle détaillée	12	6
12. Idem et statistique des entreprises	6	—
14. Heures d. trav. et salaires d. empl. ind. *)	—	4
15. Profession de la population combinée avec l. princip. donn. démographiques	4	4
16. Catégories du service public et des professions libérales	4	6
18. Condit. d. propr. bâties et non bâties	4	6
27. Résumé d. résul. (avec 24 cart. graph.)	6	
Dénombrement de la population de 1910 (en 6 volumes):		
N. s. vol. 42. Démographie générale suiv. l. comm.	10	
48. Profession de la population et les grandes entreprises industrielles, par comm.	14	
52. Spécification de la profession de la population et statistique des entreprises	16	
56. Profession de la population combinée avec les principales données démographiques; conditions des propriétés bâties et non bâties	10	
61. Démographie détaillée	6	
64. Résumé d. résultats. (avec 15 cart. graph.) Dont tirage à part*)	8	
Recensement général de la population de 1920 (en 6 vol):		
N. s. vol. 69. Données principales démographiques de la population par communes, par hameaux, et établissements plus peuplés	5	
71. Profession de la population, grandes entreprises industrielles et commerciales, par communes	7	
72. Statistique professionnelle et la statistique des entreprises. Profession de la population en combinaison avec les principales données démographiques et les conditions des propriétés bâties et non bâties de la population	13	
73. Démographie détaillée	7	
76. Résumé des résultats définitifs (avec 15 cartes graphiques et 1 diagramme)	7	
Recensement général de la population de 1930 :		
N. s. vol. 83. Données démographiques suivant les communes et les lieux habités extérieurs	6	
Mouvement de la population		
Mouv. de la populat. de 1909 à 1912. N. s. vol. 50. (Avec 5 cart. graph.)	14	
1913 à 1918. N. s. vol. 70.	4	
1919 à 1925. N. s. vol. 74.	7	

*) Épuisé. — **) Seulement en édition hongroise. — 1) Édition française épuisée. Seulement en édition hongroise et allemande. — 2) Édition française épuisée. Seulement en édition allemande.

Hygiène publique		Pengős
Table de mortalité de 1900. N. s. vol. 11.1)	4	
Emigration et retour des émigrés de 1899 à 1913 (avec cartes graphiques). N. s. vol. 67.	4	
Production du sol		
Production agricole de 1901 à 1915. N. s. vol. 66.	8	
Résultats du dénombrement des animaux de 1911 : N. s. vol. 41. Effectif des animaux	12	
Résultats du dénombrement des animaux de 1911 : N. s. vol. 51. Effectif des animaux selon l'importance des exploitations agricoles	4	
Industrie		
Industrie de minoterie en 1906. N. s. vol. 26.	4	
Commerce extérieur		
Commerce extérieur en 1898	XXIII ¹⁾	6
1899	XXVI ¹⁾	6
1900	XXIX ¹⁾	6
1901 N. s. vol. 3 ¹⁾	5	
1902	6 ¹⁾	5
1903	8	5
1904	13 ¹⁾	5
1905	17 ¹⁾	—
de 1901 à 5. I ^{re} partie. N. s. vol. 20	8	
1901 à 5. II ^e partie. N. s. vol. 21	8	
en 1906 N. s. vol. 23	10	
1907	25	10
1908	28	12
1909	33	12
1910	37 ¹⁾	—
1911 N. s. vol. 43 ¹⁾	—	
1912	47	10
1913	53	10
1914	57	10
de 1882 à 1913 N. s. vol. 63.	12	
en 1915 et 1916 N. s. vol. 65.**)	12	
1925 et 1926 N. s. vol. 75.	30	
1927 N. s. vol. 77.	23	
1928	78	23
1929	80	16
1930	81	16
1931	82	16
1932	84	13
Mouvement de la navigation et des marchandises à Fiume en 1906 et 1907. N. s. vol. 24 (même en langue italienne)		
1908 N. s. vol. 29	4	
1909	34 ¹⁾	—
1910	38 ¹⁾	4

Mouvement de la navigation et des marchandises à Fiume en 1911 N. s. vol. 45		Pengős
1912	49	4
1913	54	4
1914 et 1915. N. s. vol. 60.	4	

Monnaie et crédit

Statistique des instituts de crédit de 1894 à 1909. N. s. vol. 35	6	
---	---	--

Finances autonomes.

Statistique des finances des communes de 1908. N. s. vol. 29*	—	
Dont tirage à part**)	2	
Finances des comitats en 1909. N. s. vol. 40.	4	
Finances des villes en 1910. N. s. vol. 58.	6	

Communication

Statistique des chemins de fer de 1897 à 1899. N. c. vol. XXVIII ¹⁾	6	
Statistique des chemins de fer de 1900 à 1902. N. s. vol. 10*)	—	

Instruction publique

Instruction primaire de 1904/5 à 1907/8. N. s. vol. 31	8	
Statistique des étudiants des Universités hongroises en 1930. Par le Dr Désiré de Laky	5	
Statistique des étudiants des écoles supérieures hongroises en 1930/31. Avec une étude par le Dr Joseph Asztalos	2	
Statistique des étudiants des écoles supérieures hongroises en 1931/32. Avec une étude par le Dr Jules Janik	2	
Statistique des étudiants des écoles supérieures hongroises en 1932/33. Avec une étude par le Dr Joseph Asztalos et le Dr Jules Jánki	1	
La statistique des écoles secondaires hongroises jusqu'à l'année scolaire 1932/33. Avec une étude par le Dr Joseph Asztalos	2	

Matières pénales

Statistique des années 1904 à 1908 (avec 4 cartes graphiques) N. s. vol. 30.	4	
Statistique des années 1909 à 1913. N. s. vol. 59.	6	

Autres éditions

Activité et travaux de l'Office Central de Statistique du Royaume de Hongrie (de 1874 à 1911). N. s. vol. 36	6	
Statistique des prix de 1867 à 1911. N. s. vol. 44 ¹⁾	6	
Recensement des travailleurs intellectuels en 1928. N. s. vol. 79.	5	
Données de statistique économique de Hongrie 1926—1932. Rédigées par le Dr Alexandre Sipos	2	

Autres publications paraissant régulièrement ou ayant paru

Annuaire statistique hongrois. Nouveau cours. Années I—XL. (1893—1932.) Années XXIV, XXV, XXVI (1916, 1917, 1918) en une édition. Années XXVII, XXVIII, XXIX, XXX (1919, 1920, 1921, 1922) en une édition. Années XXXI, XXXII, XXXIII (1923, 1924, 1925) en une édition. Édition hongroise, croate (jusqu'à 1905), allemande (jusqu'à 1918) et à partir de 1901 aussi française.	10	
Prix par année	10	
Prix des années 1901—1914	5	
Édition renfermant les années 1916, 1917, 1918	10	
Édition renfermant les années 1919, 1920, 1921, 1922	10	
Édition renfermant les années 1923, 1924, 1925*)	—	
Année 1926*)	—	
Année 1927*)	—	
Année 1928*)	—	
Année 1929*)	—	
Année 1930	6	

*) Épuisé. — **) Seulement en édition hongroise. — 1) Édition française épuisée. Seulement en édition hongroise et allemande. — 2) Édition française épuisée. Seulement en édition allemande.

Publications statistiques mensuelles.**)		Pengős
Année 1931	6	
Année 1932	6	
Les années 1893—1898, 1900 1910—1914 sont épuisées. Rapport sur l'activité du Gouvernement royal hongrois et sur la situation générale du pays et Annuaire Statistique Hongrois (Rapport du Gouvernement).**) Publication annuelle; dernière édition en 1931	20	
Annuaire statist. hongr. Année 1931. (Edition de poche.)**	1	
1933.	1	

Années I—XXI. (1897—1917.) Les brochures XXII (1918) en cours jusqu'à septembre 1918, à partir de septembre 1918 jusqu'à la fin de 1919 elles ont cessé de paraître.	1	
Année XXIII (1920) a paru par semestre; année XXIV—XXXVI (1921—1933) paraît chaque trimestre et contient également les résultats du commerce extérieur de la Hongrie actuelle. Édition trilingue (hongroise, française, allemande). Années I—XXVI par brochure	2	
Année XXVII : I ^{er} II ^e III ^e IV ^e trimestre par brochure	4	
XXVIII : I ^{er} II ^e III ^e IV ^e trimestre par brochure	4	
XXIX : I ^{er} II ^e III ^e IV ^e trimestre par brochure	4	
XXX : I ^{er} II ^e III ^e IV ^e trimestre par brochure	4	
XXXI : I ^{er} II ^e III ^e IV ^e trimestre par brochure	4	
XXXII : I ^{er} II ^e III ^e IV ^e trimestre par brochure	4	
XXXIII : I ^{er} II ^e III ^e IV ^e trimestre par brochure	4	
XXXIV : I ^{er} II ^e III ^e IV ^e trimestre par brochure	4	
XXXV : I ^{er} II ^e III ^e IV ^e trimestre par brochure	4	
XXXVI : I ^{er} II ^e III ^e IV ^e trimestre par brochure	4	
XXXVII : I ^{er} II ^e trimestre par brochure	4	
L'année I (de 1897) entièrement épuisée, quelques brochures des années 1908—1911 et 1914—1915 sont épuisées, ainsi que les brochure du III ^e trimestre 1921, celles des I—IV ^e trimestres 1922 et des I—II ^e trimestres 1923, le I ^{er} trimestre 1924, le IV ^e trimestre 1927, les I—III ^e trimestres 1928, et le I ^{er} trimestre 1930. A partir du IV ^e trimestre de 1924 les publications paraissent aussi en français sous le titre: Bulletin Statistique Mensuel Hongrois.		

Statistique d'Assurance sociale. Édition trilingue (hongroise, française, allemande).		Pengős
Année 1923 I ^{er} fascicule	2	
1924 II ^e	2	
1924 III—IV ^e	4	
1925 V ^e	2	
1925 VI ^e	2	
1926 VII ^e	1	
1926 VIII ^e	2	
1923, 1925 IX ^e fascicule	4	
1926 X ^e	2	
1927 XI ^e	3	
1927 XII ^e	2	
1927 XIII ^e	2	
1928 XIV ^e	2	
1928 XV ^e	2	
1929 XVI ^e	2	
1930 XVII ^e	3	
1931 XVIII ^e	3	
1932 XIX ^e	3	
1933 XIX ^e	3	

Résultats mensuels du commerce extérieur des pays de la sainte Couronne hongroise.**)		Pengős
I—XIV ^e années (1901—1914). L'année XIV depuis le mois d'août 1914 et l'année XV (parue jusqu'à novembre 1915) ne contiennent que du texte. A partir de 1915 cette publication a cessé de paraître; depuis 1920 les résultats du commerce extérieur sont publiés dans la brochure «Publications statistiques mensuelles» (voir ci-dessus).	1	
Par brochure	1	

Pengős	Pengős
L'année XI (1911) entièrement et quelques brochures des années II (1902), X (1910) et XII (1912) sont épuisées.	
Revue Hongroise de Statistique. Périodique mensuel. Edition bilingue (hongroise, française) : 1923. Nos 1—2, 3—4, 5—6, 7—8 et 9—12. Année 1924. 1, 2, 3—4, 5—6, 7—8, 9—10, 11—12. Année 1925: 1—4, 5—6, 7, 8, 9, 10, 11—12. Année 1926: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12. Année 1927 : 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, par brochure 1 *	
Année 1927 : N° 1. 1.60 *	
Année 1928, Nos 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, par brochure 1.50 *	
Année 1929, Nos 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 par brochure 1.50 *	
Année 1930, Nos 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 par brochure 1.50 *	
Année 1931, Nos 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12 par brochure 1.50 *	
Année 1932, Nos 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 par brochure 1.50 *	
Année 1933, Nos 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 par brochure 1.50 *	
Année 1934, Nos 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 par brochure 1.50 *	
Publications de la Commission nationale hongroise de la statistique économique et de la recherche de conjonctures. (Périodique bilingue: hongroise, allemande.)	
Année 1929 : N° 1 4 *	
• 1929 : • 2—3 8 *	
• 1929 : • 4 4 *	
• 1930 : • 1 4 *	
• 1930 : • 2 4 *	
Études no 1 :	
Calcul de la trend-line à l'aide de la théorie des moindres carrés. Par le Dr Charles Jordan 5 *	
Études no 2 :	
L'application pratique de la méthode Jordan pour le calcul de la tendance séculaire («trend-line»). Par M. Alexandre Sipos 5 *	
Dictionnaire des communes de la Hongrie.**)	
Paraît chaque 4—5 années; la dernière édition est de 1926 28 *	
Année 1922 3 *	
Année 1926 sans carte géographique 20 *	
• • seulement carte géographique 8 *	
Année 1933 (avec 7 cartes géographiques) 12 *	
Dictionnaire officiel de la Hongrie.**)	
Nouvelle édition pour 1932 25 *	
	Rapport de la commission permanente hongroise des valeurs de la statistique du commerce extérieur sur le mouvement commercial des marchandises des Pays de la sainte Couronne hongroise.**) (Années 1906—1911/12.) Par année 6 *
	Année 1911/12. épuisée.
	Statistique de la Hongrie**) par le Dr Zoltán Ráth. 1896.*) — *
	Histoire et organisation de la statistique officielle en Hongrie par M. Gustave Bokor. Édition hongroise et allemande. 1896.*) — *
	Organisation de la statistique agricole de la Hongrie. Par le Dr Jules de Konkoly Thege**)
 5 *
	Catalogue de la bibliothèque publique et de la collection des cartes géographiques de l'Office central royal hongrois de statistique. (1898.)**)
 10 *
	Le même en édition nouvelle (1915) vol. I**)
 4 *
	Volume II (1919)**)
 14 *
	I ^{re} brochure supplémentaire (1920)**)
 4 *
	II ^e brochure supplémentaire (1934)**)
 10 *
	Données statistiques sur la ville de Fiume et sur son mouvement commercial et maritime. 1899. (Édition hongroise-italienne.) 4 *
	Propriétaires fonciers et fermiers de la Hongrie (Livre d'adresses des agriculteurs) en 1925.**) Broché 20 *
	Relié 22 *
	L'État hongrois millénaire et son peuple. Par M. le Dr Joseph de Jekelfalussy**)
	Année 1926 1 *
	Compte-rendu de la huitième Session de l'Institut International de Statistique, tenue à Budapest en 1901 (paru en français)
	I ^{er} volume 6 *
	II ^e • 5 *
	III ^e • 4 *
	IV ^e • 5 *
	Statistique des fabriques, des exploitations et des ouvriers en 1910**) 6 *
	Chômages et lock-outs en 1910—12**) 4 *
	Représentations des intérêts industriels dans les pays de la Sainte Couronne hongroise en 1911**) 2 *
	Statistique d'hygiène.**) Par le Dr Théodore Szél 25 *
	Statistique mathématique.**) Par le Dr Charles Jordan 13 *
	Album à l'occasion du 25e anniversaire de professorat de M. Béla Kenéz.**) Rédigé par le Dr Désiré de Laky 15 *

Note: «Revue Hongroise de Statistique», prix d'abonnement (y compris les frais postaux) pour l'année 1934 en Hongrie

1 an 10 pengős — le semestre 5 pengős.

Pour fonctionnaires et offices publics :

1 an 6 pengős — le semestre 3 pengős.

«Bulletin Statistique Mensuel Hongrois», prix d'abonnement (y compris les frais postaux) pour l'année 1934 en Hongrie, (également pour fonctionnaires et offices publics) :

1 an 12 pengős.

Un abonnement réuni peut être fait à la «Revue Hongroise de Statistique» et au «Bulletin Statistique Mensuel Hongrois».

Le prix d'abonnement réuni (combiné) de ces deux publications (y compris les frais postaux) est pour l'année 1934 en Hongrie :

1 an 20 pengős — le semestre 10 pengős.

Pour fonctionnaires et offices publics :

1 an 16 pengős — le semestre 8 pengős.

* Epuisé. — **) Seulement en édition hongroise.